

“Isä, joka on homo”

- homomiehen perhe ja vanhemmuus

Juha Jämsä

Pro gradu -tutkielma

Helsingin Yliopisto / Sosiologian laitos

Toukokuu 2003

SISÄLLYS

1. Johdanto	5
2. Homomiehet vanhempina	9
3. Vanhemmuuspuhe tilanteisina puhetapoina	15
3.1. Sosiaalisesti rakentunut todellisuus	15
3.2. Puhetavat merkityksenannon resursseina	17
3.3. Puhujan paikka sosiaalisesti rakentuvissa tilanteissa	20
3.4. Vanhemmuuden ja perheen käsitteitä	21
3.5. Miehen, homon ja vanhemman positiot perhe- ja vanhemmuuspuheessa	23
4. Kirjallisuus	27
4.1. Perhe ja sukulaisuus	27
4.2. Ei-heteroseksuaalista vanhemmuutta rajaavat puhetavat	32
4.3. Sukupuolittunut vanhemmuus	34
<i>Äidinhoivaa ja jaettua vanhemmuutta</i>	35
<i>Äiti ensisijaisena vanhempana</i>	38
<i>Kohti entistä jaetumpaa vanhemmuutta</i>	39
<i>Isyyden puhetapoja</i>	40
<i>Uudenlaista isyyttä</i>	42
5. Vanhemmuudestaan puhuvat miehet aineistona	44
5.1. Aineiston valinta	44
5.2. Aineistonkeruuprosessi	45
5.3. Aineiston kymmenen miestä	47
5.4. Aineiston käytön ja koon pohdintaa	49
5.5. Vanhemmuustarinat	50

6. Perhe	59
6.1. Perhemääritelmä puhetapojen yhdistelmänä	59
6.2. Monikerroksiset perhemääritykset	61
6.3. Perheen “ytimessä”	63
<i>Yhdessä asuminen</i>	63
<i>Vanhempi–lapsi-sidos, puolisosidos</i>	65
<i>Ydinperhe</i>	66
6.4. “Koko perhe”	67
<i>Lapsi tekee perheen, vanhemmuuden jakaminen</i>	67
<i>Sitoutuminen, tekemisissä oleminen</i>	69
<i>Muotoutuva perhe</i>	70
<i>Perhe, johon kuuluu...</i>	71
<i>Yrityksiä kehitellä käsitteitä</i>	72
6.5. ”Perhe laajimmin ymmärrettynä”	74
6.6. Yhteenveto	76
7. Homo – vanhempi	81
7.1. Toisistaan irralliset positiot	82
7.2. Riskinottoa huojuvilla käsitteillä	84
7.3. Isä, joka on homo	86
8. Mies – vanhempi	89
8.1. Positiivisia positioitumisia ja ensisijaisuuden puhetapoja	89
8.2. Ensisijaisuuden sukupuolisia puhetapoja	91
8.3. Ensisijaisuuden biologisia puhetapoja	93
9. Homomies, vanhemmuus ja perhe	97
<i>Homomies ja hegemonisen perhepuheen oletukset</i>	97
<i>Homoisä ja puutteelliset puhetavat</i>	99
<i>Isä ja ensisijaisuuden puhetavat</i>	100
<i>Kohti laajempaa vanhemmuutta, perhettä ja isyyttä</i>	101
LÄHTEET	103
LIITTEET	109

KIITOS

Seminaarini vetäjälle professori **Riitta Jallinojalle** kannustuksesta ja arvokkaista kommentteista.

Paula Kuosmaselle lukuisista ja yksityiskohtaisista kommentteista työni kaikissa mahdollisissa ja mahdottomissa vaiheissa kahden vuoden ajalta.

Anu Lankiselle ja Emmi Tuomelle kommentteista eri vaiheissa sekä yhteisen kohtalon jakamisesta gradun teon kivisellä taipaleella.

Jukka Lehtoselle, Olli Stålströmille sekä **Vesa Turuselle** työni ensimmäisen käsikirjoituksen kommentoinnista.

Kaikille tutkimukseeni osallistuneille miehille ja heidän perheilleen kokemustensa ja ajatustensa jakamisesta.

Kaikille ystäväilleni ja perheelleni kannustuksesta.

Otsolle siitä innostuksesta, jonka nostatti ajatus isin kirjoittaman kirjan yli sadasta sivusta. Hitto, yli *sata* sivua! Ei *voi* olla niin paljon. (Isi, sitten kun sä olet saanut sen kirjan valmiiksi, voidaanko me sitten leikkiä...)

1. JOHDANTO

Suomalaisessa yhteiskunnassa on viime aikoina tapahtunut muutoksia, jotka liittyvät homouteen, lesbouteen ja vanhemmuuteen. Tässä muutoksessa ei ole kyse siitä, että suomessa alkaisi vihdoinkin olla homo- ja biseksuaalisten sekä transsukupuolisten miesten ja naisten perheitä. Niitä on aina ollut. Viime vuodet ovat sen sijaan tuoneet julkisuuteen uudentyyppisiä perheitä, uudentyyppistä politiikkaa ja tutkimusta. Lesbo- ja homoperheisiin on suhteuduttu uudentyyppisellä avoimuudella.

Perheiden moninaisuus on viime aikoina kasvanut valtavasti (Virkki 1994, Jallinoja 2000). Perinteisesti homo- ja biseksuaaliset ihmiset ovat tulleet vanhemmiksi heteroseksuaalisissa suhteissa ja kahden naisen tai kahden miehen lapsiperheet ovat olleet näitä lapsia sisältäviä uusperheitä (Bozett 1987a). Edelleen tämä on yksi tie vanhemmuuteen, mutta se on menettämässä ainakin suhteellista asemaansa homo- ja biseksuaalisten vanhempien lapsiperheen muotona. Muulla kuin tällä tavoin alkunsa saaneita homo- ja biseksuaalisten naisten ja miesten perheitä on niitäkin aina ollut, tosin niiden osalta on nähty merkittävä lisääntyminen vasta 1990-luvun lopulta (Kuosmanen 2000, Lampela 2000). Lesbot ja homot ovat ryhtyneet hyvin tietoisesti suunnittelemaan perheitään. Vanhemmiksi tullaan yhä useammin vasta homoseksuaalisessa parisuhteessa elettyä tai omasta seksuaalisuudestaan tietoisena, itsellisenä ihmisenä.

Pääasiassa tämä ilmiö on koskenut suomalaisia lesbonaisia, mutta viime vuosina suomalaiset homomiehetkin ovat yhä rohkeammin lähteneet suunnittelemaan ja elämään lapsiperheen elämää. Erityisesti homomiesten perheet ovat saaneet hyvinkin moninaisia muotoja. Lapsia hankitaan usein yhdessä naisen tai naisparin kanssa tai toimitaan eri tavoin ei-biologisen lapsen vanhempina. Suomessa mies- ja naispareilla ei adoptiomahdollisuutta¹ tällä hetkellä käytännössä ole, joten kahden miehen ja lasten ydinperheen muodostaminen on vaikeampaa kuin naisparin ja lasten ydinperheen muodostaminen. Tästä johtuen homomiesten perheisiin kuuluu usein useampia kuin kaksi vanhempaa.

¹ Yksittäisen henkilön on Suomessa mahdollista adoptoida lapsi. Se seikka sinänsä, että yksin lapsen adoptoivalla on avopuoliso tai homoseksuaalinen parisuhde ei muodosta lakisääteistä estettä adoptiolle (Gottberg 1996, 229–230). Käytännössä adoptiota ei tällaisissa tilanteissa kuitenkaan vahvisteta.

Sateenkaariperheet ry. on yhdistys, joka perustettiin vuonna 1997 ajamaan niiden homo- ja biseksuaalisten sekä transsukupuolisten asiaa, joilla on lapsia tai jotka haluaisivat lapsia. Jäsenistössä on enenevässä määrin myös miehiä. Sateenkaariperheet on Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n jäsenjärjestö. Lasten ja lasten vanhempana toimivien asiat ovat nykyisellään tärkeässä asemassa myös SETAN poliittisten päämäärien listalla. Lapsien ja lapsiin liittyvät oikeudet ovat looginen jatke pitkäaikaiselle poliittiselle toiminnalle parisuhteiden virallistamisen mahdollistamiseksi. Laajemminkin lesbo- ja homoliikkeen poliittisessa agendassa on huomattavissa merkittävä siirtymä viime vuosikymmenten aikana (Stacey 1996, 106–117). 1970-luvulla perhe näyttäytyi helposti patriarkaalisen ja heteroseksistisen yhteiskunnan symbolina ja siten poliittisena vihollisena yksilökeskeisen vapautusliikkeen näkökulmasta. Sittemmin ollaan siirrytty nykyisenlaiseen hyvin perhepainotteiseen politiikkaan, jossa pyritään laajentamaan avioliitto- ja perhelainsäädännön soveltamisalaa.

Julkinen keskustelu lesbojen ja homojen vanhemmuudesta on viime vuosien aikana saavuttanut myös mediassa uudet mittasuhteet. Homojen ja lesbojen vanhemmuus, joka vielä 1990-luvun alussa oli monille täysin tuntematon ilmiö (Kuosmanen 2000), oli keväällä 2003 eduskuntavaalien alla yksi 18:sta tärkeästä poliittisesta teemasta, joita kansalta ja kansanedustajilta kyseltiin YLEN vaalikoneessa. Näissä perheissä elävien lasten olemassaolo on vähitellen nousemassa julkiseen tietoisuuteen ja lasten asemaan on alettu kiinnittää huomiota. Parisuhteen rekisteröinnin mahdollistavan lain avulla on saatu (osittain) turvattua vanhempien keskinäistä asemaa, mutta lapsen suhde muihin kuin biologisiin/juridisiin vanhempiinsa on edelleen turvaamatta. Perheiden tilanteen korjaamiseksi on ehdotettu perheen sisäisen adoption² ja yleisemmänkin adoptio-oikeuden avaamisesta mies- ja naispareille useiden muiden maiden mallin mukaan³. Alankomaissa ja Belgiassa perheiden tasavertaisuutta on pyritty lisäämään myös säätämällä erillisen parisuhdelain sijasta avioliittosäädäntö, jossa puolisoiden sukupuolta ei ole määritelty.

² Puolison mahdollisuus adoptoida toisen puolison lapsi rekisteröidyssä parisuhteessa

³ Koko adoptiolainsäädäntö on avattu koskemaan samaa sukupuolta olevia pareja sekä Ruotsissa että Alankomaissa. Lisäksi perheen sisäinen adoptio on Euroopassa mahdollista ainakin Tanskassa, Norjassa ja Islannissa. Parisuhteiden jonkinlainen lainsäädännöllinen tunnustaminen on käytössä suurimmassa osassa tämänhetkistä EU:ta.

Suomen lainsäädäntö ei myöskään kykene tunnistamaan kuin kaksi vanhempaa vaikka lapsella tosiasiaa olisi useampia vanhempia.

Homojen ja lesbojen vanhemmuus on siis monella tasolla tullut julkisen keskustelun sekä poliittisen ja tutkimuksellisen tarkastelun kohteeksi. Lesbo- ja homovanhemmuus on Suomessa parhaillaan politisoitumassa uudella tavalla ja tästä erityisestä vanhemmuuden muodosta puhumisille on tässä politisoitumisen prosessissa syntymässä oma erityinen puhetapansa eli diskurssinsa⁴. Tällainen puhetapa ei synny kenenkään yksittäisen tahon tai henkilön määritelmän perusteella vaan puhetavan synnyttäjinä toimii kokonainen keskusteluiden, puheiden, määrittelyiden ja määrittelijöiden verkko. Yksi toimija tässä puheiden kakofoniassa on homoseksuaalisesti identifioitunut, vanhempana konkreettisesti toimiva mies, jonka puhe vanhemmuudestaan ja perheestään on sekä osa laajempaa keskustelua homovanhemmuudesta että tämän laajemman keskustelun jäsentämistä järkeväksi yksittäisen vanhemman tai perheen eletyn arjen näkökulmasta. Tällainen puhe on tämän työn tarkastelun kohteena.

Olen haastatellut tätä tutkimusta varten kymmentä homomiestä, joiden elämään kuuluu lapsi tai lapsia. Tässä työssä tulen tarkastelemaan heidän vanhemmuus- ja perhepuhettaan ja siinä tapahtuvia määriytyksiä ja sijoittautumisia. Kiinnitän huomiota erilaisiin puhetapoihin, joihin puheessa viitataan, sekä retorisiin keinoihin, joilla aineiston miehet puhuvat itsensä ”isäksi, joka on homo”. Käsittelen erilaisia puhetapoja ikään kuin resursseina, joita luovasti yhdistellen puhuja pyrkii tietynlaisen kuvan luomiseen. Toisin sanoen etsin tapaa, jolla he puhuvat elämäntilanteensa ymmärrettäväksi. Ei ole kuitenkaan järkevää nähdä haastateltuja miehiä ainoastaan toimivina puhujina ja aktiivisina merkitysten luojina. Kaikenlaiset määritelmät eivät ole mahdollisia ja puheen tavat esimerkiksi ovat kulttuurisesti säänneltyjä. Samalla kun yksilö aktiivisesti *puhuu* itsensä jonkinlaiseksi vanhemmaksi, hän tulee passiivisesti *puhutuksi* jonkinlaiseksi vanhemmaksi niiden kulttuuristen resurssien välityksellä, joihin hän puheessaan viittaa. Analyysissa tarkastelen minkälaisia miehen, homon ja vanhemman positioita⁵ miehet puheessaan ottavat tai minkälaisiin positioihin he tulevat puheessaan sijoitetuiksi. Erityisesti ole

⁴ Diskurssin ja puhetavan käsitteistä ks. luku 3.2.

⁵ Tarkastelen position käsitettä luvussa 3.3.

kiinnostunut tavasta, jolla nämä kolme positiota jäsenyivät suhteessa toisiinsa aineiston miesten puheessa.

Ennen kuin jatkan tutkimuskysymykseni tarkempaa esittelyä luvussa kolme, käsittelen seuraavassa luvussa homomiesten vanhemmuuteen liittyvää keskustelua ja tutkimusta yleisemmin. Luku kaksi johdattaa tutkimuksen aihepiiriin ja tutkimuksen kenttään joka levittäytyy homomiesten vanhemmuuden ympärille. Tutkimuskysymykseni kannalta olennaisemman aiemman tutkimuksen esittelen kuitenkin vasta luvussa neljä tutkimuskysymyksen tarkemman asettamisen jälkeen kuvassa kolme. Aiemman tutkimuksen käsittely luvussa neljä noudattaa samaa tutkimuskysymyksessä asetettavaa kolmijakoa, jota aineiston analyysikin tulee noudattamaan. Ensimmäiseksi tarkastelen perheeseen ja sukulaisuuteen liittyvää teoretisointia. Toisessa osiossa tarkastelen homovanhemmaksi positioitumisen teemaan liittyviä teoreettisia näkökulmia ja lopuksi tarkastelen sukupuolittuneen vanhemmuuden teemaa ja isyystutkimusta. Aineiston melko perusteellisen esittelyn (luku viisi) jälkeen analyysi luvuissa 6–8 noudattaa samaa kolmijakoa. Ensin tarkastelen aineistopuheessa tehtäviä ja tapahtuvia perhemäärityksiä. Toisessa analyysissa tarkastelen homovanhemman ja viimeisessä miesvanhemman positioiden määrittymistä. Viimeisessä luvussa yhdeksän pyrin yhdistämään langanpäät toisiinsa ja muodostamaan jonkinlaisen kuvan siitä mitä tutkittavassa vanhemmuus- ja perhepuheessa oikein tapahtui.

2. HOMOMIEHET VANHEMPINA

Olemassa olevia perheitä

Homomiehet elävät monissa erilaisissa perheyhteyksissä, joihin saattaa liittyä myös lapsia. Lukumäärien arvioiminen on tilastoinnin puutteessa tietenkin lähes mahdotonta. Tilastointilaitosten perhetilastoissa näkyvät perheet ovat perheitä, jotka täyttävät tietyt muotoon liittyvät vaatimukset. Perheiksi ei lasketa (voida laskea) perheitä, jotka eivät esimerkiksi asu yhdessä. Parisuhteiden rekisteröinnin myötä tulee mahdolliseksi tilastoida parisuhteensa rekisteröineiden puolisoitten perheissä asuvat lapset. Tämä kuitenkin tavoittaa vain hyvin pienen osan niistä tosiasiallisista perheyhteyksistä, joissa monet homomiehet elävät.

1980-luvun alussa toimitettu suomalainen tuhannen henkilön (n=1051) kyselylomaketutkimus osoittaa, että 10 prosentilla homoseksuaalisiksi identifioituneista kyselyyn vastanneista miehistä oli lapsia (n=105). Näistä lapsista 28 % asui isiensä luona. Mielenkiintoista on, että jopa 37 % kyselyyn vastanneista miehistä kertoi haluavansa saada lapsia, kun taas naisista tätä mieltä oli 30 %. (Grönfors, Haavio-Mannila, Mustola & Stålström 1984; 135, 147.) Tämän tutkimuksen jälkeen ei Suomessa ole suoritettu yhtä laajoa kvantitatiivisia tutkimuksia homoseksuaalisuuteen liittyvistä teemoista. Voimme pitää tutkimuksessa mainittuja lukuja homomiesten vanhemmuudesta suuntaa-antavina ja todisteina ilmiön olemassaolosta. Sen tarkempaa kuvausta ne eivät nähdäkseni nykypäivän tilanteesta kuitenkaan kykene antamaan (vrt. Mustola ja Kuosmanen 1997). Homomiesten perheet lienevät tänä päivänä osin hyvinkin erilaisia kuin 20 vuotta sitten.

Homomiehet elävät tänä päivänä monenlaisissa perheissä. Suomessa ei ole tehty tarkempaa kartoitusta homomiesten perheiden muodoista ja kokoonpanoista. Tämän tutkimuksen aineiston miehiä elämäntilanteiden yleisluonteinen esittely luvussa viisi antaa jonkinlaisen kuvan homomiesten perheiden monimuotoisuudesta. Tämän tutkimuksen avulla ei ole kuitenkaan mahdollista esittää mitään arviota perhemuotojen yleisyydestä. Pientä laadullista aineistoani on mahdotonta kuvailla yleistämällä miesten perhemuotoja joihinkin ryhmiin. Siksi olenkin luvussa viisi esitellyt aineiston miesten perheet yksitellen.

Homomiesten ja lesbonaisten vanhemmuus ja perhe tutkimuksen kohteena

Suomalainen homo- ja lesbotutkimus on 1990-luvulta lähtien lisääntynyt valtavasti. Myös lesbojen ja homojen perheet ja vanhemmuus ovat tulleet tarkastelun kohteiksi viime vuosien aikana. Lesbonaisten lapsiperheitä on tarkasteltu ainakin vanhemmuuden (Kuosmanen 2000, Lankinen 2003), lasten (Ahola 2000) ja lasten päivähoidon (Autere 1996) näkökulmista. Yksi tärkeä keskustelun aihe (lesbonaisten osalta) on ollut keinoalkuinen lisääntyminen (Hovatta 1989, Kuosmanen 1996, Hynnä 1997). Anna Bruun (2000) on artikkelissaan tarkastellut nuorten käsityksiä lesbo- ja homovanhemmuudesta ylioppilasaineissa. Lesbojen ja homojen vanhemmuutta on käsitelty lisääntyvästi myös poliittisesti ja yhteiskunnallisesti suuntautuneessa kirjoittelussa (esimerkiksi Hiltunen 1999, Lampela 2000 ja Aarnipuu 2002) ja joissakin, erityisesti sosiaalialan oppikirjoissa (esimerkiksi Lehtonen, Nissinen ja Socada 1997). Kuosmanen (1996, 1997, 2000, 2002) on tarkastellut äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita useammassa kirjoituksessaan. Kuosmanen tapa tarkastella lesboäidin diskursiivisen tilan mahdollisuutta on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ja siksi esittelenkin kyseistä tutkimusta tarkemmin luvussa neljä, jossa esittelen tutkimuskysymykseni kannalta keskeisen kirjallisuuden.

Homoseksuaalisen vanhemman vanhemmuutta, perheitä ja lapsia on tarkasteltu tutkimuksissa pääasiallisesti lesbonaisia, heidän perheitään ja ”lesboäitiyttä” tutkimalla (Suomessa esimerkiksi Juva 1984, Kaskisaari 1997, Kuosmanen 1996, 1997, 2000, Mustola 2000). Onko tämän jälkeen enää tarvetta tarkastella homomiesten perheitä erillisissä tutkimuksissa? Eivätkö arjen samoin kuin poliittiset ja sosiaaliset ongelmat ole suurin piirtein samat? Millbank (1992) arvostelee yleistävän (geneerisen) termin homoseksuaalinen käyttöä lesbojen ja homojen vanhemmuudesta puhuttaessa. Vaikka sillä ollaan viittaavinaan sekä miehiin että naisiin, se jättää usein huomiotta todelliset erot kuten erot taloudellisissa olosuhteissa, vanhemmoinnin sukupuolirooleissa ja ylipäänsä valtasuhteissa⁶. Tässä tutkimuksessa valittava näkökulma aineiston vanhempien puheeseen

⁶ Artikkelissaan Millbank käsittelee lesbojen ja homojen huoltajuuskiistoja. Hän esittelee kuinka erilaisiin vanhemmuuden kyseenalaistuksiin lesbot ja homot oikeudenkäynneissä joutuvat. Hän kiistää yleisen käsityksen, että homomiehen olisi vaikeampaa voittaa huoltajuusoikeudenkäynti kuin lesbon. Sen sijaan hän väittää päinvastoin. (Mt., 21 – 40.) Huoltajuusoikeudenkäynneissä olisi hänestä otettava käyttöön miestä suosivan ”lapsen etu” -periaatteen sijasta ”pääasiallinen hoitaja” -periaate, jota Suomessakin on peräänkuulutettu (Kurki-Suonio 1992).

painottaa vanhemmuuden sukupuolittuneisuutta. Kiinnostuksen kohteena on homon ja vanhemman positioiden rakentuminen nimenomaan suhteessa miehen positioon. Toisin sanoen tutkimuksen analyysin näkökulmasta merkittävin sukupuolisuuteen liittyvä ero syntyy kun vanhempana toimivan homomiehen täytyy paikantaa itsensä suhteessa miesvanhemmuuden puhetapoihin.

Jussi Nissisen (2000) artikkeli ”Homoseksuaalisuus ja isyys” on edelleen ainoa tutkimuksellisesti suuntautunut kirjoitus Suomessa, jossa tarkastellaan vanhemmuutta nimenomaan homomiehen näkökulmasta. Lesbovanhemmuuskirjoituksissa homomiesten isyyttä on vain sivuttu. Nissisen kuuden miehen haastatteluaineistoon kuuluu enemmistönä miehiä, joilla on lapsia edellisistä/nykyisistä heterosuhteista, mutta aineistosta löytyy myös isä, joka on hankkinut kaksi lasta yhdessä lesbonaisen kanssa sekä isä, joka on toiminut sosiaalisena vanhempana kahdelle nuorelle pojalle, jotka eivät oman homoseksuaalisuutensa takia voineet asua biologisten vanhempinsa luona. (Mt., 137-143.) Nissisen tutkimukseen osallistuneet vanhemmat miehet kertovat olleensa aikaansa edellä lastenhoidon suhteen. Miehet olivat myös hämmästyneitä siitä, miten isyyden myötä heistä nousi esiin perinteisiä miehisiä käyttäytymismalleja, joihin he olivat aiemmin suhtautuneet kriittisesti. Yhteistä heille oli myös odotus isovanhemmuudesta. Tutkimuksen nuori mies oli jakanut vanhemmuuden lapsen äidin kanssa niin, että lapset viettivät viikon kuukaudesta isänsä luona. (Mt., 145-147.) Avioliitossa aikaisemmin eläneillä miehillä oli joskus ollut voimakastakin epävarmuutta lastensa suhtautumisesta omaan homoseksuaalisuuteensa. Keskustelu lasten kanssa oli helpottanut isää, kun lapsi oli todennut isän olevan ennen kaikkea isä, eikä hänen rakkauselämänsä ollut niin kovin kiinnostavaa. (Mt., 148-149.)

Anu Lankisen (2003) tutkimuksessa tarkastellaan lesbojen, homojen sekä biseksuaalisten naisten ja miesten tarinoita vanhemmaksi tulemisensa päätöksestä. Haastatellut joko suunnittelivat parhaillaan lapsen saamista tai olivat jo tulossa vanhemmiksi (mt. 22–23). Päätöstä vanhemmuudesta tarkasteltiin sisäinen narratiivin käsitteellä. Tuloksenaan Lankinen esittelee kolme vanhemmuuspäätökseen liittyvää vaihtoehtoista narratiivua. Joillekin päätös vanhemmuudesta oli ollut yllättävä, toisilla taas päätös oli syntynyt pitkällisen prosessin tuloksena, joko itsestäänselvän elintärkeän sisäisen narratiivin toteutumisenä tai pariskunnan pitkällisenä sisäisten narratiivien yhteisenä modifiointina

niin, että vanhemmuus sisällytettiin parin elämään. (Mt., 38–49.) Tutkimuksessa korostuu jokaisen parin kohdalla vanhemmaksi tulemiseen liittyvän päätöksen perinpohjainen suunnitteleminen. Mies- ja naisparien perheisiin ei lapsia yleensä synny vahingossa.

Suomalaisten lesbonaisten perheissä elävien lasten perhekäsityksiä tarkastelevassa tutkimuksessa (Ahola 2000) on myös hiukan samanlainen näkökulma kuin omassa tutkimuksessani. Aholan tutkimuksessa puhujana ei vain ole perheen homoseksuaalinen isä vaan perheessä asuva ja elävä teini-ikäinen nuori. Ahola tarkastelee näiden nuorten perhemäärittämiin liittyviä ambivalensseja, jotka liittyvät puhetaojen puutteellisuuteen ja ristiriitaisuuteen. Heidän perhemääritelmässään perheen sisältö korostuukin muotoa enemmän. Aholan tutkimus on tähän mennessä ainoa suomalainen tutkimus, jossa tutkimuskohteena on homojen ja lesbojen perheissä elävät lapset. Lesbo- ja homoperheissä elävän lapsen aseman ja varsinkin kehityksen psykologinen tarkastelu rajautuvat tämän työn ulkopuolelle. Lastenpsykiatri Tytti Solantaus on käyttänyt suomalaisessa julkisessa keskustelussa useita puheenvuoroja lapsen asemasta nais- ja miesparien perheissä. Hän on koonnut kansainvälistä psykiatrista ja psykologista tutkimusta lapsen kehityksestä (ks. Solantaus 2002). Myös Ruotsin hallituksen asettaman toimikunnan mietintö esittelee lapseen liittyvää tutkimusta hyvin perinpohjaisesti (Komitén om barn i homosexuella familjer 2001)⁷.

Kansainvälisessä tutkimuksessa homomiesten vanhemmuutta on käsitelty sekä laajemmin että pidemmän aikaa⁸. Weeks, Donovan ja Heaphy (1996) esittelevät kirjallisuuskatsauksessaan kolme nykyisen homoisyystutkimuksen aluetta. Ensinnäkin on tarkasteltu homoisien⁹ suhteita toisaalta heteromaailmaan ja toisaalta homoyhteisöön. Kahtiajakautunutta elämää ja identiteettiä on tarkastellut esimerkiksi Bozett (1987b) lukuisissa homoisyttä käsittelevissä tutkimuksissaan. Hänen mukaansa tutkimuksissa on yleensä keskitytty tarkastelemaan niiden miesten elämää, jotka ovat tulleet vanhemmiksi heteroseksuaalisessa parisuhteessa naisen kanssa. Toiseksi Weeks et al. (1996) luettelevat pitkän listan tutkimuksia, jotka ovat tarkastelleet vanhempana toimimisen “laatua”,

⁷ Toimikunnan mietinnön pohjalta Ruotsissa hyväksyttiin kesällä 2002 lainmuutos, jonka perusteella samaa sukupuolta olevat rekisteröidyt parit ovat samassa asemassa adoptiolainsäädännössä kuin avioliiton solmineet parit. Muutos koskee perheen sisäisen adoption lisäksi sekä yleistä kotimaista että ulkomaista adoptiota.

⁸ Iso osa ulkomaisesta kirjoittelusta on psykologisista kysymyksenasetteluista liikkeelle lähtevää ja analyysi jo sinällään eri tasolla liikkuvaa kuin tässä tutkimuksessa.

⁹ Keskustelen homoisä-käsitteen käytöstä tarkemmin kappaleessa 3.4. sekä pitkin analyysia.

homomiesten kyvykkyyttä vanhemmuuteen ja tulleet kaikki samaan lopputulokseen siitä, että seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuta vanhemmuuteen¹⁰. Näissä tutkimuksissa on myös havaittu, että homoisät itse ovat tästä aiheesta erityisen kiinnostuneita. Lopuksi kolmas paljon tutkittu ilmiö on omasta homoudesta kertominen (ulostulo) lapsille ja sen seuraamukset. (Mt., 20–21.)

Oman tutkimukseni kannalta varsinkaan kaksi jälkimmäistä kysymyksenasettelua eivät ole olennaisia. Vain muutama aineistoni miehistä on joutunut tulemaan ulos lapselleen, koska isän homous on useimmissa tapauksissa ollut ”aina” olemassa. Myöskään vanhemmuuden laadun arviointi ei ole haastatteluaineistoon perustuvassa tutkimuksessa mielekäästä. Sen sijaan haastateltavien suhteet toisaalta ei-homoseksuaalisiin vanhempiin ja toisaalta homoyhteisöön ja homoihin, joilla ei ole lapsia, nousevat tämän tutkimuksen haastattelupuheessa keskeisiksi tekijöiksi kun miehet määrittelevät perhettään ja kuvailevat vanhemmuuttaan.

Lopuksi sijoitan tutkimustyöni kahteen viimeaikaiseen tutkimussuuntaukseen, kriittiseen miestutkimukseen ja kriittiseen perhetutkimukseen. Arto Jokisen (1999b) artikkelissaan määrittelemä kriittinen miestutkimus tukeutuu sukupuoliteoriaan, jota ovat kehittäneet ensisijassa naistutkimus ja feminismi. Kyseessä ei ole mitätön linjanveto, koska suurin osa miestutkimusta välttelee Jokisen mukaan naistutkimuksen ja feminismin käsitteellistämistapoja tai torjuu ne kokonaisuudessaan. Kriittinen miestutkimus jatkaa feminististä miehen ja maskuliinisuuden tutkimusta¹¹. Toisin sanoen se tarkastelee miehiä ja maskuliinisuuksia nimenomaan kokonaisessa sukupuolijärjestelmässä sukupuolittuneina ilmiöinä. Voidaan ajatella, että koko malestream tiede on miesten tekemää tutkimusta miehistä, miestä ei niissä vain kutsuta mieheksi vaan ihmiseksi. Ihmisen ruumis on itse asiassa miehen ruumis ja ihmisen historia paljastuu miehen, miehisyyden ja maskuliinisuuden historiaksi. (Mt.) Kriittisen miestutkimuksen näkökulma soveltuu myös homomiesten vanhemmuuden tarkasteluun. Homomiesten perheet ja heidän parisuhteensa leikkaavat sukupuolittuneita raja-aitoja usealla eri tavalla. Mielenkiintoista onkin miten

¹⁰ Esimerkiksi Bigner ja Jacobsen (1992) ovat tutkineet homo- ja ei-homoisien vanhemmointitapoja ja suhtautumista isän rooliin. Tutkimustuloksenaan he toteavat, että homo- ja ei-homoisät ovat enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Ryhmien sisältä löytyy isompia eroja kuin ryhmien väliltä.

¹¹ Miehisyyden, maskuliinisuuden, miesten (tutkimuskohteina ja tutkijoina) ja feminismin yhteyksiä on tarkasteltu perusteellisesti teoksessa *Men in Feminism* (Jardine & Smith 1987).

vanhemmuus ja homoseksuaalisuus muovaavat maskuliinisuutta. Jokinen (1999a, 7) on tarkastellut myös Chris Owenin lausumaa: miltä tuntuu kun tuntuu mieheltä? Samoin kiehtovaa on kysyä miltä tuntuu kun tuntuu vanhemmalta. Mitä on vanhemmuus?

Analyysissä tarkastelen vanhemmuuden rakentumista nimenomaan perheen ja perhemääritelmien kontekstissa. Tutkimukseni kiinnittyykin kriittisen perhetutkimuksen (Forsberg 2003, Forsberg & Nätkin 2003) tapaan analysoida perhettä. Kriittinen perhetutkimus ei ole yksittäinen koulukunta vaan tietynlainen lähestymistapa, jossa perhe nähdään yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä. Perheiden moninaisuus otetaan vakavasti myös metodologisissa lähtökohdissa. Kriittinen perhetutkimus suhtautuu kriittisesti metodologiseen familismiin, jossa perhe nähdään yhtenä kokonaisuutena, joka sijoittuu yksityiseen. Perhe on olennaisesti “olemista”. Kriittisen perhetutkimuksen metodologisessa pluralismissa perhe sen sijaan nähdään “tekemisen” ja käytäntöjen kautta. Perhettä ei myöskään nähdä yksikkönä, jossa seksuaalisuus, sukulaisuus, työ, tunteet, kasvatus ja asuminen *välttämättä* yhdistyvät *yksittäisessä* perheessä. Näitä perheisiin liittyviä elämänalueita tarkastellaan käytäntöjen kautta, jolloin niitä voidaan tarkastella eri läheissuhteissa toteutuvina. (Forsberg 2003.) Tämä on olennainen lähtökohta homomiesten perheiden tarkastelussa, jossa perheikäytännöt saavat moninaisia muotoja, joita olisi mahdotonta kuvata universaalien perhekäsitteiden avulla tai edes yhdenmuotoiseen perheeseen viittaavan homoperhekäsitteiden avulla. Kriittisenä teoriana kriittinen perhetutkimus on sitoutunut tuomaan esille myös perheikäytäntöihin sisältyvää yhteiskunnallista eriarvoisuutta (mt.).

3. VANHEMMUUSPUHE TILANTEISINA PUHETAPOINA

Tässä luvussa pohdin tarkemmin sitä tapaa, jolla tulen lähestymään tutkielmani aihetta sekä sitä tekstianalyttista näkökulmaa, jonka otan aineistooni. Hahmottelen toisin sanoen katsantotapaa, jonka välityksellä tulkitseen haastatteluaineistoni perhe- ja vanhemmuuspuhetta. Tämän luvun rakenne muodostuu teoreettisten käsitteiden ja näkökulmien esittelyistä siten, että ensimmäisessä alaluvussa käsittelen kaikista yleisimpiä teoreettisia perinteitä, lähinnä sosiaalisen konstruktionismin perinteitä, joihin katson analyysitapani liittyvän. Kyseinen alaluku toimii tavallaan myös omien teoreettisten ja tutkimusperinteellisten sitoumuksieni esittelyinä.

Seuraavissa alaluvuissa kehittelemän analyysiini sopivat puhutavan (sekä diskurssin) ja position käsitteet, jotka tulevat toimimaan analyysin perustyökaluina. Muutamien muiden käsitelmärittelysten jälkeen olen viimeisessä alaluvussa valmis esittelemään tarkennetun tutkimuskysymykseni. Tutkimuskysymykseni sisältää kolmitasoisien asetelman, jonka perusteella jäsentyvät sekä seuraavassa pääluvussa (luku 4) esiteltävä aikaisempi tutkimuskirjallisuus että erityisesti itse analyysi kokonaisuudessaan.

3.1. Sosiaalisesti rakentunut todellisuus

Sosiaalinen konstruktionismi on yleisnimitys monille kulttuurista ja kielestä liikkeelle lähteville yhteiskuntanäkemyksille (Heiskala 2000, 103). Näiden näkemysten mukaan todellisuus ei ainoastaan välity symbolisesti, vaan sitä ylläpidetään ja jopa tuotetaan puhutavoissa. Toisin sanoen todellisuus on sitä mitä pidetään todellisuutena. (Sulkunen 1997, 14–16.) Sosiaalisen konstruktionismin mukaan meillä ei ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme todellisuutta “puhtaana” vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Ilmiöt tulevat tutkittavaksemme jollakin tavoin nimettyinä. (Jokinen 1999a, 39.)

Konstruktionismin käsitteen ja konstruktionistisen tutkimustavan¹² yhtenä olennaisena lähtökohtana ja perustajana pidetään Bergerin ja Luckmannin (1994 [1966]) teosta *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (Aittola ja Raiskinen 1994, 226; Heiskala 2000, 103; Sulkunen 1997, 14). Tässä työssä todellisuuden, joka on perimmiltään tietoa, nähdään rakentuvan henkilökohtaisen identiteetin ja yhteiskuntarakenteen jatkuvan dialektiikan välityksellä (Berger ja Luckmann 1994, 208). Tämä dialektiikka tapahtuu ulkoistamisen, objektivoitumisen ja sisäistämisen kehässä, jossa ihmiset ulkoistavat sisäistä maailmaansa joidenkin tyyppitysten, yleisesti kielen välityksellä. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa nämä puhutavat objektivoituvat institutionaaliseksi rakenteeksi, jonka yksilöt jälleen sisäistävät sosialisatiossa. (Mt.) Teoksen näkökulman mukaan tieto siis välittyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja tieto taas konstruoi todellisuuden (Aittola ja Raiskila 1994, 226–227). Yksi Bergerin ja Luckmannin teorian mielenkiintoisista käsitteistä oman tutkimukseni valossa on uskottavuusrakenne (Berger ja Luckmann 1994, 174–175; Aittola ja Raiskila 1994, 230). Sen mukaan subjektiivinen todellisuus voi säilyä vain tietyssä uskottavuusrakenteessa, vain jos on olemassa tietty kulttuurinen rakenne, joka tekee kyseisen subjektiivisen todellisuuden mahdolliseksi. Tämän ongelman kanssa kamppailevat myös homomiehet, joiden vanhemmuus ei tällä hetkellä rakennu kulttuurisesti kuin hyvin harvoissa sosiaalisissa tilanteissa.

Harold Garfinkelin etnometodologia lähestyy tällaista todellisuuden sosiaalista rakentumista yksilön näkökulmasta. Hän on kiinnostunut tavoista, joilla tätä todellisuuden arkisen tuottamisen ydintä voisi tavoittaa tutkimuksellisesti. (Suoninen 2001, 365.) Etnometodologia voidaan määritellä sellaisten arkielämän menetelmien – käytäntöjen ja tiedollisten resurssien – tutkimiseksi, joiden varassa ihmiset käsittävät sosiaalisia tilanteita ja toimivat niissä (mt., 369). Tämän tutkimuksen analyysissäkin tarkastellaan nimenomaan yksilötasoisia toimijaa ja hänen tapansa tuottaa todellisuutta puheessaan. Käsitän haastattelupuheen sisältävän pyrkimyksen, etnometodologisesti sanoen, nähdä oma subjektiivinen todellisuus mahdollisimman järkevänä kokonaisuutena. Erityisen kiinnostavaa on Garfinkelin painotus merkitystulkintojen tilannesidonaisuudesta ja

¹² Jokinen (1999a) jakaa sosiaalisen konstruktionismin perinteen sosiaalisten ongelmien yhdysvaltalaiseen tutkimusperinteeseen, Bergerin ja Luckmannin sosiologiseen konstruktionismiin, poststrukturalistiseen sosiaaliseen konstruktionismiin ja sosiaalipsykologiseen vuorovaikutuksellista rakentumista painottavaan konstruktionismiin (mt., 51). Tämän tutkimuksen analyysi liittyy selvimmin näistä viimeiseen, mutta liittyy sen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin pitäen yksilön puhetekeä kulttuuristen puhetapojen retorisenä hyödyntämisenä.

toimijan luovuuden huomioonottamisesta (Heiskala 2000, 92). Seuraavaksi kappaleessa käsittelen kuitenkin olennaista huomiota liittyen sekä etnometodologiaan että sosiaaliseen konstruktivismiin.

Tässä työssä tarkastelen puhujaa siis aktiivisena toimijana, joka tuottaa puheessaan käytössään olevistaan kulttuurista resursseista koherentin kokonaiskuvan itsestään ja perheestään. En kuitenkaan näe puhetoimintaa pelkästään aktiivisena retorisenä positioitumisena vaan lähdän haastattelupuheen tarkastelussa liikkeelle laajemmasta näkökulmasta. Yhtä tärkeää on tarkastella, miten kulttuuriset viittauspisteet asettavat puhujia (passiivisesti) tiettyihin kulttuurisiin asemiin. Kulttuuriset merkitykset eivät aina ole tiedostettuja¹³. Samoin aineistoni miehet toisaalta puhuvat, toisaalta tulevat puhutuiksi omassa puheessaan.

3.2. Puhetavat merkityksenannon resursseina

Diskurssianalyysi liittyy edellä esiteltyyn sosiaalisen konstruktion perinteeseen (Jokinen 1999a, 39–41) ja perustuu vastaavanlaisiin oletuksiin todellisuuden laadusta. Jokinen, Juhila & Suoninen (1993, 17–18) esittävät diskurssianalyttisen viitekehyksen oletukset tavalla, joka on relevantti tämänkin työn näkökulmasta. He olettavat kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavan luonteen, useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolon sekä merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuuden.

Diskurssianalyysin ei voida katsoa olevan mikään yksittäinen selkeärajainen tutkimusmenetelmä (Sulkunen 1997, 15; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17). Se on paremminkin yleinen lähestymistapa, teoreettinen tulkintakehys, jolla tarkastella

¹³ Liittyy ns. fenomenologiseen ongelmaan, jonka Heiskala (2000, 104–105, 96) paikantaa fenomenologisten lähestymistapojen (esim. Berger ja Luckmann, etnometodologia) tapaan pitää tietoa synonyymina merkitykselle.

todellisuutta. Itse diskurssin käsitteellä¹⁴ on nykyisellään lukuisia erilaisia määritelmiä (Fairclough 1992, 3), jotka liikkuvat eri käsitteellistykseen tasoilla. Diskursseista voidaan yleisellä tasolla sanoa, että ne ovat eheitä säännönmukaisia merkityssuhteiden systeemejä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta (Jokinen et al. 1993, 27). Tällaisia merkityssuhteiden systeemejä kutsutaan teoreettisista lähtökohdista riippuen merkityssysteemeiksi, diskursseiksi tai vaikkapa tulkintarepertuaareiksi. Olennaista on tällaisten merkityssysteemien laaja kirjo. Sen lisäksi, että ne ovat toisilleen rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia, ne ovat myös keskenään ristiriitaisia ja kilpailevia todellisuuden määrittelijöitä (mt., 24). Usein diskurssianalyttisesti suuntautuneissa tutkimuksissa huomio kiinnittyy, kuten käsillä olevassa tutkimuksessa, juuri tällaisten merkityssysteemien tai diskurssien risteyskohtiin.

Diskurssin käsite jäsenetään eri lähestymistavoissa eri tavoin. Nämä erilaiset diskurssin määrittelemisen tavat johtavat hyvin eri tasoilla liikkuviin analyyseihin. Kielitieteen joissakin lähestymistavoissa diskurssi tarkoittaa yksinkertaisesti puhutun puheen näytettä vastakohtana tekstimuotoisen kielen näytteelle. Toisaalta Foucault'n tapa puhua esimerkiksi lääketieteen diskurssista terveydenhoidon dominoivana diskurssina viittaa huomattavasti laajempaan diskurssin käsitteeseen, joka jäsentää koko nykyistä sosiaalista rakennetta ja tietämisen tapaa. (Fairclough 1992, 3–4.) Monissa lähestymistavoissa diskursseina tarkastellaan yksittäisissä puhe- tai vuorovaikutustilanteissa puheen tuottamiseen ja tulkintaan liittyviä “pienempiä” diskursseja, joiden käyttöä ja yhdistelemistä tarkastellaan ikään kuin todellisuuden tuottamisen resursseina, jotka ovat vuorovaikutuksen osapuolten käytössä.

Tulkintarepertuaarin käsitettä onkin käytetty toisena vaihtoehtoisena käsitteenä diskurssin käsitteelle. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993) tulkinnan mukaan diskurssin käsite sopisi paremmin tutkimuksiin, joissa painopiste on ilmiöiden historiallisuuden tarkastelussa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä. Puhuminen

¹⁴ Vaikka tässä työssä vältänkin diskurssin käsitteen käyttämistä, on tässä yhteydessä hyvä tarkastella hiukan mitä diskurssilla eri yhteyksissä tarkoitetaan. Diskurssianalyttisen metodikirjallisuuden pohdinnoissa on kirjoitettu useista puheen ja puhekokonaisuuksien jäsennostavoista, joiden kautta on helppoa lähestyä sitä tapaa, jolla tässä tutkimuksessa ymmärrän puheen ja puhumisen logiikkaa. Samalla tarkastelen myös diskurssin käsitteelle rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia käsitteellistyyksiä. Tämän alaluvun lopussa esittelen tarkemmin tapaan nimittää aineistopuheessa ilmeneviä puhetaipoja.

tulkintarepertuaarien käytöstä soveltuu heidän mielestään taas luontevammin sellaisiin tutkimustehtäviin, joissa spesifoidaan yksityiskohtaisesti arkisen kielen käytön vaihtelevuutta. (Mt., 24–29.) Tästä näkökulmasta tulkintarepertuaari näyttäisi diskurssin käsitettä luontevammalta tavalta jäsentää tämän tutkimuksen analyysissä tarkasteltavia ilmiöitä. Tällaiset tulkintarepertuaarit eivät välttämättä jäsennä kokonaista tietämisen tapaa, mutta ovat yhtä kaikki sosiaalisesti jaettuun ymmärtämisen tapoja, puhetapoja, joihin viittaamalla puhuja tekee itsensä ymmärretyksi, ja joita luovasti yhdistelemällä puhuja tuottaa suunniteltuja ja suunnittelemattomia tulkinnanmahdollisuuksia.

Tulkintarepertuaarin ja diskurssin käsitteisiin liittyy kuitenkin eräänlainen kulttuurisen ylivallan mahdollisuus, jos ne nähdään suhteellisen muuttumattomina *kielisysteemeinä* (Hoikkala 1993, 23–24). Tällöin systeemi pyörittää puhujaa, joka joutuu toimimaan systeemin ehdoilla. Tulkintarepertuaarin käsitteen asemesta Hoikkala käyttääkin analyysissään *resurssin* käsitettä, koska siihen ei sisälly repertuaariin liittyvää jäykistävää apriorista koherenttiuden ja rajallisuuden ajatusta. (Mt., 23–26.) Hoikkalan tapa jäsentää kulttuurisia merkityssysteemejä tulee lähelle tässä tutkimuksessa diskurssin ja tulkintarepertuaarien käsitteiden sijasta käyttämäni *kulttuurisen puhetavan käsitettä*. Käsitän tällaiset puhetavat merkityksenannon resursseina toimivina merkityssysteemeinä tai kulttuurisina malleina, joilla Hoikkala (1993, 25) viittaa ”yhteiseen tietoon”. Analyysissani kutsun *selonteiksi*¹⁵ niitä merkityksenannon puhetekoja, joissa kyseisiä kulttuurisia puhetapoja käytetään resursseina.

Diskurssianalyttisten lähestymistapojen näkökulma aineiston analyysiin on tutkimukseni näkökulmasta monella tapaa relevantti. Analyysissä käytän kuitenkin kulttuurisen puhetavan käsitettä useasta eri syystä. Ensinnäkin diskurssin käsitteen hyvin kirjava käyttö aiheuttaa vikatulkintojen mahdollisuuden. Erityisesti tämä liittyy diskurssin määritelmän laaja-alaisuuteen. Jos lukija ymmärtää diskurssit koko kulttuuria olennaisesti määrittävinä merkityksellistämisen tapoina, ei oma tapani tarkastella erilaisia *puhetapoja selontekojen resursseina* näyttäydy diskursiivisesti orientoituneena analyysinä. Toiseksi diskurssin käsitteen olennaisen sisällön voi tuoda esille myös perinteisellä suomen kielellä puhumalla kulttuurisista puhetavoista.

¹⁵ Ymmärrän käsitteen hyvin pitkälle Garfinkelin etnometodologisella tavalla, jossa selonteon nähdään olevan tapahtuma, jossa teot ja asiantilat selitetään järjelliseksi (Suoninen 2001, 375).

Lopuksi analyysitapani ei noudata mitään yksittäistä diskurssianalyysin metodologiseen kenttään kiinnittyvää analyysitapaa. Pohjimmiltaan tästä on kyse analyysini huomion kiinnittymisessä useampaan metodologiseen tasoon yhtäaikaaisesti. En pysyttele pelkästään puheessa syntyvien ja synnyttävien merkitysten ja niiden tuottamisen tarkastelussa vaan tarkastelen ajoittain myös arjen kokemusten ja käytäntöjen tasolla syntyviä merkityksiä. Jokaisella puhujalla on aineistossani nimittäin kaksi perhettä, eletty ja kuviteltu (puhuttu), molemmat yhtä todellisia (Jallinoja 2000, 15).

3.3. Puhujan paikka sosiaalisesti rakentuviissa tilanteissa

Tutkimukseni yksi keskeinen käsite tulee olemaan positio. Positio liittyy yllä käsiteltyjen kulttuuristen viittauspisteiden tilanteiseen käyttöön. Se on helpoimmin määriteltävissä suhteessa identiteetin ja roolin käsitteisiin, joiden vaihtoehtoisena, kriittisenä jäsennyystapana sen voi nähdä.

Position käsitteen käyttö vaihtoehtona identiteetin käsitteelle liittyy merkityssystemien tai kulttuuristen puhetapojen moninaisuuden, rinnakkaisuuden ja ristiriitaisuuden tunnistamiseen. Siinä missä identiteetin ajatukseen usein liittyy yhden ja yhtenäisen minän ajatus, position näkökulmasta yksilölle voi rakentua monta, eri konteksteissa realisoituvaa minää, jotka rakentuvat nimenomaan suhteessa käytettyihin (itsen tai jonkun muun käyttämiin) ja sovellettuihin merkityssystemeihin. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 39–41, Kuosmanen 2000, 125.) Position käsite korostaa identiteetin käsitettä selkeämmin tilanteisuutta ja vaihtuvuutta. Positio on kielellisesti tuotettu kategoria ja siksi juuri niitä on useampia. (Juhila 1999, 201–203.)

Position voi nähdä myös roolin käsitteen dynaamisena vaihtoehtona (Davies & Harré 2000 [1990], 87). Selvänä painotuserona suhteessa roolin käsitteeseen on position käsitteeseen liittyvä monien positioiden yhtäaikaainen asettuminen toimijalle. Daviesin & Harrén mukaan diskursiiviset käytännöt eli toiminta diskursiivisten merkityssystemien

välityksellä¹⁶ konstituoivat todellisuutta nimenomaan asettamalla toimijoita erilaisiin positioihin ja näihin positioihin liittyviin toiminta- ja tulkintamalleihin. Diskursiivisten käytäntöjen ristiriitaisen luonteen mukaan myös positiot saattavat olla keskenään ristiriitaisia. (Mt., 88–89.)

Aiemmin jo painotin työni kannalta merkittävää näkökulmaa, joka tässä nyt voitaisiin käsittää aktiivisen positioimisen ja passiivisen positioitumisen käsitteillä. Daviesin ja Harrén (2000) termein on kyse toisaalta refleksiivisestä itsensä positioimisesta viittaamalla diskursseihin tai puhetapoihin, jotka asettavat minän johonkin diskurssin määrittämään positioon. Toisaalta on kyse interaktiivisesta positioitumisesta, jossa puhuja asettaa muut toimijat joihinkin positioihin. Kummassakaan tapauksessa positioitumisen ei tarvitse olla tietoista. (Mt., 91.) Samoin merkitykset, joita puhujat puheessaan tuottavat ovat joko tarkoitettuja (tiedostettuja) tai kuultavissa olevia (tahattomia) merkityksiä (mt., 102).

Vaikka diskursiiviset käytännöt asettavat toimijoita (sekä refleksiivisessä että interaktiivisessa mielessä) positioihin, joihin toimijat eivät välttämättä ole pyrkineet, ja siten konstituoivat puhujia ja kuulijoita tietyillä tavoilla, nämä positiot kuitenkin yhtä aikaa toimivat resursseina, joiden välityksellä toimijat voivat yrittää neuvotella uusia positioita itselleen (Davies & Harré 2000, 105). Tällainen uuden position neuvottelu tulee kyseeseen silloin kun toimija hylkää jonkin diskursiivisen käytännön hänelle tarjoaman position ja pyrkii erinäisin tavoin luomaan uuden, kulttuurisesti tunnistettavan position itselleen (mt., 96). Omassa työssäni tarkastelen miesten puhetta juuri tästä näkökulmasta. Näen sen yrityksenä rakentaa järkevä subjektipositio kulttuurisesti relevanteista resursseista luovasti yhdistelemällä. ”Subjektipositio on tunnettuihin puheen muotoihin liittyvä mahdollisuus” (mt., 105)!

3.4. Vanhemmuuden ja perheen käsitteitä

Esittelen vielä lyhyesti joitakin käsitteitä, joita käytän tutkimukseni kuluessa, ennen kuin yhdistän tämän luvun teemat tutkimusasetelmaksi. Työssä, jossa tarkastelun alla on

¹⁶ Davies & Harré käyttävät diskursiivisen käytännön käsitettä. Omassa työssäni ei ole tarkoituksenmukaista käyttää tätä muissa kuin tässä yhteydessä kun esittelen Daviesin & Harrén ajatuksia.

erilaisten positioiden rakentuminen puheessa, erityisesti juuri erilaisten positioiden nimeäminen tulee ongelmalliseksi. Tämä näkyy esimerkiksi käsitteen *homoisä* käytössä. Vastaavan position rakentumisen mahdollisuutta ja tapaa käsitellään tarkemmin analyysissa. Nyt on olennaista tehdä ero kahden käyttötavan välille. Vältän tutkimuksessani kenenkään yksittäisen henkilön nimeämistä homoisäksi, koska tällainen identiteetti ei juurikaan haastattelupuheessa rakennu. Sen sijaan välillä on välttämätöntä viitata ilmiöön teoreettisella käsitteellä "homoisä", jolla tarkoitan ainoastaan kolmen elämänalueen (homous, mieheys, vanhemmuus) yhtäaikaista läsnäoloa yksilön elämässä, riippumatta näiden käsitteiden välillä eri tilanteissa ja puhetavoissa esiintyvistä jännitteistä.

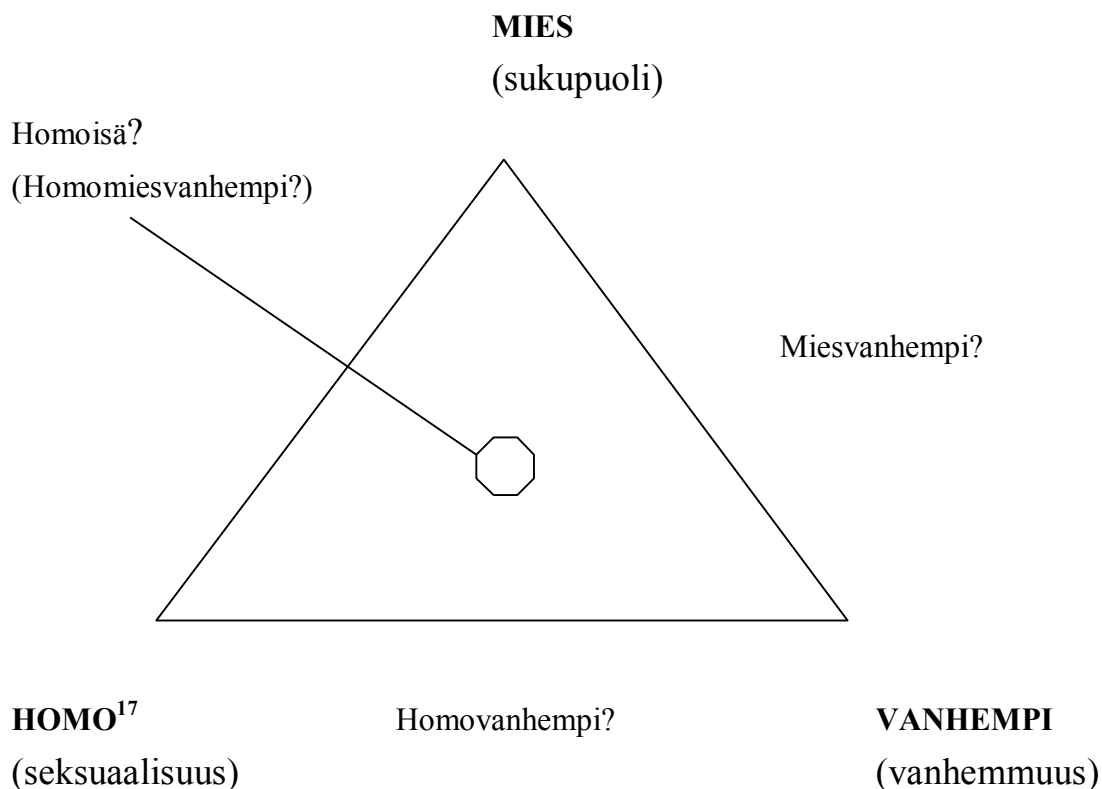
Vanhemmuus liittyy tietenkin aikuisen ja lapsen suhteeseen ja erityisesti vanhemman asemaan tässä vuorovaikutuksessa. Vanhemmuus kokemuksena on yksilön sille antamien merkitysten summa. Tässä tutkimuksessa näitä merkityksiä tarkastellaan suhteessa muihin merkityksiin, erityisesti merkityksiin, joita vanhemmuus saa suhteessa mieheyteen, homouteen ja *perheeseen*. Perheelle annetut merkitykset ja perheen määrittelemisen ovat erityisen läheisessä suhteessa vanhemmuuden subjektiiviseen rakentumiseen. Työssäni käytän myös satunnaisesti *vanhemmoinnin* käsitettä, joka viittaa vanhempana toimimisen toiminnalliseen puoleen, vanhemmuuteen käytännöissä rakentuvana positiona. Suomenkielestä puuttuu monien muiden kielten tunnistama (parenting) verbimuotoinen kuvaus vanhempana toimimiselle.

Tutkimuskysymykseni oikeuttaa vielä kahden kotikutoisen käsitteen käytön. Isän ja äidin käsitteet ovat hyvin tunteellisesti latautuneita. On itse asiassa vaikeaa kuvitella mitään enemmän latautuneita käsitteitä. Analyytisesti niiden käytön korvaaminen *miesvanhemman* ja *naisvanhemman* käsitteillä on tämän tutkimuksen näkökulmasta mielestäni perusteltua niissä analyysin osissa, jossa yritän eritellä homon, vanhemman ja miehen asemia. Erittely on vaikeaa isän ja äidin käsitteillä jo sen takia, että ne sisältävät itsessään oletuksen toisistaan. Miesvanhemman käsitteellä painotan sekä sitä, että isyys on samalla tavalla vanhemmuutta kuin äitiys että sitä, että vanhemmuus on hyvin moninaisella tavalla sukupuolittunutta. Selventääkseni analyysia käytän *miesvanhemman* ohella myös *homovanhemman* käsitettä analyytisena rajauksena.

Läpi koko tutkimukseni puhun *homoudesta* melko yksioikaisesti ja tarkemmin sen olemusta pohtimatta. Tässä riittääköön homoseksuaalisuuden määrittelemisen samanlaisiksi positioitumiseksi ja positioimiseksi kuin vanhemmuus ja mieheys. En valitsemastani näkökulmasta siis voi mitenkään olettaa yhtä homoseksuaalista identiteettiä, johon aineistoni miehet kuuluvat. Sen sijaan haastattelutilanteissa nämä miehet ottivat itselleen homon (homoseksuaalisen miehen) position ja tähän *positioon* viitaan kun puhu heidän homoseksuaalisuudestaan tai homoudestaan.

3.5. Miehen, homon ja vanhemman positiot perhe- ja vanhemmuuspuheessa

Nyt olen valmis esittelemään tutkimustani olennaisesti jäsentävän kuvion. Olen yllä olevissa kappaleissa selvittänyt sellaiset kulttuurisen puhettavan, selonteon, resurssin ja position käsitteet, joiden avulla kuvion ymmärtäminen käy mahdolliseksi. Kuvion tarkoituksena on ensisijassa jäsentää näkökulmaa, jonka otan analyysin aikana aineistoni haastattelupuheeseen. Se toimii teoreettisena mallina, jonka perusteella kiinnitän huomioni joihinkin puheessa tapahtuviin seikkoihin joidenkin toisten seikkojen kustannuksella. Tutkimuskysymykseni ydin on myös seurausta tämän kuvion osoittamasta jännitteestä.

Kuvio 1: Homon, miehen ja vanhemman positiot

Tarkastelen analyysissä haastateltujen miesten puhetta suhteessa kuviossa esitetyn kolmion kärkien osoittamiin kolmeen positioon. Seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja vanhemmuuteen liittyvät merkityssysteemit (kulttuuriset puhetavat) asettavat useita erilaisia positioita, joista aineistoni miehille avautuvat (monenlaiset) miehen, homon ja vanhemman positiot. Nämä positiot ovat osittain ristiriitaisten merkityssysteemien konstituioimia ja näin ne rakentuvat jännitteisinä suhteessa toisiinsa. Kuviossa kysymysmerkillä merkityt miesvanhemman, homovanhemman ja homoisän (homomiesvanhemman) positiot eivät suinkaan rakennu ikään kuin osiensa summana. Ne ovat ristiriitaisten puhetapojen määrittämiä ja tilanteisesti puheessa tuotettuja ristiriitaisia sosiaalisia sijainteja, kulttuurisesti ymmärrettävien viittauspisteiden yhdistelmiä.

¹⁷ Tässä homo viittaa nimenomaan homoseksuaalisen henkilön positioon, ei homoseksuaalisen miehen positioon. Erottelu on analyttisesti tärkeä, koska kolmio erottaa sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kolmion eri kärkiin.

Analyysini tavoitteena on tarkastella miten puhujat viittaavat näihin kulttuurisesti ymmärrettäviin miehen, homon ja vanhemman positioihin ja erityisesti miten he pyrkivät yhdistelemään puheessaan näitä positioita kulttuurisesti mielekkäällä tavalla. Miten homoseksuaalisten miesvanhempien vanhemmuus- ja perhepuheessa rakentuvat miehen, homon ja vanhemman positiot¹⁸?

Lähden vastaamaan asettamaani kysymykseen tarkastelemalla vanhemmuus- ja perhepuhetta kolmesta eri näkökulmasta käsin. Näkökulmat ovat tiivistettävissä kolmeen sanaan: perheen, homovanhemman ja miesvanhemman käsitteisiin.

Näen *perheen* olennaisena vanhemmuuden määrittymisen kontekstina (ks. luku 3.4.). Perhepuheessaan aineistoni miehet viittaavat nimenomaan niihin olemassa oleviin ihmissuhteisiin, jotka tekevät heistä vanhempia, homoja ja miehiä. He kertovat esimerkiksi lapsistaan, miesystävistään ja lastensa äideistä. Tämän tutkimuksen näkökulmasta olennaista on, että he, määritellessään perhettään, positioivat itsensä jollain tavalla suhteessa seksuaalisuuden, sukupuolisuuden ja vanhemmuuden puhetapoihin. Analyysini lähteekin liikkeelle juuri miesten tekemien perhemääritelmien tarkastelusta luvussa kuusi.

Seuraavassa analyysissa (luku seitsemän) tarkastelen aineiston vanhemmuuspuheessa neuvoteltavia homon ja vanhemman positioita suhteessa toisiinsa. *Homovanhemman* positio nousee erityisen ongelmalliseksi kun aineiston miehet selvittävät suhdettaan hyvin ongelmalliseksi osoittautuvaan homoisän käsitteeseen. Tämän käsitteen kautta nousee vahvasti esille seksuaalisuuden ja vanhemmuuden irrallisuuden teema.

Viimeisenä position rakentumisena tarkastelen (luvussa kahdeksan) *miesvanhemmaksi* positioitumisen aktiivista ja passiivista prosessia. Kahdessa aiemmassa analyysissa käy ilmi, että homovanhemmaksi positioituminen vaikeutuu puuttuvien tai vasta rakentumassa olevien homovanhemmuuden puhetapojen takia. Homouden ja vanhemmuuden puhetavat on yhdistetty kulttuurisissa puhetavoissa vasta hiljattain. Sukupuolen ja vanhemmuuden puhetavat ovat sen sijaan jo pitkään hioutuneet toisiaan vasten. Puhe isästä ja äidistä on

¹⁸Tämän kuvion yhteydessä puhun siis nimenomaan diskursiivisesti säännellyistä positioista, en yksilöiden identiteeteistä. Yksilön persoonallista identiteettiä ei voisi sijoittaa kuvioni mihinkään yksittäiseen pisteeseen. Yksilö neuvottelee ja positioituu tilanteen mukaan näiden positioiden yhdistelmään.

koko yhteiskuntamme tasolla erittäin kiivasta. Vanhemmuus on monin tavoin sukupuolittunutta ja siihen liittyy erilaisia sukupuoleen liittyviä ensisijaisuuden puhetapoja (ks. luvut 4.3 ja 8).

Ennen kuin ryhdyn aineiston analyysiin, tarkastelen tutkimuskysymykseni näkökulmasta kiinnostavaa aiempaa kirjallisuutta kolmessa, analyysin jäsenystä noudattavassa alaluvussa sekä esittelen aineistoni luvussa viisi. Lesbojen ja homojen *perheisiin* ja sukulaisuuteen liittyvää aiempaa tutkimusta käsittelen luvussa 4.1, *homoseksuaalisen vanhemman* position rakentumisen mahdollisuutta tarkastelevaa tutkimusta luvussa 4.2. sekä *miesvanhemman* positioon liittyvää tutkimusta isyydestä ja vanhemmuuden sukupuolittuneisuudesta luvussa 4.3.

4. KIRJALLISUUS

4.1. Perhe ja sukulaisuus

Vanhemmuuden puhetapojen voidaan katsoa olennaisella tavalla rakentuvan juuri perheeseen liittyvän puheen kontekstissa (ks. luvut 3.4 ja 3.5). Tämä näkyy myös nykyisessä lesbojen ja homojen vanhemmuutta koskevassa tutkimuksessa, jossa on tapahtunut muutos perhe- ja sukulaisuuskeskeisempään tutkimustapaan. Aiemmassa tutkimuksessa olennaisimpana näkökulmana oli lapsen hyvinvointi ja vanhemmuuden laatu¹⁹, ja sukulaisuusjärjestelmän kokonaisuus jäi usein näiden tarkastelujen ulkopuolelle. Sen sijaan uuden sukupolven tutkimus ei perustu samalla tavalla puolustelemaan oikeutusnäkökulmaan vaan pyrkii tutkimaan perheiden koko kirjoa, huomioimaan perheiden sisäiset eroavuudet, postmodernit vanhemmuusolosuhteet ja tarkastelemaan sekä perhe-elämään liittyviä iloja että ongelmia. (Laird 1993, 316–17.) Homojen ja lesbojen vanhemmuuden pohtiminen liittyy siis laajempaan keskusteluun perheestä ja sukulaisuudesta²⁰ homojen ja lesbojen elämässä (Nissinen 1997, Weston 1997, Weeks et al. 1996).

Perheen käsitettä on tietoisesti pyritty laajentamaan koskemaan erilaisia perhekoonpanoja. Perhesosiologiassa on 1970-luvulta lähtien ollut vallalla suuntaus, joka etsii yksiselitteistä perheen määritelmää, joka sisältäisi kaikki vaihtoehdot (Jallinoja 2000, 187). Nykyään nousee ajankohtaiseksi toisenlainen kysymyksenasettelu. Perhe ei enää voi hahmottua yksiselitteisesti. Ketkä siis muodostavat perheen? Perhepolitiikan intressinä on yhä enemmän vaihtoehtoisten perheiden hyväksyminen. Kun suomalaiset mieltävät esimerkiksi yksinhuoltajan perheen nykyään lähes poikkeuksetta perheeksi, voidaan todeta tässä tapauksessa “vajaista” perheistä tulleen “oikeita” perheitä. (Mt., 187–189.)

¹⁹ Myös nykyään lapsen hyvinvointi on kiinnostava tutkimusaihe. Tässä onkin kyse tutkimuskysymyksen laajentumisesta.

²⁰ Tässä luvussa esiteltävissä tutkimuksissa tarkastellaan vaihtelevasti perhettä ja/tai sukulaisuutta. Joissain käsitteellistyksissä perhe näyttyy liian rajattuna määritelmänä ja halutaan puhua laajemmin sukulaisuuksista. Toisaalla perheen määritelmän rajallisuutta pyritään tietoisesti laajentamaan. Tämän tutkimuksen näkökulmasta molempia käsitteitä voidaan käyttää saman ilmiön kuvaajina.

Kriittisen perhetutkimuksen (ks. luku 2) metodologisen pluralismin näkökulmasta perheiden moninaisuus on hyväksyttävä tutkimusta olennaisesti jäsentäväksi metodologiseksi lähtökohdaksi (Forsberg 2003). Perheestä puhutaan usein kuitenkin yksikössä (vrt. englannin *The Family*), jonka voidaan nähdä geneeristävän monikkomuotoa (perheet) enemmän (Vuori 2001, 320–321). Samoin antropologi Kath Weston (1997) kieltäytyy analysoimasta ”homoperhettä” (*The Gay Family*) ja puhuu monikkumuotoisista ”valitsemistamme perheistä”, *the Families We Choose*. Tällä hän haluaa korostaa konkreettisia valintoja ja niitä historiallisia tilanteita, joissa perheet syntyvät. (Mt., 3, 17.)

Weston (1997) on tarkastellut homojen ja lesbojen sukulaisuuden kokemuksia 1980-luvun lopun San Franciscossa. Hän kertoo tutkimuksensa sijoittuneen uuden perhediskurssin muotoutumisen keskelle sanfranciscolaisessa lesbo- ja homoyhteisössä. Hänen aineistossaan perheet muodostettiin yhdistellen luovasti parhaita ihmissuhteita yli perinteisten sukulaisuusmääritysten (”sukua veren tai avioliiton kautta”). Esimerkiksi ystävät, rakastajat, äidit, isät, sisarukset, omat lapset ja puolison lapset katsottiin vaihtelevasti näissä perheissä perheenjäseniksi. Monien aikaisempien perhetutkimusten vastaisesti Weston pitää myös lesbojen ja homojen lähtöperheitä olennaisena osana näiden uusia, ”valittuja” tai ”luotuja” perheitä. Weston pohtii ”valitsemiemme perheiden” potentiaalia koko yhteiskunnan sukulaisuussuhteiden ymmärryksen ja kokemuksen uudistajina (vrt. Stacey 1996 jäljempänä). Hän ei pidä joidenkin tutkijoiden assimilaatioväitteitä perusteltuina: perhe ei sopeuta lesboja ja homoja heterojärjestelmään vaan haastaa kyseisen järjestelmän. Weston hämmästelee, kuinka antropologit nimeävät ”maailmalla” minkä tahansa tyyppisen sosiaalisten suhteiden kokonaisuuden perheeksi, mutta ”kotona” kaikki hegemonisesta poikkeavat perheet tulevat ylenkatsotuiksi. (Weston 1997, xi–xix, 1–29, 195–214.)

Yhdysvaltalainen Judith Stacey (1991, 1996) on myös tarkastellut tutkimuksissaan perhe- ja sukulaisuussuhteiden muutoksia. Teoksessaan *Brave New Families* (1991) hän erottelee modernin ihanteen mukaisen ydinperheen (1950-luku) ja postmoderneille elämäntilanteille perustuvat monikkumuotoiset postmodernit perheet (Stacey 1991). Kehitys kohti postmoderneja perheitä ei ole ollut yhdenmukaista eikä se ole joka paikassa edennyt yhtä pitkälle, mutta kaikkialla²¹ suunta on ollut sama. Tässä valossa YK:n vuoden

²¹ Tällä Stacey viittaa tällä ilmeisesti läntiseen kulttuuripiiriin.

1994 teema ”Perheen vuosi” näyttäyty epäilyttävänä. Se antaa perheelle väärää yhdenmukaisuutta ja olettaa ”perheen” olemassaolon kaikissa maailman kulttuureissa. (Stacey 1996, 38, 45–46.)

Tähän perheen monikkoisuuden, monimuotoisuuden haasteeseen on Staceyn (1996) mukaan vastattu kahdella tavalla. Toisaalla on skandinaavisille maille tyypillinen tapa kehittää moninaisuuteen soveltuvia sosiaalipoliittisia toimintatapoja²², toinen vaihtoehto on Yhdysvalloille ominainen tapa liittyä loputtomaan perhearvot-sotaan, joka tuottaa olemassa olevien perheiden kannalta tuhoisia politiikkoja. Stacey näkeekin Yhdysvaltojen sukupuoli-, seksuaalisuus-, lisääntymis- ja perhepolitiikan äärimmäisen polarisoitumisen ja militanttisuuden taustalla nimenomaan sosiaalisten rakenteiden kykenemättömyyden vastata modernin perheen (ydinperheideologian) väistymisen aiheuttamaan muutokseen. (Mt., 12, 45–47.)

Staceyn mielestä lesbojen ja homojen perheet ovat oppikirjaesimerkki postmoderneista²³ sukulaisuusolosuhteista, joissa me kaikki elämme (Stacey 1996, 15). Westonin (1997) tavoin Stacey (1996) näkee lesbojen ja homojen perheet potentiaalisina sukulaisuuskäsitteiden ja -suhteiden laajentajina. Ne paljastavat hänen mukaansa erityisen hyvin laajentuvan eron kompleksisen todellisuuden ja simplistisen perheideologian välillä (mt., 108).

Staceyn (1996) mukaan myös homoliikkeen sisällä on tapahtunut suunnanmuutos. Enää ei pyritä vapautumaan (heteroseksuaalisesti määrittyneestä) perheestä. Yhä useammin lesbot ja homot perustavat itse (lapsi)perheitä ja kokevat elävänsä nimenomaan perheeksi määrittyvässä sosiaalisten suhteiden verkossa. Edelleen suurin osa lesbojen ja homojen perheissä elävistä lapsista on syntynyt heteroliitossa, mutta yhä enemmän on lesbojen ja homojen hyvin tietoisesti suunniteltuja perheitä, joista ensimmäisiä esimerkkejä olivat lesbonaisten heteroseksuaalisen avioliiton ulkopuolella synnyttämät lapset. Aivan

²² Skandinaavisen sosiaalipoliittisen järjestelmän ei voi katsoa käytännössä sopeutuneen esimerkiksi homomiesten lapsiperheiden olemassaoloon. Tässä Staceyn tarkoituksena lieneekin kiinnittää huomiota tapaan, jolla perhepolitiikkaa *pyritään* toteuttamaan. Vrt. myös Jallinojan (2000, 187–189) näkemys nykyisen perhepolitiikan intresseistä.

²³ Stacey käyttää tässä yhteydessä myös käsitettä queer, joka ei oikein taivu suomenkielelle. Koko nykyinen sukulaisuusjärjestelmä perustuu hänen mukaansa tavallaan queer-teoriassa esitellyille rakentuville subjektiviteeteille ja näiden suhteille.

uudentyyppisiä, luovia lapsiperheen perustamisen tapoja ovat olleet esimerkiksi adoptio, homomiesten ja lesbojen yhteisesti suunnittelemat perheet sekä lesbonaisten erilaiset hedelmöityshoidot. Tällaiset perheet ovat uudentyyppisiä ja kyseenalaistavat vanhemmuuden peruskategorioita kuten isä, äiti ja sisarukset. Homomiesten kohdalla (lapsi)perheen perustaminen on uudempi ja harvalukuisempi ilmiö. Homomiehen on vaikeampaa saada lapsi perheeseensä ja hänen perheeseensä kohdistuu myös enemmän ennakkoluuloja²⁴. Yhdysvalloissa on käynyt ironisesti myös niin, että homomiesten (joita on pidetty kykenemättöminä vanhempina) perheisiin on sijoitettu vaikeimmat, moniongelmaiset adoptio- ja sijaishoitolapset²⁵. (Mt., 106–117.)

Brittiläinen sosiologi Jeffrey Weeks avustajineen (1996) esittelee kirjallisuuskatsauksessaan viisi erilaista tapaa, joilla (lähinnä angloamerikkalaisissa) tutkimuksissa on yhdistetty homoseksuaalisuuden ja perheen teemat. Ensinnäkin ulostulon vaikutusta perhesuhteisiin on teoretisoitu transitiona lähtöperheestä “omaan” perheeseen (Westonhan (1997) kiistää tällaisen lähtöperheestä irtautumisen). Heterosuhteessa elävät tai eläneet lesbot ja homot ovat olleet toinen tarkastelun kohde. Kolmanneksi ystäviä on tarkasteltu perheenä. Sen sijaan lesbot ja homot vanhempina on uudempi, nopeasti kasvava tutkimusala. Lopuksi Weeks et al. tunnistavat keskustelun valituista perheistä ja “fiktiivisestä suvusta”. (Weeks, Donovan & Heaphy 1996, 17–26.) Weston (1997) sen sijaan pitää fiktiivisen suvun käsitettä sopimattomana, koska se olettaa “oikean” sukulaisuuden verisiteenä. “Perheen tapainen” ei riitä silloin kun lesbojen ja homojen valitsemia perheitä pidetään oikeina perheinä (*friends like/as family*).

Perheen ja suvun käsitteillä on monia poliittisia seuraamuksia ja sitoumuksia. Jacques Donzelot (1980) on hallinnasta (Foucault’n “*gouvernementalité*”) käydyssä keskustelussa kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka yhteiskuntaa alettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa hallita yhä enemmän hallitsemalla juuri perhettä. Voidaan myös ajatella, että taipumus puhua ”perheestä”²⁶ geneerisesti, pikemminkin kuin tosiasiallisista toimijoista, miehistä ja

²⁴ Millbankin (1992) mukaan taas lesbonaisen vanhemmuuteen liittyi enemmän ennakkoluuloja Australialaisten huoltajuuskiistojen perusteluissa.

²⁵ Adoption suhteen Suomessa ja Yhdysvalloissa asuvien mies- ja naisparien tilanne on hyvin erilainen. Ilmeisesti kysynnän ja tarjonnan laki osaltaan aiheuttavat sen, että vaikka Yhdysvalloissa seksuaalivähemmistöjä koskeva lainsäädäntö on Suomeen verrattuna konservatiivista, kuitenkin adoptio on monessa osavaltiossa myös mies- ja naispareille käytännössäkin täysin mahdollinen vaihtoehto. Yhdysvalloissa adoptiota tarvitsevia lapsia on huomattavasti Suomea enemmän.

²⁶ Perheestä ideologisena toimijana.

naisista, tytöistä ja pojista, seksuaali- ja valtasuhteista, johtaa osaltaan reflektioimattomaan heteroseksuaalisuuden oletukseen (Vuori 2001, 63). Valerie Lehr (1999) näkee olennaisimpana poliittisena ongelmana perhelainsäädännön kyvyttömyyden tunnistaa ainoastaan kaksi vanhempaa²⁷. Lesbojen ja homojen perheissä kun vanhempia monesti on useampia kuin kaksi. Siksi tarvitaan vanhempien ja lasten kulttuurisen suhteen uudelleenpohtimista. (Lehr 1999, 33–35.) Keskusteltavaksi ei tällöin enää nouse kysymys siitä kenellä on oikeus olla kenenkin vanhempi. Selvitettäväksi jää miten voidaan tunnistaa ja turvata se hoiva, jonka lapsi vastaanottaa useammalta vanhemmaltaan. (Mt., 175.)

Näyttäisi siis siltä, että ei ole mahdollista esittää mitään yksittäistä perheen määritelmää, joka tunnistaisi kaikki perheenä käsitettävät ihmissuhteiden järjestelmät. Lesbojen ja homojen perheitä tarkastelleet tutkimukset ovat kuitenkin pyrkineet esittämään myös omia määritelmiään. Esimerkiksi Bozett (1987a) esittää 1980-luvun lopussa ilmestyneessä lesbo- ja homovanhemmuustutkimuksen perusteoksessa hyvin funktionaalisen määritelmänsä perheestä²⁸, johon mahtuvat monenlaiset perhekokoonpanot:

They are established groups of individuals who interrelate in order to satisfy their mutual needs for love and affection... are committed to nurturing one another, they provide each other with a sense of identity, and they have a shared history, past and present and the intension of a future. (Mt., xv. Vrt. Parsonsin [1955] teoria perheen funktioista.)

Tarkastelen tarkemmin Bozzetin perhemääritelmän rajoja perheanalyysini lopuksi luvussa 6. Käy nimittäin ilmi, että kun homomiehet perhepuheessaan määrittelevät perheensä rajoja ja viittaavat hyvinkin erilaisiin ja ristiriitaisiin perhesidoksen konstituoiiviin puhetapoihin, perhe rakentuu monitahoisena, ristiriitaisena ja tilanteisena. Sellaisenaan se on jo määritelmällisesti määrittelemättömissä. On mahdotonta löytää yhtä perheen määritelmää, joka sopisi kaikkiin perheisiin ja kuvaisi perheyhteyttä kaikissa tilanteissa.

²⁷ Lehr (1999) pohtii lainsäädännön tilaa Yhdysvaltain näkökulmasta. Sama pätee kuitenkin suomalaisen lainsäädäntöön, jossa lapselle voidaan tunnistaa enintään kaksi juridista vanhempaa. Huoltajia suomalaisella lapsella sen sijaan voi olla useampia. Huoltajuus ei kuitenkaan turvaa lapsen oikeutta vanhempana toimivan huoltajansa jatkuvaan hoivaan.

²⁸ Huomaa Jallinojan (2000, 187) mainitsema epätoivoinen pyrkimys yksiselitteisen (vaikkakin tässä maailmoja syleilevän) perhemääritelmän muodostamiseen. Bozzetinkin määritelmän rajat tulevat melko pian vastaan aineistoni miesten perhemäärittelyä tarkasteltaessa.

4.2 Ei-heteroseksuaalista vanhemmuutta rajaavat puhetavat

Tutkimuskysymykseeni sisältyvän oletuksen mukaan homovanhemman positio ei soveltuvien kulttuuristen puhetapojen puuttuessa voi rakentua millään yksinkertaisella tavalla. Paula Kuosmanen (2000) onkin omassa tutkimuksessaan analysoinut pääasiassa heteroseksuaalisesta suhteesta lapsia hankkineiden lesbonaisten arkipäivän tilanteita 1990-luvun alussa nimenomaan strategisina tilanteisina positioitumisina²⁹. Hänen aineistonsa naiset eivät positioineet itseään lesboäideiksi vaan pikemminkin äiteiksi ja joissain tiloissa ja tilanteissa ehkä myös lesboiksi.

Positioitumisen tarkastelun viitekehyksen lähtökohtana Kuosmanen (2000) käyttää itseni tavoin Daviesin ja Harrén (2000) käsitteistöä (ks. luku 3.3.). Butleria mukaillen Kuosmanen käsittää sukupuolen ja vanhemmuuden tyyliteltyjen esitysten toistona. Kuosmanen haluaa kyseenalaistaa erityisesti “moderniksi lesboidentiteetiksi” kutsumansa psykologisen lineaarisen identiteetin tiedostusprosessin mallin, joka korostaa yksilöä ja tapahtumia. Tämä malli tuottaa Kuosmanen mielestä riittämättömän ja mustavalkoisen kuvan lesbovanhemmista joko ulkona tai kaapissa olevina. (Kuosmanen 2000, 19–28.)

Kuosmanen esittää tuloksenaan diskurssien kartan, joka selittää lesboäidin position mahdottomuuden. 1990-luvun alussa ei hänen mukaansa löytynyt diskurssia, jossa äiti, vanhempi ja lesbo olisivat muodostaneet arjen tilanteissa ymmärrettävän lesboäidin position. Näin myöskään äidit eivät ”esittäneet” heteroita ja siten olleet ”kaapissa” vaan heidät väistämättä positioitiin äiteinä heteroseksuaalisiksi arjessa tai arjen tilanteissa. Vanhempi ja homo/lesbo rakentuivat ainakin 1990-luvun alussa erillisinä kategorioina. (Mt., 105–107.)

Esittelen listan muodossa Kuosmanen (2000) haastatteluaineistosta ja niissä kuvatuista arjen tilanteista tunnistamia diskursseja, joita aineiston naiset käyttivät diskursiivisessa

²⁹ Hän tunnistaa kehittämänsä performatiivis-diskursiivisen lähestymistapansa mukaan näiden äitien selviytymisstrategian nimenomaan strategisena performatiivisena positioitumisena tilanteen mukaan (Kuosmanen 2000, 19–31). Näiden suomalaisten naissuhteessa elävien äitien strategiana ei ollut eristäytyminen muista äideistä vaan eläminen lapsiperheiden keskellä (mt., 105).

strategisessa positioitumisessaan, tai joita he pyrkivät vastustamaan ja joiden määritykset he pyrkivät tilanteesta riippuen joko kiertämään tai rakentamaan osaksi positiotaan. Näiden Kuosmanen tunnistamien puhetapojen esittely on oman tutkimukseni kysymyksen kannalta perusteltua vaikkakaan en tarkastele juuri kyseisenlaisten puhetapojen käyttöä omassa aineistossani, ja vaikka joudun esittämään ne taloudellisista syistä vaikealukuisessa taulukkomuodossa. Tämän tutkimuksen käsittein lista tulee paremmin ymmärrettäväksi, jos sanan diskurssi korvaa sanalla puhetapa.

1. Homo/hetero -erottelua rakentavat diskurssit:
 - Moderni lesbo/homoidentiteetti -diskurssi
 - Avoimuusdiskurssi (ulkona/kaapissa)
 - Patologiadiskurssi (homo=sairas, ks. Stålström 1997)
 - (Homo)seksuaalisuuden tabu (tuottaa hiljaisuuksia muihin diskursseihin)
2. Heteronormatiivisuutta tuottavat perhediskurssit
 - Biologisen vanhemmuuden diskurssi (luonnollistetut positiot)
 - Sukupuolitetun vanhemmuuden diskurssi
 - (Hetero)ydinperheen diskurssi (hegemoninen)
 - Yksinhuoltajaperheen diskurssi (vaillinainen ydinperhe, etuliite asettaa ydinperheen normiksi)
 - Uusperheen diskurssi (rinnakkaisdiskurssi ydinperheelle, etuliite asettaa ydinperheen normiksi)
3. Lasten kasvatukseen liittyvät diskurssit (praktisia, toiminnan näkökulma, ei toimijan kuten perhediskursseissa)
 - Lastenkasvatustieteen diskurssi (lapsen etu, toiminta)
 - Lesbovanhemman diskurssi (liittää nimenomaan lapsen kasvatukseen so. toimintaan. Vrt. lesboäiti, -pari ja -perhe, jotka eivät vielä rakennu)
4. Legitiimit praktiset diskurssit, joilla vältetään lesboksi positioituminen
 - Ystävädiskurssi (sukupuolineutraali)
 - Yhteisöasumisdiskurssi (ei-puolisot)
5. Praktiset diskurssit, joilla kierretään homo/hetero -erottelua (käytettiin kuvailemaan neutraalisti ja praktisesti)
 - Sosiaalisen vanhemman diskurssi
 - Ystävätärdiskurssi
 - Naisparin diskurssi
 - Kahden naisen perheen diskurssi (suhdetta ei nimetä lesboiseksi)
 - Rakkausdiskurssi (ei jäsenä perheitä sukupuolen kautta)

(Kuosmanen 2000, 108–112)

Kuosmanen tuloksissa on huomionarvoista se, ettei lesboäidin, lesboperheen ja lesboparin diskursseja juurikaan 1990-luvun alussa rakentunut. Diskursiivinen tila aineiston äideille avautui pikemminkin praktisen toiminnan, praktisen järjestyksen kautta (erona hegemonisten diskurssien ekspressiiviseen järjestykseen). Käytännönläheiset

performatiiviset teko-toiminta-rakenteet (esimerkiksi vanhempana toimiminen) tuottivat käytännön toiminnan tasolla halkeamia heteronormatiivisiin merkityssysteemeihin. Kuitenkaan pelkkä toiminta ei tuottanut tilanteisiin lesbomerkityksiä: toiminnan oli oltava tulkittavissa diskurssien kautta. Kuosmanen toteaaakin lesboperheisiin ja -vanhemmuuteen liittyvän diskursiivisen järjestyksen olevan parhaillaan liikkeessä, murroksessa. (Mt., 113–121.)

Kuosmasen (2000) haastattelupuheesta ja arjen tilanteista tunnistamia diskursseja voisi kutsua tässä tutkimuksessa noudattamani tavan mukaan erilaisiksi kulttuurisiksi puhetavoiksi³⁰, joihin viittaamalla naiset positioivat itsensä eri tavoin. Samalla tavoin oman aineistoni miehet viittaavat erilaisiin puhetapoihin kun he määrittelevät esimerkiksi perhettään. Kuosmasen tavoin pyrin analyysissäni tarkastelemaan homoseksuaalisen vanhemman position mahdollisuutta. Näkökulmani vain on hiukan erilainen. Analysoin homomiesten vanhemmuuspuhetta erityisesti sukupuolen ja perheen puhetapojen kontekstissa rakentuvina ja rakennettavina positioina.

Kulttuurinen (diskursiivinen) tilanne on ainakin joiltain osin muuttunut verrattuna 1990-luvun alkuun, jolloin Kuosmanen (2000) haastatteli aineistonsa 9 naista. Kuosmanen puhuu diskursiivisesta murroksesta, jonka taustalta löytyvät naissuhteessa elävien äitien vanhemmuuskäytäntöjen muuttuminen praktisessa järjestyksessä. 2000-luvulla äitiyttä ja lesboutta ei Suomessa enää nähdä toisiaan poissulkevinä positioina. (Mt., 120–121)

Oman tutkimukseni aineistona toimiva vanhemmuuspuhe sijoittuu siis mielenkiintoisella tavalla erilaiseen diskursiiviseen kontekstiin kuin Kuosmasen aineiston naisten performatiiviset strategiset positioitumiset. Huomattavan eron kyseisten aineistojen diskursiivisessa ympäristössä aiheuttaa sukupuoli. Lesboäidin positio saattaa nykyisin rakentua ainakin joissain tilanteissa. Homoisän position rakentuminen tapahtuu kuitenkin sukupuolen osalta hyvin erilaisten vanhemmuuden puhetapojen kontekstissa.

³⁰ Kuosmasen (2000) diskurssit ovat luvussa 3.2. tekemäni jaon mukaan paljon ”pienempiä” kuin esimerkiksi Jaana Vuoren (2001) seuraavassa luvussa esiteltävät kokonaista tietämisen tapaa jäsentävät ”suuret” diskursiiviset muodostumat, metadiskurssit. Kyse on siis erosta aineistossa, abstraktiotasossa ja taustalla vaikuttavassa sosiaalisen konstruktionismin suuntauksessa.

4.3. Sukupuolittunut vanhemmuus

Siirrymme lopuksi tarkastelemaan luvussa 3.5 esittelemäni kolmion kolmannen kulman osoittaman teeman, sukupuolen, värittämää pohdintaa vanhemmuudesta aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa. Sukupuolittunutta vanhemmuutta koskevassa keskustelussa³¹ keskeinen jännite näyttää virittyvän kahden puhutavan välille. Toisaalta miehistä ja naisista vanhempina – siis äideistä ja isistä – puhutaan nykyisin tasavertaisina vanhempina, nimenomaan sukupuolineutraalilla vanhemman käsitteellä. Toisaalta äideille ja isille – näillä sukupuolitetuilla käsitteillä – osoitetaan hyvinkin erilaisia positioita nykyisessä vanhemmuuskeskustelussa.

Äidinhoivaa ja jaettua vanhemmuutta

Jaana Vuoren (2001) väitöskirjassa ”Äidit, isät ja ammattilaiset” mielenkiinnon kohteena ovat diskurssit, jotka rakentavat vanhemmuutta asiantuntijateksteissä. Vuoren keskeisenä kiinnostuksen kohteena ovat vanhemmuuden sukupuoliset diskurssit (mt., 84). Vuoren lähtökohtana on kahden hänen tunnistamansa diskursiivisen muodostuman tai metadiskurssin retorisen käytön tarkastelu teksteissä. *Äidinhoivan diskurssissa* äiti rakentuu lapsen pääasiallisena ja ensisijaisena hoivaajana. *Jaetun vanhemmuuden diskurssi* tunnistaa kaksi tasaveroista huoltajaa, isän ja äidin. Näihin diskursseihin myös aineistoni miesten voi nähdä viittaavan omissa sukupuolittuneen vanhemmuuden selonteissaan, joita tarkastelemme luvussa 8.

Vuori (2001) seuraa näiden kahden *diskurssin* historiallista kehitystä. Isä katosi vanhemmuudesta vuosisadan alussa, jolloin äitiys rakentui äidin ja lapsen ylivoimaisen tärkeänä kahdenkeskisenä *psykologisena* suhteena. Neuvolajärjestelmä kehitettiin opastamaan äitejä vanhemmuudessa. Neuvola on näihin päiviin astikin pysynyt nimenomaan äitien neuvolana. Kuusikymmenluvun kulttuurisesta muutoksesta lähtien isää on yritetty tuoda takaisin vanhemmuuden piiriin. Sukupuoliroolikeskustelun myötä lainsäädäntöä alettiin pikkuhiljaa 1970- ja 80-luvuilla muuttaa. Ensimmäisiä uudistuksia olivat uudet lait isyydestä, mm. lait elatuksesta ja isyyden tunnustamisesta. Myös koko

³¹ Viitataan tällä sekä tutkimuskeskusteluun että laajemminkin käytävään yhteiskunnalliseen vanhemmuuskeskusteluun.

muuta perhelainsäädäntöä on muutettu vähitellen sukupuolineutraalimpaan muotoon. Viimeisten vuosikymmenten kuluessa on käyty myös useita kampanjoita isien kutsumiseksi mukaan lastenhoitoon. Mannerheimin Lastensuojeluliitto oli tässä edelläkävijä vuoden 1968 ”isän vuodellaan”. Jaetun vanhemmuuden diskurssin mukaan isän olisi aika jakaa vanhemmuus äidin kanssa. (Mt., 13–32.)

Tämän historiallisen kehityksen taustalla Vuori (2001) näkee ymmärryksen perheestä, jonka hän nimeää *psykososiaaliseksi diskursiiviseksi muodostumaksi*. Se on psykoanalyysin ja lapsi- ja kehityspsykologian 1950–60-luvuilla hyvinkin hegemoniseen asemaan päässyt ymmärrys hyvästä vanhemmuudesta ja lapsen kehityksestä. Psykososiaalinen perheasantuntijuus jäsentää hänen mielestään edelleen, mitä äideistä ja isistä ajatellaan esimerkiksi kasvatuksessa, terveydenhuollossa ja sosiaalityössä³². (Mt., 33–37.)

Psykososiaalisen diskursiivisen muodostuman perusongelmaksi Vuori (2001) toteaa sosiaalisten ja yhteiskunnallisten asioiden palauttamisen yksilöllisiksi tunteiksi (mt., 346). Kaiken kaikkiaan Vuori tunnistaa *psykoanalyyttisten* näkökantojen ensiarvoisen tärkeän merkityksen vanhemmuuskeskustelussa. Onhan psykoanalyysi naistutkimuksen lisäksi toinen tärkeä sukupuolta tutkimuksen keskiössä tarkastellut traditio. Hänen mukaansa psykoanalyysia ei voi ohittaa vaan sen läpi on porauduttava. (Mt., 206, 282.) Psykoanalyysin merkitystä ei voi ohittaa missään tutkimuksessa, joka tarkastelee sukupuolisuuutta. Vanhemmuuden tutkimuksessa se on vielä aivan erityisen ilmeistä. Barrett & McIntosh (1982) ovat todenneet, että nykyään ei ole entiseen tapaan tärkeää, että lasta hoitaisi hänen biologinen sukulaisensa esimerkiksi vanhempien menehtymisen jälkeen. Nykyään on olennaisempaa, että lasta hoitavat mies ja nainen, sosiaalinen isä ja äiti. Barrett & McIntosh näkevät tämän johtuvan Freudin ja sen väärintulkintojen asemasta yhteiskunnassamme. (Mt., 25–26.)

Oikeudenmukaisuuden nimissä on paikallaan heti painottaa, että psykoanalyysissa on useita suuntauksia. Vuoren (2001) mukaan niille kaikille on kuitenkin yhteistä painotus

³² Kuuluisa esimerkki tästä on ns. bowlbyismi, jonka mukaan äiti ei saanut koskaan jättää lastaan. Vuori (2001) arvostelee John Bowlbyn kehittämää kiintymyssuhdeteoriaa kulttuurin merkityksen täydellisenä laiminlyöntinä, jossa äidin hoiva redusoituu biologiaan. (Mt., 39–41.)

essentialistiselle sukupuolierolle. Vuori tunnistaa klassisen psykoanalyttisen teorian sukupuolisuuden, seksuaalisuuden ja vanhemmuuden kehityksestä, jotka ovat psykoanalyttisessä perinteessä tiukasti yhteen sidottuja. Tämä kehitystarina on vaikuttanut kaikkeen vanhemmuuskeskusteluun jo vuosikymmenien ajan. Vuori on lukenut koko suomalaisen, tämäntyyppisen asiantuntijakirjoittelun vuosilta 1985–95. Hän listaa sen mukaan psykoanalyysin oletukset seuraavasti:

- Äiti on lapsen ensisijainen hoitaja.
- Vauvalla on yksi ja vain yksi hoitaja (myös vaikka se olisi mies).
- Isä tukee äitiä (esim. sallimalla symbioosin).
- Hoiva on naisellista (tarttuu mieheen, jos mies hoivaa).
- Isä astuu kolmivuotiaan elämään.
- Isän tehtävänä on erottaa lapsi äidistä (kaksikosta kolmikoksi).
- Lapsi tarvitsee sekä äitiä että isää kasvaakseen heteroksi.
- Isä–äiti–lapsi-kolmio kannattelee koko yhteiskuntaa.

(Vuori 2001, 209–235.)

Psykoanalyttinen vanhemmuuskirjoittelu rakentuu myös negatiivisten homoviittausten kautta (Vuori 2001, 230). Stålström (1997) on nimennyt tämän psykoanalyysissa pitkään vallinneen homoseksuaalisuutta koskevan diskurssin homouden sairausleimadiskurssiksi, joka on vallannut alaa homouden syntidiskurssin jälkeen, mutta jonka rapautuminen alkaa nykyisin olla melko pitkällä. Joka tapauksessa psykoanalyysi, ja sitä kautta iso osa vanhemmuuskeskustelua, määrittelee vanhemmuuden edelleen sidoksissa nimenomaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Niin kauan kuin vanhemmuuden määrittelemineen perustuu perinteisen psykoanalyysin kaltaisille dikotomisille sukupuoli- ja seksuaalisuusjaoille, en usko homomiehen vanhemmuudelle löytyvän diskursiivista tilaa. Niin kauan kuin perhe nähdään mystisenä miehen, naisen ja lapsen kolmiyhteytenä, ei lesbojen ja homojen perheitä voida nähdä kokonaisina, olemassa olevina sosiaalisten suhteiden verkostoina.

Äiti ensisijaisena vanhempana

Huolimatta vilkkaasta jaetun vanhemmuuden diskurssin mukaisesta isäkeskustelusta, jota nykyään julkisuudessakin paljon käydään, äiti *rakentuu* vanhemmuuspuheessa Vuoren (2001) mukaan edelleen usein ensisijaisena vanhempana. Tutkimuksessaan Vuori huomioi kuinka jaetun vanhemmuuden diskurssin halkeamista äidinhoivan keskustelu nousee pinnalle kerta toisensa jälkeen. Vaikka jaettu vanhemmuus eksplikoidaan puheessa, äiti tulee usein implisiittisesti eturivin vanhemmaksi asiointilojen kuvauksessa (mt., 134). Teksteissä isä paremminkin kutsutaan vanhemmuuteen kuin esitetään hänet vanhempana (mt., 153, 177). Tämä näkyi esimerkiksi Vuoren analysoimissa neuvolassa jaettavissa vanhemmuuskoulu-oppaissa (mt., 144–179).

Samoin erään perheterapiakirjan näennäinen sukupuolineutraalius hajoaa Vuoren (2001) analyysissa ”määrän logiikan” ansiosta puheeksi ensisijaisesti äidistä (mt., 319–336). Äidin ensisijaisuus näkyy teksteissä myös vaihdettaessa termien äiti ja isä paikkoja. Seuraukset ovat huvittavia (mt., 172). Sana vanhempi – siis yksikössä – on etymologinen uudissana. Viime aikoihin asti ei ole ollut tarvetta viitata sukupuolineutraaliin vanhempaan (mt., 323). Vanhemmuus on rakentunut nimenomaan sukupuolittuneena. Joissakin yhteyksissä puhuttaessa äidistä ensisijaisena vanhempana voidaan ajatella puhuttavan äitiydestä funktiona, tehtävien sarjana, jonka kuka tahansa voi hoitaa. Tällöin ”äiti” ei tarkoita (välttämättä) biologista naista vaan henkilöä, joka toteuttaa ensisijaisen vanhemman tehtävät³³. (Vuori 2001, Kuronen 1989.)

Myös muut tutkijat ovat huomioineet tämän vanhemmuuspuheeseen liittyvän ilmiön, jossa käytetystä sukupuolineutraalista puheesta huolimatta äitiys nousee vanhemmuuspuheen ja -kontrollin keskiöön. Kuronen (1989) on tutkinut lastenhoidon ja kasvatuksen ammattilaisten määrittelyitä äitiydestä. 1980-luvun lopun suomalaisessa yhteiskunnassa Kuronen toteaa äidin, perhekeskeisyyden periaatteesta huolimatta, olevan asiantuntijatoiminnan pääasiallinen kohde. Hän puhuu äitiyden ideologiasta, jota hän pitää ”keksittynä äitiytenä”. Se on äitiyden tuottamista ja ylläpitämistä (mt., 22–32). Äidin

³³ Tällä tavoin olen itsekin poleemisesti todennut olevani äiti. Psykoanalytikko Lars-Johan Schalinin (1991, 43) määritelmän mukaan olen vielä tätäkin konkreettisemmin äiti: ”On markkinoitu käsite koti-isä... Mutta ymmärtävätköhän tällaisen ratkaisun suosittelijat, että isä silloin muuttuu psykologisessa mielessä äidiksi... kuka perheessä sitten on isä?”

merkitystä pidetään ensiarvoisen tärkeänä, ja hoito ja vastuu langetetaan nimenomaan äidille. Äitiyden ammatillistumisen kautta äideille on asetettu yhä enemmän vastuuta, josta seuraa syyllisyyden tunteita. (Mt., 96–98.) Lisbet Bekkengen (1999) taas ironisoi sitä, kuinka nykymenossa miehistä tulee ”isiä” ja naisista (vastuullisia) ”vanhempia”.

Myös aikaisemmassa feministisessä tutkimuksessa essentialistisen naistutkimuksen painotukset ovat määrittäneet äitiyden vanhemmuuden erityisenä ilmentymänä. Nancy Chodorow’n (1979) *Reproduction of Mothering* oli tämältyyppisen käsitteellistämistavan perusteoksia. Siinä Chodorow puhui äideistä, joilla on ”kapasiteettia” äitiyteen ja tunne itsestään äidillisinä. Naisen äitiys uusintaa itsensä syklisesti kun äidit kasvattavat tyttäriä, joilla on kyky äitiyteen. (Kuronen 2001, 13–39.) Kuronen (1989, 14–15) kritikoii Chodorow’n tapaa tuottaa universaali erityisluonteinen äiti³⁴. Jallinojan (1983) mukaan Chodorow’n edustama essentialistinen naistutkimus kuuluu nykyään kuitenkin lähinnä menneisyyteen. Äidinhoivan diskurssissa vanhemmuus rakentuu essentialistisena kategoriana, johon mies ei hyvällä tahdollakaan voi kuroutautua.

Kohti entistä jaetumpaa vanhemmuutta

Mitä äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssit voisivat merkitä aineistoni vanhempina toimivien homomiesten näkökulmasta? Vuori (2001) tarkastelee teoksessaan äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssien lomittumista asiantuntijapuheessa. Näiden kahden diskurssin välisen kiistan ytimessä hän näkee kysymykset vanhempien sukupuolesta (mies vai nainen) ja lukumäärästä (yksi vai kaksi). Kehityssuunta näyttäisi olevan äidinhoivasta jaettuun vanhemmuuteen.

Jaetun vanhemmuuden diskurssikaan ei ole kuitenkaan mielestäni vielä riittävän laaja käsittämään koko vanhemmuuden todellisuutta. Haluan tässä tutkimuksessani tunnustella vielä laajemman vanhemmuuden diskurssin mahdollisuutta. Siinä missä jaettu vanhemmuus laajentaa vanhemmuuden (takaisin) miesten elämään kuuluvaksi, se samalla olettaa psykososiaalisen vanhemmuusdiskurssin mallin mukaan kaksi eri sukupuolta olevaa vanhempaa, joiden kesken vanhemmuus jaetaan. Vanhemmuuden puhetapoja on

³⁴ Myös Vuori (1995) on tarkastellut Chodorow’n klassista teosta artikkelissaan, jossa hän tarkastelee miten käsitys tytöistä, naisista ja äideistä kyseisessä teoksessa ylipäänsä muotoutuu.

tästä mahdollista laajentaa ainakin kahteen suuntaan. Vanhemmuus voi koskea samaa sukupuolta olevia pareja. Se voi sen lisäksi koskea myös sekä useampaa että harvempaa kuin kahta vanhempaa.

Erästä Vuoren (2001) Butlerin innoittamasta huomiosta tulee erinomaisesti ilmi, kuinka vanhemmuus, sukupuoli ja seksuaalisuus ovat toisistaan riippuvaisia. Hän nimittäin toteaa, että tarina tytöstä ja pojasta vaatii tarinan äidistä ja isästä (mt., 281). Vuori tarkastelee analyysissään myös ”kolmansien” asemaa vanhemmuudessa, mutta tunnistaa nämä kolmannet vain asiantuntijoina ja ammattilaisina. Jallinoja (2000) sen sijaan puhuu lapsista ”kolmansina”, jotka tulevat kolmansiksi parisuhteen muodostamaan perhekokonaisuuteen. Homomiesten perheissä näitä ”kolmansia” (ja ”neljänsiäkin”) perheenjäseniä on muunkinlaisissa tehtävissä, esimerkiksi kanssavanhempina.

Isyyden puhetapoja

Suurin osa Vuoren (2001) aineiston asiantuntijateksteistä puhui nimenomaan isyydestä. Toisaalta Huttunen (1999, 173) valittaa, että isyyttä ei ole tutkittu juuri lainkaan. Ristiriita selittyy ehkä nimenomaan sitä kautta, että isyyspuhe, joka Vuoren aineistossa on niin näkyvillä, on Vuoren ohjelmalliseksi puheeksi kutsumaa puhetta isän mukaan houkuttelemiseksi, samalla kuin eletty ja koettu isyys ovat jääneet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle.

Vuoren (2001) tarkastelun kohteena ovat erityisesti äidin ja isän toimijuus. Isä on teksteissä aktiivinen toimija kun taas äiti rakentuu asiantuntijapuheessa maaperänä, jossa lapsi kasvaa. Kun isä on viimeaikaisessa kirjoittelussa problematisoitunut, on äiti ollut vaarassa muuttua subjektiviteettottomaksi itsestäänselvyydeksi. (Vuori 2001, 337–340.) Paljosta puheesta huolimatta äidit ovat edelleen enemmän vastuussa lapsista. Vuori tekeekin eron realismipuheen ja ohjelmallisen puheen välillä. Juuri jaetun vanhemmuuden diskurssi on usein ohjelmallista, tulevaa todellisuutta ennakoivaa puhetta. Tämän puheen sekaan usein lomittuu äidinhoivan diskurssin värittämää puhetta, joka osaltaan onkin reaalisemmalla pohjalla.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti isyydestä käytyä suomalaista keskustelua. Tulkintani mukaan keskeisinä teemoina tuntuvat olevan isän roolin erilaisuus/erityisyys/samanlaisuus suhteessa äidin rooliin ja toisaalta keskustelut läsnä/poissaolevasta isästä³⁵ sekä miesvanhemmuuden erityislaatuisuuden korostaminen, joissakin toisissa näkökulmissa.

Keskustelu isyydestä sisältää paljon puheenvuoroja, jotka olettavat selvän eron miehen ja naisen vanhemmuuksien välillä. Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (1998) on yksi tunnetuimpia, kuulluimpia ja tuotteliaimpia isän erityislaadun painottajia. Sinkkonen nojaa monien muiden vastaavien kirjoittajien tavoin vahvasti psykoanalyttiseen perinteeseen. Huomio keskittyy erityisesti isän ja pojan väliseen suhteeseen. Hänen vapautuksenteologianaan on, ettei miehen tarvitse muuttua. Hän on hyvä isä juuri sellaisena miehenä kuin hän on. Hänen ainoastaan täytyy antaa tilaa lapselle astua hänen elämäänsä. Ilpo Salonen (1995) on samoilla linjoilla kirjassaan *Ihan hyvä mies*.

Tämäntyyppinen kirjallisuus tuntuu kuuluvan eräänlaisen kriittisen miestutkimuksen ulkopuolisen miesliikkeen, miesten “vapautusliikkeen” agendaan, jossa aidon isyyden toteutumisen esteenä nähdään naisten vaatima “kastroidu” isä. Tällaisen yliopistomaailmankin sisäisen maskulinistiliikkeen keulahahmona voidaan kaikeksi pitää yhdysvaltalaisesta Robert Blyta, jonka Salonenkin (1995, 84–85) esittelee hiukan kunnioitusta (tulkintani mukaan) äänessään. Bly painottaa sukupuolten erilaisuutta ja mieserityistä kokemusta, joka nykyaikana on tukehtunut tasa-arvopuheen alle. Hänen inspiroimanaan Yhdysvalloissa järjestetään miehille eräretkiä, joissa he esimerkiksi alasti tanssimalla ja yhdessä jurnuttamalla voivat uudelleen saavuttaa luontaisen miehisyytensä. (Seidman 1996.)

Suurella osalla enemmän yhteiskuntatieteellisesti orientoitunutta kirjallisuutta näyttäisi sen sijaan olevan tarkoituksena uudenlaisen isyyden hahmottaminen ja olemassa olevien isätyyppien ja isyyssyylien jaottelu. Pääosin “perinteisen” isyyden nähdään murentuneen *isän auktoriteettiaseman menettämisen* kautta. Tommi Hoikkala (1994) tunnistaa

³⁵ Juhani Seppänen (2000, 16–17) pitää Jeesuksen perhettä tyypillisenä nykyperheenä. Perheessä on ensinnäkin nykyajalle hyvin tyypillisesti kaksi isähahmoa, joista toinen on läsnäoleva ja toinen on poissaoleva. Vaikka Jumala on Jeesuksen biologinen isä ei hän ole juuri koskaan poikansa saatavilla. Jumalalle työ tulee aina ensimmäisenä. Uhraapa hän jopa poikansa hyvin konkreettisesti työnsä alttarille. Joosef on sen sijaan läsnäoleva sosiaalinen isä.

elämäkerta-aineistosta kaksi perinteisen isän mallia. Pohtivalle isälle ovat tärkeitä yhteinen arki ja arvojen välitys seuraavalle sukupolvelle. Kunnolliselle isälle ensiarvoisen tärkeää ovat menestyneet lapset ja erityisesti myös lasten kiltteys. Christoffer Tigerstedt (1994) on tehnyt samasta aineistosta sen yleisen havainnon, että miehet eivät juurikaan puhu lapsistaan. Kuitenkin jo kyseisen aineiston keski-ikäisten miesten puheesta saattoi havaita, että vanhemmuudesta on kuitenkin tullut keskeinen osa miehuuden kokemusta.

Huttunen (1999) kuvaa hegemonisen, perinteisen isyyden jakaantumista tänä päivänä kahdeksi uudeksi suuntaukseksi. Toisaalta hän tunnistaa *ohenevan isyyden* tendenssin, joka voidaan vielä jakaa aitoon isättömyyteen sekä aikuistumattomaan isyyteen, jossa isä ei koskaan kasva ottamaan vastuuta. Toisaalta on havaittavissa merkkejä *vahvistuvista isyyksistä*, joista ensimmäistä voitaisiin kuvailla (äitiä) avustavana isänä, jota kutsuttiin 1970-luvulla astumaan esiin. Tästä on vielä askel täyteen, laadullisesti täydempään isyyteen, uuteen isyyteen. (Mt.)

Saija Kauhanen (1998) taas puhuu isyyden kriisistä, joka liittyy nimenomaan miesten perhe- ja työelämän sovittamisen ongelmaan ja toisaalta lisääntyneisiin vaatimuksiin samalla kun esimerkeistä ja ohjeista on puutetta. Kauhanen tunnistaa isätyypit, jotka lähes vastaavat Huttusen jaottelua. Myös Kauhanen hahmottelee uutta isyyttä, josta hän jo näkee merkkejä omassa nuorten miesten aineistossaan.

Uudenlaista isyyttä

Yleisesti ”uutta isää” pidetään Vuoren (2001) termin ennemminkin ohjelmallisena puheena. Kauhasen (1998, 12–13) mukaan uusi isä kokee isyyden tärkeäksi itselleen ja kokee sen henkilökohtaisena haasteena. Huttunen (1999) sen sijaan pitää uutta isyyttä lähinnä mielikuvana, joka perustuu tasa-arvolle ja sukupuolten omaleimaisuuden hyväksymiselle ilman essentialismia³⁶. Näkemys uudesta isyydestä sanoutuu irti sosiobiologiasta. (Mt., 186.)

³⁶ Uusi isyys ei Huttusen määritelmän mukaan perustu essentialistiselle sukupuolierolle, mutta, tämän tutkimuksen näkökulmasta kiinnostavasti, joka tapauksessa sukupuolierolle, joka tässä yhteydessä määritellään vain hiukan pehmeämmin sukupuolten ”omaleimaisuutena”.

Roos ja Rotkirch (1997) sen sijaan puhuvat uudesta pehmoisästä. Isyys on pehmentynyt ja ollaan siirtymässä velvollisuuksien isästä *rakastavan isän* ihanteeseen. Toisaalta isyys on samalla demonisoitunut kun miehen perheessä harjoittama väkivalta ja inesti ovat tulleet julkisiksi puheenaiheiksi. Pehmohirviöisän sekä pehmenemisen että hirviöitymisen takana he näkevät juuri perheenisän perinteisen auktoriteetin katoamisen sosiaalisessa ja juridisessa mielessä. Miehen isyys onkin *ehdollistunut* ennennäkemättömällä tavalla. Äiti on monessa tapauksessa asemassa, jossa hän voi päättää isän suhteesta lapsiinsa³⁷. (Roos & Rotkirch 1997, 5–7.)

Miestutkija Arto Tiihonen (2001) arvelee uuden isän täysmääräisen saapumisen odottavan vielä aikaansa, koska isyyden syvälinen muutos vie enemmän aikaa kuin mieheyden sinällään. Mieheyttään miehet voivat peilata yhteiskunnassamme mitä erilaisimmissa yhteyksissä. Isyydestä sen sijaan monella nykymiehellä ei ole muuta peilauspintaa kuin oma isänsä. (Mt.) Tällainen puhe positiivisten mallien puuttumisesta on yleistä suomalaisessa isyyskeskustelussa. Mallien puuttumisen teema nousee esille myös oman aineistoni haastattelupuheessa. Erilaisten isyyden kokemusten käsittely julkisessa vanhemmuuspuheessa (ja yleisemminkin isyyden erilaisissa representaatioissa) tarjoaisi kulttuurisia resursseja, joihin tukeutuminen vahvistaisi miesten omakohtaista kokemusta isyydestä.

³⁷ Roos & Rotkirch (1997) mainitsevan esimerkin Belgiasta ja Hollannista, jossa äiti voi jopa kieltää biologiselta isältä oikeuden (sosiaaliseen) isyyteen, jos tämä on hänestä sopimaton isäksi. Myös Suomessa isän tapaamisoikeuksien teema on noussut esille keskusteluissa avioeron jälkeisistä huoltajusjärjestelyistä. (ks. myös Kurki-Suonio 1992.)

5. VANHEMMUDESTAAN PUHUVAT MIEHET AINEISTONA

5.1 Aineiston valinta

Ennen tutkimusaineiston keräämistä tutkimuskysymykseni oli melkoisesti yleisluonteisempi kuin missä muodossa sen esitän tämän tutkimuksen luvussa 3.5. Oikeastaan tutkielmani aiheen pohtiminen lähti liikkeelle mahdollisten homomiesten vanhemmuutta koskevien aineistojen kartoittamisesta. Vasta aineiston hankkimistavan päätettyäni tutkimuskysymykseni tarkentui. Siten kiinnostukseni perhe- ja sukupuolen sosiologiaan (ja naistutkimukseen yleisemmin) johti valitsemieni kvalitatiivisten haastattelujen suorittamiseen aivan tietynlaisesta näkökulmasta.

Päädyn siis keräämään aineistokseni hyvin vapaamuotoisia haastatteluja, joissa keskusteltiin valitsemistani teemoista mahdollisimman monipuolisesti. Tekemiäni haastatteluja voisi kutsua joko temahaastatteluiksi tai syvähaastatteluiksi. Aineiston valinta ei tietenkään ollut aivan yksioikoinen päätös. Kuitenkin lopullisen tutkimuskysymykseni kannalta nimenomaan yksittäisten homomiesten vanhemmuus- ja perhepuheen analyysi nousee kiinnostavaksi. Tarkoituksenahan on tarkastella nimenomaan niitä tapoja, joilla yksilö asettuu ja tulee asetetuksi tiettyihin seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja vanhemmuuteen liittyviin positioihin.

Tutkimuksen teon alkupuolella olin kiinnostunut yleisemminkin homoisyyden diskurssin rakentumisesta tai homoisyyden kategorian mahdollisuudesta ja/tai mahdottomuudesta. Näin ollen ennen tutkimuskysymykseni tarkentumista pohdin myös muuntyyppisten aineistojen käyttöä. Eri vaihtoehtoina punnitsin ainakin Helsingin Sanomien NYT-liitteen isyysysteemaisen kyselyaineiston käyttämistä (kyseistä aineistoa ei kuitenkaan lopulta kerätty), homoseksuaalisuuteen ja vanhemmuuteen liittyvien lehtiartikkeleiden analyysia³⁸ sekä homo- ja bimiesten omaelämäkerrallisten – tai tarkemmin omavanhemmuuskerrallisten – tekstien diskurssianalyyttistä tarkastelua.

³⁸ Minulla olisi ollut mahdollisuus saada käsiini lehtileikeaineisto, joka käsittää käytännössä kaiken sanoma- ja aikakauslehtikirjoittelun homoseksuaalisuuteen liittyvistä teemoista parin viime vuosikymmen ajalta.

Edellä mainitsemistani vaihtoehtoisista aineistoista ainoastaan viimeinen olisi analyysini kannalta osittain vaihtoehtoinen nyt keräämälleni aineistolle. Itse asiassa pyrin keräämään haastatteluaineiston lisäksi juuri kyseisenlaisen lisäaineiston. En kuitenkaan onnistunut saamaan tällaisia elämäkerrallisia tekstejä vaikka yritinkin houkutellessa ihmisiä kirjoittamaan niitä. Sosiologiassa joidenkin kommentoijien (Silverman 2000, 90; 290–292) mukaan liiankin usein käytetty teemahaastatteluaineisto soveltuu kuitenkin mielestäni parhaiten tutkimukseni tarkoituksiin.

Haastattelumateriaalilla on monia vahvuuksia homomiesten vanhemmuuden puhetapojen tutkimiseksi. Kirjoitettuun elämäkerralliseen materiaaliin verrattuna – puhumattakaan mediahaastatteluista, -artikkeleista ja asiantuntijateksteistä – haastattelupuhe on hyvin “vapaasti” syntyvää tekstiä. Se on toisin sanoen vähemmän suunnitelmallista ja strukturoitua tekstiä. Erityisesti on myös huomioitava, että se syntyy vuorovaikutussuhteessa haastattelijaan. Se ei ole puhetta abstraktille yleisölle³⁹ vaan konkreettiselle keskustelukumppanille. Haastatteluaineistossa pääsevät siten paremmin esille myös puhujan retorisen vakuuttelun keinot, jotka tässä työssä ovatkin itse analyysin kohteena positiivisen positioitumisen keinoina. Mielekkään position rakentaminen erilaisista kulttuurisista aineksistahan on olennaisella tavalla argumentointia (Jokinen 1999b, 126–159). Analyysissa olisi ollutkin mahdollista keskittyä myös argumentoinnin analysointiin keskusteluanalyysin metodein. Tässä olen kuitenkin kiinnostunut laajemminkin niistä puhetavoista, joista argumentointi ammentaa aineksensa.

5.2. Aineistonkeruuprosessi

Valittuani teemahaastattelun aineistonkeruutavakseni, oli aika siirtyä haastateltavien tavoittamiseen. Ilmoitin tutkimuksestani Z-lehdessä (Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:n kustantama julkaisu) marraskuussa 2001. Sen lisäksi ilmoitin useampaankin otteeseen eri sähköpostilistoilla toiveestani saada sekä vanhemmuustekstejä että vapaaehtoisia

³⁹ Mediatekstit ovat luonnollisesti kirjoitettu tietynlaisille yleisöille, mutta myös elämäkertakirjoitukset ovat suunnattuja yleisölle, jonka reaktiot ja tulkinta ovat kirjoittajan ulottumattomissa eri tavoin kuin kasvokkaisuudessa vuorovaikutuksessa.

haastateltavia. Yksi näistä listoista oli Sateenkaariperheet ry:n sähköpostilista. (Haastattelupyyntö liitteenä, liite 1.)

Pyysin kirjoituksia kaikilta halukkailta homo- ja bi-miehiltä. Haastateltaviksi sen sijaan kutsuin miehiä, jotka toimivat tai ovat toimineet lapsen isänä, vanhempana, kasvattajana tai hoivaajana. Elämäkerrallisia kirjoituksia en saanut kuin yhden ainoan kappaleen, mutta haastatteluun suostuvia miehiä alkoi vähitellen ilmoittautua. Suurimman osan aineistoni miehistä sain kerättyä kuitenkin kasaan lumipallomenetelmää soveltaen, lähinnä Sateenkaariperheet ry:n välityksellä.

Tein ensimmäisen haastattelun joulukuussa 2001. Suurimman osan haastatteluista tein haastateltavien kotona, yhden omassa kodissani ja yhden SETA ry:n toimistolla. Haastattelut olivat hyvin vapaamuotoisia. Olin kirjannut muutamalle paperille ranskalaisin viivoin teemoja, joista halusin keskustella kaikkien miesten kanssa. Lista kehittyi myös haastattelujen myötä. Olen koonnut jälkikäteen listan, joka esittelee haastatteluissa esiin nostetut teemat pääpiirteissään (liite 2). Haastatteluissa käsiteltiin monenlaisia aiheita, joiden uskoin vaativan tutkimuskysymyksessä mainittujen positioiden ottamista ja hylkäämistä.

Haastattelijana pyrin johdattelemaan miehet haluamilleni aihealueille, mutta pyrin antamaan tilaa miesten vapaalle puheelle. Analyysin kannalta tärkeää oli antaa heidän määrittellä esimerkiksi perheensä mahdollisimman vapaasti ilman tutkijan johdattelevia tai jo valmiita määrittelyksiä sisältäviä kysymyksiä. Haastattelukeskusteluissa keskityttiin toisaalta käsittelemään hyvin konkreettisia tilanteita ja ihmissuhteita mutta toisaalta pohdiskeltiin asioita myös paljon yleisemmin. Monille aineiston miehistä vanhemmuuden ja homoseksuaalisuuden sovittaminen elämäänsä oli muutenkin hyvin aktiivisen pohdiskelun kohteena ja he olivat valmiita jakamaan ajatuksiaan kanssani.

Nauhoitin ääninauhalle tekemäni haastattelut. Ääninauhaa kertyi noin 20 tunnin verran. Litteroin tekstit kokonaisuudessa auki⁴⁰. En käyttänyt litteroidessa hyödykseni mitään erityistä litterointikonventiota. Esimerkiksi keskustelunalyysissä käytetty hyvin pikkutarkka litterointi ei ollut tarpeen analyysiani ajatellen. Litteroimassani

⁴⁰ Litteroitua haastattelupuhetekstiä kertyi tämän tutkimusraportin tekstin tiiviydellä laskettuna 189 sivua.

aineistomateriaalissa ei siis näy taukoja, päällekkäisyyksiä tai äänenpainoja. Haastateltujen puheenvuorot on kuitenkin litteroitu sanatarkasti. Sanajärjestyksessä saattaa olla paikoittaisia virheitä nimenomaan sidesanojen osalta ja jotkin sidesanat ovat saattaneet jäädä litteroimatta. Haastattelijan puhe on litteroitu huomattavasti vapaamuotoisemmin litterointiprosessin nopeuttamiseksi.

5.3. Aineiston kymmenen miestä

Kaiken kaikkiaan olen haastatellut 10:tä miestä, joista kaksi kuuluu samaan perheeseen. Sopivien haastateltavien vähydestä huolimatta en tyytynyt ottamaan kaikkia niitä, jotka ilmoittautuivat vaan sovelsin perhehistoriaan perustuvaa kohdennettua otantaa, jossa teoreettinen näkökulma oikeuttaa mahdollisimman monipuolisen aineiston valikoimisen yleisimpien ”tapausten” kustannuksella (Silverman 2000, 105–108; Becker 1998, 194–212). Aineistossani on sekä miehiä, joilla on lapsia heteroseksuaalisesta parisuhteesta että miehiä, joiden elämään kuuluvat lapset ovat läsnä jonkin muunlaisen perhehistorian seurauksena. Naissuhteessa isäksi tulleita miehiä olisi ollut loppujen lopuksi tarjolla haastateltaviksi paljon enemmän kuin oli tarvetta. Aineistooni otin heistä mukaan ainoastaan muutaman ensimmäisen (3–4 laskutavasta riippuen). Halusin nimittäin painottaa muulla tavoin kuin naissuhteessa lapsia saaneiden miesten osuutta aineistossani.

Naissuhteesta lapsen saaneet ovat nykypäivänäkin huomattavan suuri enemmistö homo- tai biseksuaalisiksi itsensä identifioivista isistä ja kasvattajista. Koska en kuitenkaan yritä tutkimuksessani sanoa mitään määrällistä ”suomalaisista homoisista”, ei ole perusteltua ottaa heitä aineistoon määrällisessä suhteessa. Sen sijaan on perusteltua kerätä aineisto, jossa haastateltujen elämäntilanteet ovat mahdollisimman monenlaisia, jotta vanhemmuuspuheessa tapahtuva positioituminen olisi mahdollisimman moninaista.

Toisena perusteena valinnalleni on huomion kiinnittäminen uuteen, nousemassa olevaan ilmiöön. Usean vuosikymmenen ajan on jo tehty tutkimuksia naissuhteessa vanhemmiksi tulleista homo- ja bi-miehistä (ks. Bozett 1987b, Weeks et al. 1996) ja vasta viime aikoina on tarkasteltu muilla tavoin alkunsa saaneita homo- ja bi-miesten lapsiperheitä. Suomessa tosin kaikenlainen homomiesten vanhemmuuden tutkimuksellinen tarkastelu on jäänyt

vähäiseksi. Analyysin kannalta valinnassani on kuitenkin kyse nimenomaan aineiston rikkauden vaalimisesta.

Sosiologiassa perinteisesti eriteltyjen taustamuuttujien suhteen aineistoni ei ole yhtä monipuolinen kuin miesten perhemuotojen suhteen. Yhtä lukuun ottamatta miehet olivat esimerkiksi pääkaupunkiseudulta. He olivat pääasiassa hyvin koulutettuja, mutta ei millään tavalla erityisen varakkaita. Useampi työskenteli esimerkiksi matalapalkkaisella akateemisella uralla⁴¹. Iän suhteen aineistoni on jo paljon monipuolisempi. Nuorin haastateltavista oli 29-vuotias kun taas vanhin oli täyttänyt 74. Suurin osa kuitenkin sijoittui haarukkaan 34–46 vuotta. Huomattavin jako aineistossani on kuitenkin lapsen/lasten alkuperä. Aineiston miehistä kolme (tai neljä⁴²) oli tullut vanhemmaksi parisuhteessa naisen kanssa, seitsemän (tai kuusi) muulla tavalla (ks. perheiden esittelytarinat seuraavassa alaluvussa).

Seuraavaksi esitän vielä hieman erikoisen laskelman, joka kuitenkin hyvin konkreettisella tavalla painottaa yhtä aineistoni miesten perheiden olennaista piirrettä. Aineistoni kymmenen miestä tulivat siis yhdeksästä eri perheestä (perhekokoonpanosta). Näissä perhekokoonpanoissa eli yhteensä 16 lasta. Näillä lapsilla taas oli yhteensä 26 eri henkilöä vanhempinaan. Tästä saamme laskettua vanhempien keskimääräiseksi luvuksi 2,9 perhekokoonpanoa kohden. Jokaiseen perheeseen kuuluu keskimäärin siis lähes kolme vanhempaa⁴³. Tämä monivanhempaisessa perheessä eläminen tulee osoittautumaan olennaiseksi asiaksi näiden miesten elämässä ja siinä tavassa jolla he pyrkivät positioitumaan homomiesvanhemmiksi.

Kaikki haastattelemi miehet määrittelivät itsensä joko täysin tai pääasiassa homoseksuaalisiksi. Biseksuaalisuuteen viitattiin, mutta kukaan ei määritellyt itseään sitä kautta.

⁴¹ En tässä ryhdy tämän tarkempiin erittelyihin haastateltavien nimettömyyden ja yksityisyyden varjelemiseksi. En myöskään näe mitä hyötyä analyysille olisi tarkemmasta erittelystä.

⁴² Yksityiskohtaisemmin kyseiseen tapaukseen paneutumatta totean, että tämänkään jaon määrittely ei ole aivan yksioikoinen. Lapsen parisuhteessa naisen kanssa on siis aineistoni miehistä saanut kolme tai neljä laskutavasta riippuen.

⁴³ Vähintään kuudessa aineiston perheessä (jälleen laskutavasta riippuen) aktiivisesti vanhempana toimivia vanhempia on kolme tai neljä.

5.4. Aineiston käytön ja koon pohdintaa

Haastateltujen määrä (10) on mielestäni aivan riittävä tekemäni kaltaiseen laadulliseen homomiesten vanhemmuus- ja perhepuheen analyysiin. Vaikka suuremman aineiston kerääminen olisi ehkä ollut mahdollista⁴⁴, jo kymmenenkin miehen haastattelut tuottivat valtavan määrän vanhemmuus- ja perhepuhetta⁴⁵, jonka läpikäyminen ja analysoiminen valitsemallani tekstianalyysin metodilla oli hyvin työlästä. Aineistoni koostuu paremminkin lukuisista selonteista, joissa rakennetaan todellisuutta tiettyjä positioita ottamalla. Analyysin keskiössä ei ole niinkään yksilö vaan nimenomaan puhe (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37). Tietenkään tällaiset selonteot eivät ole irrallisia henkilöistä, jotka ne tuottavat. Kuitenkin ne puhuvat, joihin yksilöt kussakin puhetapahtumassa viittaavat, vaihtelevat toisistaan. Yhdenkin ihmisen eri selonteissa todellisuus saatetaan määritellä hyvinkin erilaisiin kulttuurisiin resursseihin (puhetapoihin) vedoten. Näin aineistokorpukseni voisikin nähdä koostuvan niistä lukuisista todellisuuden rakentamisen selonteista, joista olen valinnut vanhemmuus- ja perheselonteot analyysini kohteeksi.

Aineistoni tarkoituksena ei olekaan lukumääräisesti edustaa suomalaisia vanhempana toimivia homomiehiä vaan homoisyyden puhetapoja. Kvantitatiivisen analyysin olen rajannut kokonaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä taas koko edustavuuteen perustuva yleistämisen ongelma asettuu usein kyseenalaiseksi (Alasuutari 1999, 234). Yleistämisen sijaan keskeiseksi nousee ilmiön *selittäminen* (mt., 237), joka saa pätevyytensä *paikallisena* selitysmallina, missä havainnot ja teoreettinen näkökulma yhtyvät (mt., 243–244). Laadullisessa työssä tarkoituksena ei siis ole sanoa vähän paljosta (kuten määrällisessä tutkimuksessa) vaan nimenomaan paljon (Silverman 2000, 64) tai jopa kaikki (Becker 1998) vähästä.

⁴⁴ Tämä olisi ollut mahdollista ensisijassa lisäämällä naissuhteessa vanhemmaksi tulleiden miesten määrää aineistossa. Useamman muilla tavoin vanhemmaksi tulleen miehen löytäminen sen sijaan olisi luultavasti osoittautunut hankalaksi.

⁴⁵ Litteroitua haastattelupuhetekstiä kertyi tämän tutkimusraportin tekstin tiiviydellä laskettuna 189 sivua.

5.5. Vanhemmuustarinat

Ennen homomiesten vanhemmuuspuhetapojen yleistä analyysia esittelen aineistoni kymmenen miehen elämäntilanteet lyhyiden yksilökohtaisten tarinoiden muodossa. Näin olen halunnut tehdä useasta eri syystä. Ensinnäkin aineiston miesten elämäntilanteet vaihtelevat niin paljon toisistaan, että aineiston esittely elämäntarinoiden tai perheiden tyypittelyinä osoittautui mahdottomaksi. Mitkään kaksi (elämän)tarinaa ei muistuta juurikaan toisiaan. Näin en ole halunnut hukuttaa kaikkea miesten perhe-elämän moninaisuutta yleisen analyysin alle.

Analyysitapani on myös melko abstraktilla tasolla liikkuvaa ja vain tietynlaiseen puheeseen rajoittuvaa enkä ole tässä senkään takia malttanut olla esittelemättä aineistoani paljon konkreettisemmin elämäntilanteiden tasolla. Toivon näiden tarinoiden toimivan toisaalta “kuvituksena” tutkimukselleni, toisaalta näen tämän kappaleen ikään kuin johdatuksena haastatteliini miesten kokemusmaailmaan, josta seuraavien lukujen vanhemmuus- ja perhepuheen analyysi ammentaa aineksensa.

Aineiston rikkaus on vaatinut myös kipeitä uhrauksia kun niin moni teema ja näkökulma on ollut pakko jättää varsinaisen analyysin ulkopuolella. Sitäkin paikkaan näillä tarinoilla ottamalla tässä esille joitakin haastatteluissa esiinnousseita puheenaiheita. Olen tietysti itse valinnut ne puheenaiheet, jotka tässä esittelen. Pysin kuitenkin valitsemaan keskustelut, jotka olivat kussakin haastattelussa olleet haastateltavalle erityisen tärkeitä tai läheisiä kysymyksiä. Sen lisäksi esittelen muutamia teemoja, jotka itse otin haastatteluissa aktiivisesti esille. Yksi näistä on puhe vauvakuumeesta, vanhemmaksi tulemisen halusta ja/tai perheen perustamisen halusta.

Näiden tarinoiden kirjoittamisessa en ole pyrkinytkään tieteellisen kirjoittamisen tyyliin. Olen haastatteluiden pohjalta kirjoittanut vapaamuotoiset tarinat miesten perheistä. Suorat lainaukset haastattelupuheesta ovat “sitaateissa”. Yritän säilyttää haastateltujen miesten nimettömyyden ja yksityisyyden suojan mahdollisimman hyvin. Siksi tämän luvun tarinoissa esimerkiksi kutsun miehiä toisilla nimillä kuin muissa analyysiluvuissa. Tarinat ovat sattumanvaraisessa järjestyksessä ja olen tietoisesti jättänyt pois ikiä, ammatteja, paikkakuntia, lasten sukupuolia, jopa niiden määriä ja – varsinkin – lasten ja vanhempien

puhtaan biologisia siteitä. Haastattelemani miehet ovat erikseen hyväksyneet nämä tarinat julkaistaviksi täsmälleen alla olevine sanamuotoineen⁴⁶. Tästä syystä en ole myöskään kyennyt enää jälkikäteen tiivistämään näitä tekstejä, vaikka tutkielmani kannalta hiukan lyhyemmät tarinat olisivat riittäneet.

Jaakko

Jaakko ja hänen miesystävänsä toimivat vanhempina vielä lähes vauvaikäiselle lapselle yhdessä naisparin kanssa. Kaikki neljä vanhempaa ovat alusta asti olleet sitoutuneita lapsen vanhemmuuteen. Lapsi asuu enemmän äitiensä luona, mutta viettää säännöllisesti aikaa isiensä luona, useamman kerran viikossa. Pariskunnat asuvat aivan vierekkäin. Jaakko toteaa kaikkien neljän olevan lapsen tasavertaisia vanhempia ja hän toivoo, että se olisi niin lapselle itselleen kuin kaikille muillekin ihmisille selvä asia. Lapsen kuullen he puhuvat itsestään isänä, iskanä, äitinä ja äiskänä, millä he tahtovat korostaa, että kyseessä todella on neljä vanhempaa. Kaksi kertaa kuukaudessa koko iso perhe yritetään saada yhtä aikaa koolle “perhepäivälliselle”. Tähän asti vanhempien yhteistyö on toiminut hyvin. Lapsen kasvaessa kasvatust keskusteluita käydään luultavasti enenevässä määrin.

Aikuisena Jaakko on aina toivonut saavansa lapsen. Homouden “tajuamisessa” kaikkein vaikein asia Jaakolle oli juuri ajatus siitä, että lapsia ei voisi saada. Jaakko kutsuu siitä seurannutta tunnetta suruksi, mutta toteaa ulostulovaiheessa niin monen muunkin asian pyörivän päässä, että tälle yhdelle ei voinut antaa valtaa. “Lisääntymisen tarvettaan” hän sai kuitenkin tyydytettyä toimimalla luovuttajana spermapankille. Varhain Jaakko myös unelmoi juuri nykyisenlaisesta ratkaisusta lapsesta lesboparin kanssa. Nykyisen parisuhteen myötä hän itse oli myös kypsytynyt ajatuksen toteuttamiseen. Nykyään vauvakuume ei ole juuri päässyt nousemaan, koska vanhemmat ovat olleet koko ajan sitä mieltä, että yksi lapsi ei ole tarpeeksi.

Homopiireissä lapsesta puhuminen on Jaakon mielestä joissain suhteessa hiukan erilaista kuin muualla. Asiasta ei voi puhua yhtä “luonnollisesti”. Saatetaan ihmetellä miksi ihmeessä moiseen on ryhdytty. Toisaalta Jaakko on ollut myös yllättynyt kuinka monet ovat olleet itsekkin innostuneita lapsen saamisesta. Asia ei vain ole aikaisemmin noussut puheenaiheeksi homomiesten kesken. Varsinkin nuoremmat miehet ovat olleet innostuneita ja kyselleet neuvoja. Vanhemmat ovat taas useammin suhtautuneet asiaan kyynisemmin. Jaakko pahoittaa joskus mielensä kun uudestaan ja uudestaan keskusteluissa nousee esille biologisuus. Kuka on synnyttänyt? Kuka on oikea isä? Heidän perheessään kaikki ovat oikeita vanhempia.

⁴⁶ Tosin kappalejaot olen lisännyt vasta tarinoiden hyväksymisen jälkeen.

Antti

Antti on elänyt miehensä kanssa lähes kolmekymmentä vuotta. Homoseksuaalisen identiteetin hyväksyminen oli aikoinaan Antille pitkälinen kriisi eikä siinä ehtinyt lasta juuri miettimään. Myöhemmin Antti on halunnut toimia vanhempana. Suhteensa alkuaikoina Antti suunnitteli miehensä kanssa kulissiavioliittoja naisparin kanssa lasten saamiseksi ja homouden piilottelemiseksi, mutta tyrmäsi idean huonona.

Myöhemmin elämässään Antti on toteuttanut vanhemmuuden tarvettaan toimimalla miehensä kanssa kasvattajina useammalle lapselle tai nuorelle vuosien saatossa. Viimeisten kymmenen vuoden ajan he “ovat ottaneet vastuuta” kahdesta tuttavaperheen pojasta näiden vanhempien erottua ja poikien isän poistuttua heidän elämästään. Yhteistä arkea on eletty ja vastuuta on kannettu yhdessä poikien äidin kanssa. Pojat asuvat äitinsä luona ja vierailevat Antin ja hänen miehensä luona omien toiveidensa mukaisesti. Pojat kuuluvat Antin perheeseen ja Antti on heille toinen isistä, vaikkakin yleensä pojat puhuttelevat isiään etunimillä. Muille Antti yleensä määrittelee itsensä puhumalla “meidän pojista”. Jonkin aikaa sitten Antilla ja hänen miehellään oli myös mahdollisuus hankkia yhteinen lapsi naisparin kanssa, mutta he luopuivat suunnitelmasta lähinnä oman ikänsä takia. Ratkaisu oli kipeä. Antti huomaa surevansa sitä, ettei koskaan saanut hoitaa omaa lasta vauvasta lähtien. Nyt jo lähes aikuisten poikiensa elämässä oleminen on kuitenkin ollut Antille valtava rikkaus.

Heidän kasvattajuutensa ei ole sen sijaa aina näyttäytynyt positiivisena asiana muiden silmissä. Sekä poikien että Antin sukulaiset ovat jollain tasolla kyseenalaistaneet vanhemmuussuhteen. Samoin useat Antin ja hänen miehensä tuttavista ovat suhtautuneet asiaan tympeästi. Antti muistaa ainoastaan yhden tuttavaparin, joka on ollut innostunut lapsista. Antti painottaakin, että meidän pitäisi jo homoyhteisönä olla valmiita ymmärtämään, että vanhemmuus voi olla tärkeä osa homona elämisen kokemuksesta. Antti itse on iloinen, että on saanut kokea vanhemmuuden ja kasvattajuuden. Hän on miehensä kanssa useampaan kertaan miettinyt, että “kuka tässä on antanut ja kenelle”. Joskus Antti kysyi toiselta pojaltaan, että “mitä se tarkoittaa, että sulla on kaksi isää”. Poika oli hiukan hämmästeltyään todennut sen merkitsevän kaikkea.

Petteri

Petteri ja hänen miehensä ovat hoitaneet yhteistä tarhaikäistä lastaan tämän syntymästä lähtien. Petterin perheeseen kuuluvat myös lapsen toisaalla asuvat vanhemmat sisarukset ja lasten yhteinen äiti, Petterin pitkäaikainen ystävä. Petteri ja hänen miehensä ovat olleet mukana jo näiden vanhempien sisarusten elämässä heidän syntymästään lähtien. Kahden vanhemman sisaruksen kasvamisen seuraaminen ja heidän elämäänsä osallistuminen johtivat lopulta siihen, että päädyttiin suunnittelemaan yhteisen lapsen saamista kaikkien kolmen aikuisen kesken.

Petterillä ei ole ollut nuorena vauvakuumetta. Hän ei muista koskaan edes oivaltaneensa, että homous merkitsisi lapsettomuutta. Lapsenhankkiminen oli sellaista tavanomaisuutta mitä hän ei kaivannut elämäänsä. Lapsi ei kuulunut mitenkään tulevaisuuden suunnitelmiin. Sen sijaan seuratessa vanhempien sisarusten elämää ja lopulta yhteisen lapsen raskauden aikana ja lapsen synnyttyä, Petteri on tunnistanut helposti ohimeneviä ”vauvaflunssia”. Hallitsemattomaksi lapsen haluamiseksi määrittelemäänsä vauvakuumetta hän ei ole kokenut. Lähimmäksi tätä on tultu silloin kun on huomannut, ettei oma vauva olekaan enää ihan niin vauva.

Petteri ei ole kohdannut vanhemmuudessa mitään erityisiä ongelmia, jotka olisivat johtuneet hänen homoudestaan tai miessuhteestaan. Lapsen raskauden aikana ehkä oli törmännyt suhtautumiseen, jonka olisi saattanut tulkita hämmentyneisyydeksi, hämmästyksi, lieväksi paheksunnaksikin. Erityisesti vanhemmat ihmiset olivat epämääräisesti viitanneet oletuksiin, joita he liittävät vanhemmuuteen, jotka Petteristä saattoivat olla ”ikivanhoja” kehityspsykologisia selityksiä lapsen tarpeista. Nämäkin epäilyt tuntuivat liittyvän paremminkin siihen, että lapsen päätoimisena vanhempana ei toiminut naista.

Harri

Harrilla on kaksi alle kouluikäistä lasta. Molemmat lapset ovat saaneet alkunsa biologisen äidin aloitteesta. Vanhemmalla lapsella on neljä vanhempaa, joihin sisältyvät sekä biologisen äidin naisystävä että Harrin silloinen miesystävä. Vanhemmuus on alusta asti päätetty jakaa tasapuolisesti kaikkien kesken. Molemmat miehet ovat isiä ja molemmat naiset äitejä. Harrin nuoremman lapsen vanhemmuus sen sijaan on enemmänkin hänen ja lapset synnyttäneen äidin keskenään jakamaa. Harri laskee perheeseensä kuuluviksi kaikki kuusi, kaikki vanhemmat ja kaikki lapset. Lapset synnyttäneet äiti on Harrin ystävä nuoruusvuosilta asti.

Harri oli sulkenut isyyden mahdollisuuden pois mielestään ja isyyden toteutumiseen olikin pitänyt sopeutua jonkin aikaa. Nykyisellään hän viettää lastensa kanssa kaksi arkipäivää viikossa. Kuukauden parin välein koko kuuden hengen porukka pyrkii järjestämään yhteisen tapaamisen. Lapset tapaavat myös muita vanhempiaan säännöllisesti. Ennen ensimmäisen lapsen syntymää Harri ei ollut juuri halunnut lapsia tai ei ollut ainakaan kokenut niiden puutetta ahdistavana. Ehkä enemmän hän oli kaivannut perhettä. Ensimmäisen lapsen jälkeen hänellä oli paremminkin lapsikuumetta, esikoiselle voisi olla jatkoakin.

Isäksi tuleminen on poikanut Harrin elämässä pelkästään myönteistä suhtautumista yhtä onnetonta viranomaiskokemusta lukuun ottamatta. Ystävät ovat olleet varauksetta mukana ja Harri on kohdannut suoranaista ihailuakin. Jotkut homomiehet ovat kadehtineet häntä ja hän kertoo kohdanneensa paljon innostusta (nuorten) homomiesten osalta. Hänellä ”ei ole estoja puhua” lapsestaan. Perheen lapset puhuttelevat vanhempiaan etunimillä, mutta ”isä”

oli kuulostanut Harrin mielestä hyvältä kerran sen kuultuaan. Päiväkodissa kahden isän olemassaoloa ei ole aina muistettu – isänpäiväkortteja ei kai usein tehdä kaksin kappalein. Muuten kokemukset sielläkin olivat myönteisiä.

Henri

Henri on kahden kouluikäisen lapsen yksinhuoltajaisä. Lapset ovat syntyneet avioliittoon naisen kanssa, mutta liitto kariutui lasten ollessa vielä ihan pieniä. Erosta lähtien Henri on toiminut lastensa pääasiallisena huoltajana ja lapset ovat asuneet hänen kanssaan. Äitiään he kuitenkin tapaavat säännöllisesti. Henrin pitkäaikainen miessuhde päättyi jonkin aikaa sitten. Miesystävä ei asunut Henrin ja tämän lasten kanssa, mutta vietti paljon aikaa perheen kanssa. Aviovaimostaan erottuaan Henrillä on ollut käynnissä prosessi, jota hän itse kutsuu “integraatioksi”. Aikaisemmin hänen elämässään oli kolme tiukasti erillistä osaa. Oli aika lasten kanssa, aika työssä ja aika ilman lapsia ja työtä, johon liittyi kaikki homouteen liittyvä. Nykyisin hän pyrkii integroimaan eri elämänalueet parhaalla mahdollisella tavalla. Lasten kanssa on puhuttu isän homoudesta ja isän ja miesystävän suhteesta.

Avioeron jälkeen Henrillä on ollut kuitenkin kokemuksensa mukaan enemmänkin yksinhuoltajan kuin sinkkuhomon ongelmia. Miten yhdistää lapset ja seurustelu? miten hoitaa suhteet ex-puolisoon? Henrille on ollut tärkeää tutustua muihin homomiehiin, joilla on lapsia. Hän tuntee useampiakin. Aluksi hän oli kaivannut esikuvia siitä “miten tällöinen homma vedetään läpi”. Vasta kun kuuli muista tapauksista, että oltiin “reilusti yhdessä” miesystävän kanssa, hän rohkaistui integroimaan elämänalueitaan.

Jo ennen avioliittoaan Henri oli tiedostanut homoutensa, mutta ei ollut nuoren ikänsä takia ehtinyt kaivata lapsia elämäänsä. Ryhdyttyään suhteeseen naisen kanssa hän päätti, että kyllä lapsiakin sitten hankitaan. Lapset saivat alkunsa hänen aloitteestaan. Henri tunnistaa kokeneensa joskus lieviä vauvakuumeen oireita, mutta ei ole myöhemmin toivonut lisää lapsia. Erityisiä ongelmia ulkopuolisten kanssa ei Henrin homous ole aiheuttanut suhteessa vanhemmuuteen. Perheneuvolassa homoseksuaalisen isän ottama pääasiallinen kasvatusvastuu ei ihmetyttänyt ketään. Jopa uskovaiset sukulaiset ovat todenneet Henrin olevan, homoudestaan huolimatta, hyvä isä lapsilleen.

Panu

Panulla on juuri aikuistunut poika, joka on syntynyt avioliitossa naisen kanssa. Avioliitto purkautui jo lapsen ollessa muutaman vuoden ikäinen. Vuosien saatossa lapsi on asunut jonkin aikaa isänsä luona, kuitenkin suurimman osan ajasta pääasiassa äitinsä luona ja vierailut viikonloppuisin isänsä luona. Panu on seurustellut ja asunut muutaman miehen kanssa, mutta on tällä hetkellä sinkku. Hän kokee perheensä koostuvan itsestään ja lapsestaan. Myös monet sukulaiset ja läheiset ystävät ovat tärkeitä hänen elämässään.

Panun lapsi on tiennyt isänsä homoudesta teini-ikästä lähtien. Panu olisi halunnut puhua asiasta jo aiemmin, mutta pidempiaikaisen seurustelun puute lapsen varhaislapsuuden jälkeen teki asian kertomisen hankalaksi; se ei tapahtunut ”luonnostaan”. Panu sanoo aina suorastaan kärsineensä siitä, että hänen lapsensa ei ”tiedä hänestä”. Hän olisi toivonut, että ”olisi ollut parisuhde, ja että se lapsi olisi ollut siinä” elämässä mukana. Hän olisi halunnut jakaa elämänsä tärkeimmän asian, vanhemmuuden, jonkun kanssa. Panu pitää tärkeänä, että hänen lapsensa ja muu elämä, ystävät, eivät ole irrallisia toisistaan. Kun isän homous oli käynyt vihdoinkin ilmi, poika oli ollut yhteydessä häneen sähköpostitse ja sanonut, että homoudesta huolimatta ”sä oot maailman paras isä” ja ollut huolissaan ainoastaan siitä, onko homous taakka isän elämässä. Panu oli ollut hyvin liikuttunut.

Panu kertoo yleensä isyydestään tuntemilleen homomiehille. Usein ikäistään nuoremmaksi luultu Panu kuulee hämmästeleviä kommentteja, kun hänen lapsensa ikä selviää. Hän ei siitä juuri välitä. Lapsen olemassaolo selviää yleensä viimeistään Panun asunnossa, jossa on lapsen kuvia seinillä. Yleensä lasta luullaan joko Panuksi nuorena tai esimerkiksi Panun veljeksi. Joskus Panu on myös ottanut kuvia pois seiniltä kun tuntee, että ei jaksa tehdä kaikille tiliä perheestään. Kun poika oli vielä lapsi, Panu muutti pääkaupunkiseudulle ja ratkoi repivän identiteettikriisinsä. Hän oli jo lapsena pohtinut, mitä Tauno Palo näkee Ansa Ikosessa, että ”kyllä mäkin haluaisin tota miestä suudella”. Kuitenkin homous oli asia, jonka Panu vain pisti piiloon. Silloin ei tullut mieleenkään, että se voisi oikeasti kuulua elämään.

Tomi

Tomi oli haastatteluhetkellä vastasyntyneen vauvan tuore isä. Tomin lapsella on myös kaksi muuta vanhempaa, lapsen kanssa yhdessä asuva naispari. Toinen naisista on ollut Tomin hyvä ystävä jo toistakymmentä vuotta. Tomi ei asu yhdessä lapsen kanssa, mutta muuten perheen dynamiikka on vasta syntymässä lapsen syntymän myötä. Se on kuitenkin selvää, että kaikki kolme vanhempaa ovat yhtä lailla vanhempia lapselle. Tomi määritteli itsensä kuitenkin hyvin pian lapsen syntymän jälkeen ”osa-aikaisäksi”, ”rusinat pullasta” niin kuin oli ollut tarkoitus. Oman paikan löytäminen perheessä on tärkeä ja hiukan ongelmallinen asia Tomille, koska malleja ei ole, joutuu tekemään ”pioneerityötä”. Ja vaikka Tomi tuntee joitakin homomiehiä, joilla on pieniä lapsia, ovat tilanteet kaikilla niin kovin erilaisia.

Tomi oli suunnitellut yhteistä lasta ystävänsä kanssa enemmän tai vähemmän tosissaan jo tutustumisestaan lähtien. Ystävän seurustelun alkaminen nykyisen naisystävän kanssa kypsytti asian ja suunnitelma toteutettiin. Tomilla oli kuitenkin ollut pitkä prosessi hyväksyä nykyinen asemansa suunnitelmassa, koska oli pitkään elätellyt fantasiaa, että ”on kaks isää ja kaks äitiä, iso talo ja isät asuu yläkerrassa ja äidit asuu alakerrassa ja lapset juoksee sitä väliä”. Tomi nimittäin kertoo olevansa tällä hetkellä ”sinkku”. Sen sijaan lapsen syntymä on lähentänyt Tomin ja hänen äitinsä suhteita. Äiti on elänyt koko odotuksen ajan hengessä mukana ja ollut loppuaikoina niin hermostunut, että ei ole muuta

voinut kuin iskeä kolikkoa raha-automaattiin. Myös Tomin homofobiseksi luonnehtima isä on ollut hiukan yllättäen innoissaan lapsenlapsesta ja vieläpä osoittanut olevansa oikein tyytyväinen lapsen synnyttäneeseen äitiin.

Kerrottuaan tulevasta lapsestaan homomiehille Tomi kertoo hyvin pian ärsyyntyneensä vanhempien homomiesten tapaan suhtautua asiaan. Ensin hämmästellään, että voiko tuommoista muka tehdä. He kun ovat Tomin arvion mukaan sulkeneet koko mahdollisuuden elämästään. Järkytyksestä toivuttua seuraavaksi oltiin kiinnostuneita siitä millä tekniikalla lapsi on saanut alkunsa. “Niitä kiinnosti se, että onko kikkeli menny pilluun”. Jotkut nuoremmat miehet, vaikka eivät tunteneet Tomia kunnolla, saattoivat taas olla hyvin ihastuneita ja kertoa aina itsekin halunneensa lapsia. Kokemuksistaan huolimatta Tomi kertoo lapsestaan, hän ei ole “mikään kaappi-isä”!

Petri

Petrillä on kaksi aikuista lasta. Lapset syntyivät hänen ja hänen ex-vaimonsa avioliitossa, joka kesti vuosia. Eron jälkeen lapset asuivat äitinsä kanssa mutta isä tapasi heitä säännöllisesti. Tällä hetkellä Petri sanoo olevansa sinkku, mutta aikaisemmasta pitkäaikaisesta miesystävästä muodostui lähes vanhemmaksi laskettava henkilö lasten elämään. Lapsilleen Petri kertoi homoudestaan jo varhain. Varsinkaan homotuttavuuksille Petri ei sen sijaan kovinkaan helposti kerro lapsistaan. Hän ei usko isyyden tuovan lisäpisteitä varsinkaan parisuhdemarkkinoilla. Aikuisten lasten olemassaolo kertoo myös Petrin iästä, joka ei ole hänen mielestään suotavaa gerofobisessa homoyhteisössä. Naisten kanssa hän taas on “ilman muuta homovanhempi”.

Lapset antavat Petrille jatkuvuuden tunnetta ja hän ihmettelee ihmisiä, jotka eivät halua lapsia. Hän oli päättäväinen omien lasten hankinnassa ja hankkiutui avioon vaikka tiesi hyvin varhain omasta homoudestaan. Hän ei tunnusta kärsineensä vauvakuumeesta vaan tunnistaa tällaisen irrationaalisen tunteen joissakin muissa homomiehissä, jotka korvaavat tarvettaan kissalla. Itse hän näkee lasten hankkimisen halun taustalla vanhempiensa toiveen. Hän olisi toivonut voivansa olla isänsä kaltainen isä, mutta hänen perheensä “ei ollut hänen käskettävissään”. Petri on ollut mukana myös homoliikkeen toiminnassa. Hyvin varhaisessa vaiheessa on hänestä ollut varmaa, että adoptio-oikeus on vielä kerran agendalla. Petrin mielestä homouden, mieheyden ja vanhemmuuden yhdistyminen on ollut hänen elämässään vain etu. Homoisanä toimiminen on tosin nykyään paljon helpompaa kuin se oli 10 vuotta sitten.

Kaarlo

Kaarlo on eläkkeellä ja on asunut yhdessä miesystävänsä kanssa miltei 50 vuotta. Hänellä on jo täysi-ikäinen lapsi ja kaksi pientä lapsenlasta. Lapsen saaminen ei ollut kovinkaan suunniteltua eikä Kaarlo ollut koskaan parisuhteessa lapsen äidin kanssa. Molemmat ajattelivat, että ei tämä tule toimimaan, mutta päätettyään kuitenkin saada lapsen, he ovat

hämmästelleet kuinka uskomattoman hyvin kaikki on toiminut. Äiti ja lapsi ovat asuneet aina toisessa kaupungissa, mutta Kaarlo on vierailut lapsensa luona viikonloppuisin ja lapsi on vierailut Kaarlon ja tämän miesystävän luona. Yhteisiä lomia on vietetty paljon sekä maatilalla että ulkomailla. Lapsi on kutsunut isänsä miesystävää kummiksi ja heille on kehittynyt todella lämmin suhde. He ovat matkustelleet keskenään ja jos isä ei ole myöntynyt johonkin, on kummiin aina voinut luottaa.

Lapsen syntymässä Kaarlon miesystävällä oli sulatteleminen, mutta nykyään hän on lapsen äidin kanssa ylimpiä ystäviä. Isän ja miesystävän suhteesta ei ole koskaan varsinaisesti keskusteltu pojan kanssa, mutta hän kyllä ymmärtää suhteen laadun vallan hyvin. Kaarlo tuntee hyvin paljon myös muita ikäisiään homomiehiä, joilla on lapsia ja yleensä myös (entinen) avioliitto. Lapsen saaminen on ollut upea kokemus, jota Kaarlo ei kadu koskaan. Lasta Kaarlo ei kuitenkaan ollut koskaan aikaisemmin toivonut. Hän ei ole edes koskaan ajatellut, että miehellä voisi olla vauvakuumetta, tosin arvelee heti, että hänen pojallaan sitä saattaa ollakin.

Klaus

Klaus on tarhaikäisen lapsen isä. Hänen läheisten ihmisten verkostoonsa kuuluvat myös muut tämän lapsen vanhemmat. Klaus ei asu lapsensa kanssa mutta tapaa tätä säännöllisesti kuten muutkin vanhemmat. Lapsen äiti ja tämän toinen lapsi asuvat keskenään ja ovat kaikki tärkeitä ihmisiä Klausin elämässä kuten myös entinen miesystävä, jonka kanssa Klaus eli silloin kun he kaikki päättivät sitoutua lapsensaamiseen. Entiseen miesystäväänsä Klaus tuntee olevansa erottamattomasti sidoksissa yhteisen lapsen välityksellä. Hän tapaa nykyään lastaan säännöllisesti, mutta aiemmin tapaamisia rajoitti asuminen muualla.

Vanhemmuus on Klausille arvokas asia, voimavara, jotain mikä on aina, mutta se on myös ollut hankalasti muuhun elämään yhteen sovitettava asia esimerkiksi muualla asumisen takia. Silloin kun Klaus ja muut lapsen vanhemmat aloittivat puhumaan ”projektista” Klausista tuntui huikealta, että voisi saada oman lapsen. Aikaisemmin hän ei ollut antanut vauvakuumeen paisua koska oli ajatellut, että lapsen saaminen on mahdotonta hänen elämäntyyliinsä (homouden) takia. Hän ei tiennyt homoisia olevan tai ajatteli sen ainakin olevan hyvin harvinaista eikä tuntenut ketään homoa, joka olisi ollut isä. Hän kertoo todella pitävänsä lapsista.

Klausin isäksi tulo kirvoitti erilaisia kohtaamisia. Sekä ystävät että työpaikan ihmiset olivat suhtautuneet asiaan hämmästyksellä mutta positiivisen innostuneesti. Oma isä ei sen sijaan ollut kovinkaan innostunut asioiden uudesta käänteestä. Myös puolittavien (homomiesten) piirissä asiaa oli saatettu päivitellä jopa halventavin sanankääntein. ”Ai sulla on tällöinen kotileikki?”. Lapsi ei ole ensimmäinen asia, josta hän kertoo näissä tilanteissa. Partneria haettaessa hän ei pidä sitä (vanhemmuutta) välttämättä niin kovin romanttisena asiana. Oman perheensä vanhempien määrää hän pitää hyvänä. Ei niitä

ainakaan liikaa ole ollut. Ongelmaksi ei pääse nousemaan vanhempien ajan riittäminen vaan paremminkin lapsen kalenterista on vaikea löytää aikaa kaikille vanhemmille.

6. PERHE

6.1. Perhemääritelmä puhetapojen yhdistelmänä

Tässä luvussa analysoin aineistoni miesten perhepuheessaan tekemiä perheen määritelmiä ja niitä kulttuurisia puhetapoja, joihin he viittaavat puhuessaan perheestään. Perheen käsitteellä itsellään on moninaisia seuraamuksia. Voidaan ajatella, että taipumus puhua “perheestä” pikimminkin kuin miehistä ja naisista, tytöistä ja pojista, seksuaali- ja valtasuhteista johtaa osaltaan reflektioimattomaan heteroseksuaalisuuden oletukseen (Vuori 2001, 63). Tämä hegemonisen perhekäsityksen sisältämä heteroseksuaalinen oletus sisältää esimerkiksi oletukset vanhempien sukupuolista ja lukumääristä. Sana perhe sisältää kuvan tietyntyyppisestä perhekokoonpanosta ja -rakenteesta (jokin variaatio teemasta isä-äiti-lapsi), joka ei sovellu aineistoni miesten perheisiin. Puheessaan he eivät voi siis tyytyä käyttämään perheen rakenteellista määritelmää vaan he käyttävät hyväkseen muita perheen määrittämisen tapoja. Aineistoni miesten puheessa perheen käsite ei siksi toiminutkaan ongelmattomasti ja mutkattomasti.

Lähtökohtana on siis ajatus, että nimenomaan perhepuheessaan homomiehet tulevat positioineeksi itsensä ja tulevat positioiduiksi tietynlaisiin vanhemman positioihin (ks. luku 3). Puhetavat, joihin he puheessaan viittaavat, ovat perheeseen liittyviä kulttuurisia puhetapoja, joita aineistoni miehet luovasti yhdistellen käyttävät kuvatakseen perheensä perheinä. Lisäksi puhetavat rakentavat merkityksiä, jotka eivät ole puhujan päätettävissä. Luova, aktiivinen määrittely liittyykin nimenomaan eri puhetapojen yhdistämiseen toisiinsa ja keskustelun muuhun kontekstiin.

Osa näistä puhetavoista on helposti tunnistettavia, yleiseen kulttuuriseen pääomaan kuuluvia perheenjäsenyyden määrittelijöitä. Jotkut puhetavat taas tuntuisivat kehittyneen paremminkin homojen ja lesbojen perheiden sisällä, perheiden keskinäisissä yhteyksissä tai lesbo- ja homokulttuurin/-järjestöjen argumentoinnin piirissä. Kulttuurisesti tunnistettavia puhetapoja miehet sovelsivat perheisiinsä sopivalla tavalla, uudet omaehtoiset puhetavat voisi käsittää uusina sovelluksina perhesidosta kuvaavista asioista: tunneyhteys – rakkaus, yhteisöllisyys – yhdessä oleminen.

Haastatteleman miellet eivät käyttäneet kovinkaan paljon sanaa perhe. Sitä käytettiin lähinnä silloin kuin perhe instituutiona oli nimenomaisena puheenaiheena. Perhe -sanaa ei juurikaan käytetty läpi haastattelujen viittaamaan puhujan perheeseen. Oletan tämän johtuvan nimenomaan perhekäsitteen implisiittisistä oletuksista. Sen sijaan puhujan perheeseen viitattiin ylimalkaisilla pronomineilla ja, silloin kun tarkempi määritelmä oli tarpeen, turvautumalla itse kehiteltyihin termeihin tai tarkentamalla perheen käsitettä etuliitteillä tai lisämääreillä (ks. luku 6.4.). Yleisesti voidaan sanoa, että perhettä määrittelevät homomiehet *korjasivat perhemääritelmän oletuksia monilla eri tavoilla*, joita perheanalyysi käsittelee.

Seuraavissa alaluvuissa yritän tunnistaa haastattelemieni kymmenen homoksi identifioituvan, vanhempana toimivan miehen puheessa sellaisia puhetapoja, jotka rakentavat heidän perheistään perheitä ja heistä itsestään ”oikeita” vanhempia, jotka toimivat näissä perheissä. Olen analyysissä keskittynyt haastattelupuheen niihin osuuksiin, joissa puhutaan perheestä ja tunnistanut tapoja, joilla perhe niissä rakennetaan. En analyysissäni puhu esimerkiksi yhdessä asumisen diskurssista vaan puhetavasta, jossa perhesidoksen nähdään syntyvän yhdessä asumisen kautta (ks. diskurssin käsitteestä luku 3.2).

6.2. Monikerroksiset perhemääritykset

Määritellessään perheitään ja vetäessään niiden rajoja aineistoni miehet tunnistivat useampia yhtä aikaa olemassa olevia perheitä omassa elämässään. Erilaisten perhemuotojen lisääntyessä laajemminkin yhteiskunnassa, yhä useammat joutuvat määrittelemään perheensä usealla eri tavalla, eri henkilöiden ja tilanteiden näkökulmasta riippuen. Aineiston homomiehet lukuisine erilaisine perheineen määrittelevätkin perheensä useammalla eri tasoisella määritelmällä asiayhteydestä riippuen. Ei ole olemassa vain yhtä, helposti määriteltävää perhettä. Perheen määritelmä vaihtelee riippuen otetusta näkökulmasta. Perhe koostuu toisin sanoen sisäkkäisistä ja lomittaisista *kehistä*.

Perhemääritelmä on aina *yksilöllinen ja tilanteinen*. Alla muutama esimerkki aineistossa tehdyistä perhemääritelmistä, joissa perhe rakentuu useina erillisinä kehinä.

No siis, mulla on tällanen oikeestaan *kahdessa tasossa oleva perhe*, tällanen laveampi perhe mihin kuuluu 6 ihmistä ja sitte tällanen suppeampi sisäpiiriperhe mihin kuuluu 3 ihmistä elikkä minä, mun mieheni ja sitte meidän yhteinen lapsi, Urho, joka on siis 3 vuotta ja sitten tää laveampi perhe pitää sisällään myös Urhon äidin ja Urhon siskon ja veljen, joitten isä mä en siis itse en ole millään tavalla muuta ku [...] (J)⁴⁷

Mmm. Tota meillä perhe on *periaatteessa jos ihan tiukasti otetaan ni perhe on vaan minä ja mun mieheni, mutta sitten tähän tulee*, täs on ollu niinku, sanotaan nyt perhe edelleenkin, siihen kuuluu kaks poikaa. 17- ja 18-vuotiaat pojat tai nuoret miehet, miten heitä nyt määrittelee. Ja tuota, he asuu äidin luona, mutta meil on aika tiivis yhteys. (I)

No tää on hyvin monimutkanen käsite että tavallaan on niinku *perhe perheen sisällä* ja niinku iso perhe ja pieni perhe, elikkä niinku meitä on tavallaan viisi eli minä ja Tuomo, Liisa ja Leena plus Onni ja sit toisaalta niinku me toimitaan myös pienempinä yksiköinä eli Liisa, Leena ja Onni ja minä, Tuomo ja Onni. Eli et tavallaan... ja sitten vielä silloin ku Onni on äitiensä luona ni minä ja Tuomo ollaan perhe. Ja sit ku Onni on meiän kaa jossain ni me ollaan kolmistaan perhe ja sit ku me ollaan yhdessä ni me ollaan viisistään perhe. Ja sitten niinku... no ehkä se on tää ydinperhe [tässä: kyseisen perheen lapsi ja kaikki neljä vanhempaa] jota mä ajattelen perheenä, mutta tavallaan siihen sitte niinku vielä vähän isompaan viitekehukseen kuuluu sitte isovanhemmat ja.... No ehkä sitä ei voi nyt enää laskea ees perheeks. (E)

Yhdessä perheessä perhe (tai itse asiassa vanhemmuus) jakautui erillisiin kehiin hiukan toisella tavalla kuin yllä olevissa lainauksissa. Tässä perheessä oli kaksi lasta, joista toisella oli neljä vanhempaa ja toisen vanhempina toimivat vain kaksi näistä vanhemmista. Kuuden hengen perheen sisällä toimi pienempi vanhemmuuden määrittelemä perhe, joka käsitti neljä henkilöä. Perhe kehittyy sipulin tavoin sisäkkäisistä kehistä ja määrittyy hiukan eri tavoin kullekin yksittäiselle perheenjäsenelle. Tämän perheen tapauksessa toisella lapsella on neljä, toisella kaksi vanhempaa. Kahdella vanhemmista on kaksi lasta, kahdella muulla yksi. Lasten vanhemmista yksi asuu lasten kanssa, muut eivät. Perhe ei siis saa vain yhtä muotoa, joka voitaisiin yksinkertaisella tavalla pukea sanoiksi tai määritelmiksi. Se saa uuden muodon, ulottuvuuden, merkityksen aina kun sitä tarkastellaan uuden perheenjäsenen näkökulmasta.

⁴⁷ Viitataan haastateltaviin ainoastaan satunnaisella kirjainkoodilla. En näe, että aineistoni analyysi tarvitsisi esimerkiksi haastateltavien iän eksplikoitua yksittäisten aineistonäytteiden kohdalla.

Parilla miehellä perheet olivat jakautuneet erillisiin piireihin, joita he toivoivat voivansa yhdistää. Vastoin heidän toiveitaan oli käynyt niin, että lapset ja isä muodostivat eri perheen kuin isä ja hänen miesystävänsä. Näillä miehillä oli toiveena kuroa tämä jako yhteen ja, yhdistää perheen erillisinä määrittävät kehät tai ”integroida” ne niin kuin yksi mies totesi.

Jäsenän tämän luvun perheanalyysia kiinnittämällä huomiota siihen, miten erilaiset kulttuuriset perhettä käsittelevät puhetavat liittyvät aineiston miesten perhemääritelmien *kerroksellisuuteen*. Useimmat perhemääritelmät ovat analyysin johtopäätöksenä tekemäni tulkinnan mukaan *kaksi- tai kolmitasoisia*. Ainoa yksitasoisena rakentuva perhemääritelmä on aineistossa poikkeus. Analyysissani perheen eri tasot viittaavat *eri tasoilla rakentuviin perhemääritelmiin*, joita erottaa toisistaan emotionaalinen läheisyys/etäisyys puhujasta. Täten se mitä kutsun ensimmäisen tason perhemääritelmäksi viittaa siihen ajatukseen perheestä, joka puhujalle on kaikkein läheisin kun taas kolmannella tasolla rakentuva perhemääritelmä kattaa hyvinkin laajasti eri ihmisiä, jotka ovat puhujalle mahdollisesti hyvin etäisiäkin. Analyysin keskeiseksi kiinnostuksen kohteeksi nousee toisen tason – ”välitason” – perhemääritelmät, joiden määrittelemisen osoittautuu aineiston miehille⁴⁸ kaikkein hankalimmaksi positioitumiseksi.

Eritasoiisiin perhemääritelmiin liittyvät erilaiset puhetavat, joiden kautta perheyhteys rakennetaan/rakentuu. Perhemääritelmien jako eri tasoihin on tietysti itse tekemäni analyytinen valinta. Sen kautta pystyn kuitenkin osoittamaan kuinka eri puhetapoihin viittaamalla miehet rakentavat erilaisia (eritasoisia) kuvauksia perheestään. Välitason perhemääritelmien analyytinen erottaminen ”suppeista” ja ”laajoista” perhemääritelmistä tekee myös ymmärrettäväksi sen nimenomaisen kohdan, jossa perhemääritelmän tekeminen osoittautuu hankalaksi käytettävissä olevien kulttuuristen puhetapojen välityksellä. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen *miten erilaiset puhetavat rakentavat erilaisia perhemääritelmiä*, jotka on mahdollista paikantaa kehittämäni tasojaon mukaan.

Aineiston perhepuheessa rakentuvat perheet on siis mahdollista nähdä rakentuvan useimmissa tapauksissa kolmitasoisina määritelmänä. Ensinnäkin on sisin perhe, joka haastattelemieni miesten perhepuheessa määrittäytyy asumisen, vanhempi–lapsi-siteen *ja/tai*

⁴⁸ Siis niille aineiston miehille, joiden perhemääritelmän voi nähdä rakentuvan tällä tavoin kerroksellisena.

puolisositeen puhetapojen kautta⁴⁹ (seuraava alaluku 6.3). Toisena tasona on “koko” perhe tai “iso” perhe, johon kuuluvat tyypillisimmin kaikki kyseisen perheyksikön lapset ja kaikki vanhemmat, jotka jakavat näiden lasten vanhemmuuden, sekä joissakin tapauksissa näiden vanhempien (ko. vanhemmuuksien ulkopuoliset) puoliset. Välitason perhe määrittyy vanhemmuuden jakamisen, yhdistävän lapsen, sitoutumisen *ja/tai* kuulumisen puhetapojen välityksellä⁵⁰ (luku 6.4). Kolmatta tasoa kutsuttiin esimerkiksi laajennetuksi perheeksi tai perheeksi laajimmin ymmärrettynä. Tähän saattoi kuulua omia vanhempia, muiden vanhempien kumppaneita, ystäviä tai sukulaisia, ketä tahansa periaatteessa. Näissä määritelmässä rakennetaan uloimpia raja-aitoja sukulaisuudelle (luku 6.5).

6.3. Perheen ”ytimessä”

Yhdessä asuminen

Kaikista yksittäisistä puhetavoista nousi eniten esille ensimmäiselle tasolle sijoitettavan ”sisimmän” perheen määrittely yhdessä asumisen kautta. Tämä puhetapa ei kuitenkaan sopinut yksinkertaisesti miesten todellisuuksiin, koska suurempi osa aineistoni miehistä ei pääasiallisesti asu tai ole asunut lastensa kanssa⁵¹. Kaikki haastattelemani miehet ottivat jollakin tavalla kantaa tämän puhetavan sisältämään ajatukseen perheestä niinä, jotka asuvat yhdessä. He käyttivät puhetapaa hyödykseen usealla eri tavalla, joko hyväksymällä tai hylkäämällä sen suoralta kädeltä tai käyttäen sitä hienojakoisempien määritelmien teossa.

Jotkut haastattelemistani miehistä näkivät, että heillä ei ollut varsinaista perhettä lainkaan. Nämä olivat miehiä, joilla oli lapsia mutta jotka asuivat tällä hetkellä yksin.

⁴⁹ Muiden kuin aineistoni miesten perhepuheessa sisin perhe saattaa hyvinkin määrittyä joidenkin muiden kulttuuristen puhetapojen välityksellä.

⁵⁰ Tämän tasoisissa perhemääritelmässä on selviä yhtäläisyyksiä mutta myös eroavaisuuksia ns. uusperheessä syntyville määrittelyongelmille. Selvin ero on, että uusperheet ovat ”vanhojen” perheiden yhteensulautumia, homomiesten perheet sen sijaan usein jo syntyessään sisältävät tämäntyyppistä kerroksellisuutta. Palaan aiheeseen tutkielmani viimeisessä luvussa yhdeksän.

⁵¹ Kaksi (–kolme, laskutavasta riippuen) asuu paraikaa, kaksi on asunut aiemmin. Tässä on kuitenkin kyse siis nimenomaan lapsen *pääasiallisesta* asumispaikasta. Muilla miehillä, joiden lapset eivät olleet vielä aikuistuneet, lapset asuivat osan aikaa.

Perheettömyyden määritteli heillä juuri yksin asuminen. Perheettömyyden tunnetta ei myöskään selitetty millään muulla kuin yhdessä asumisen puhutavan avulla.

Tänään mulla ei oo perhettä ollenkaan. Mun lapseni ovat niin isoja, että niillä on omat puolisonsa, että *ne eivät kuulu mun perheeseen sillä tavalla, että me asuttais yhdessä* ja mä asun asun aivan yksin talossani, että mitään perhettä ei ole... (A)

V⁵²: No jos puhutaan ydinperheestä ni kyl se kuitenkin on niin, että siihen ydinperheeseen kuuluu *pelkästään minä koska siis mun lapseni ei asu mun luona* eikä oo koskaan asunutkaan [...] ⁵³ hän on mun lapseni ja ehkä siinä mielessä pitäis sanoo et hän kuuluu perheeseen mutta kun ei hän asu mun kanssani ni jotenki kuitenkin vaikea että hän olis, kuuluis mun perheeseen.

K: Että tavallaan et se asuminen jollain tavalla...yhdessä asuminen tuntuis jollain lailla perheelle?

V: Niin, musta se on kuitenkin niinku aika olennaisen tärkeä asia perheeseen kuulumisessa. (B)

Toisaalta jotkin miehet hylkäsivät yhdessä asumisen täysin perhemääritelmän edellytyksenä. Eräs vanhempi mies esimerkiksi näki ongelmitta perheensä koostuvan vaimosta ja lapsesta, joiden kanssa hän ei ollut koskaan asunut. Hänen perhemääritelmänsä ei sisältynyt sen sijaan esimerkiksi hyvin pitkäaikainen miespuolinen asuinkumppani. Tässä yhdessä asumisen puhutavan ohitti ”perinteinen” rakenteellinen puhetapa perheestä aviomiehen, -vaimon ja lapsen yksikkönä. Yhdessä asumisen edellytys perhemääritelmälle kiellettiin myös muilla tavoilla joiden muiden haastateltavien puheessa. Niissä perhe määriteltiin joko täysin tai ensisijassa muiden periaatteiden nojalla.

Vaikka perhemääritelmä rakennettiin pääasiassa muiden puhetapojen perusteella, saatettiin yhdessä asumisen nähdä mahdollisesti lisäävän perheyhteisyyden tunnetta. Tämä tuli ilmi niiden miesten puheessa, jotka eivät asuneet vakinaisesti lastensa kanssa. Seuraavan katkelman mies oli määritellyt perheensä hyvin laajasti ja avoimesti. Lopuksi hän kuitenkin päätyy arvioimaan mahdollisen yhdessä asumisen vaikutusta perheeseensä.

V: ... et siinä tilanteessa ni *jos mä asuisin lasten kanssa* kyl mä sit varmaan mieltäisin sen siks ihan ydinperheeks. [...]

K: Et siihen liittyis se yhdessä asuminen

⁵² Aineistonäytteissä, joissa on myös haastattelijan puheenvuoroja, viitataan V:llä ”vastaukseen” ja K:lla ”kysyjään”, eli haastateltavaan ja haastatteliijaan.

⁵³ [Hakasulkujen] sisällä on aineistonäytteissä aina litteroijan omia huomioita, selityksiä, arvioita tai kommentteja. [...] viittaa poistettuihin virkkeisiin. Yleensä käytetty aineistonäytteen tiivistämiseksi. ... sen sijaan merkitsee taukoa, epäröintiä haastateltavan puheessa.

V: Niin niin niin oletettavasti. Niin joo et ehkä sen takia mä en niinku oo myöskään niinku Miinaa... niinku minä ja lapset tyylinen perhedefiniaatti ei oo tullu kysymykseen *koska Miinahan asuu lasten kanssa ni se on... niinku välttämättä siinä ytimessä tai perheytimessä.* (C)

Seuraavan katkelman mies taas suhtautuu yhdessä asumisen puhettavan määritelmään tietoisesti ja tyrmää sen perimmäisenä perhemääritelmänä, mutta katkelman lopussa hän kuvailee yritystä integroida miesystävänsä perheeseen. Tämä tapahtuu nimenomaan asumisen kautta.

Ja mikä on perhe, se on hyvä kysymys. Tota, sen näköjään jokainen mieltää vähän eri tavalla että mä oon jossain... tiettyssä määrin sosiaalipoliittisesti katsottuna ni minun perhe on minä ja minun lapset koska me asutaan samassa asunnossa. [...]Ehkä se oli vielä sen verran poikkeustila, että meil oli ihan siinä loppuvaiheessa sitten sitä, että hän niinku yöpyi täällä ja yritettiin sitte jonkunäköstä perhe-elämää sitten viettää mutta... (D)

Yhdessä asumisen puhettavasta oltiin tietoisia ja sen oletuksiin vastattiin puheessa. Yksi mies totesi lastensa asuvan äitinsä luona, *mutta...* ja määritteli sitten perheensä toisten puhettapojen avulla. Toinen mies taas onnistui soveltamaan yhdessä asumisen puhettapaa niin, hän sai sillä määriteltä useampiin tasoihin (ja kahteen asuntoon) jakautuvan perheensä. Tässä perhe määrittyy sen mukaan kenen hoidossa lapsi sovittujen käytäntöjen mukaan kulloinkin on.

Eli et tavallaan... ja sitten vielä silloin ku Onni [lapsi] on äitiensä luona ni minä ja Tuomo [puoliso] ollaan perhe. Ja sit ku Onni on meidän kaa jossain ni me ollaan kolmistaan perhe ja sit ku me ollaan yhdessä ni me ollaan viisistään perhe. (E)

Yhdessä asumisen puhettapaa käytettiin siis aineiston miesten puheessa monin tavoin. Usein tavalla, jonka voisi nähdä sen perinteisen käsityksen soveltamisena.

Vanhempi–lapsi-sidos, puolisosidos

Lapsi–vanhempi-suhde tuntui monien haastattelemieni miesten puheessa luovan lähtökohdan heidän perheilleen. Perhe saatettiin nähdä samalla laajemminkin, mutta erityisesti niillä, jotka eivät eläneet parisuhteessa, perhemääritelmä lähti liikkeelle nimenomaan lapsen ja vanhemman vahvasta sidoksesta, liitosta. Jos kaikki muu kaatuu,

lapsi ja minä olemme edelleen yhtä. Tämä on sidos mitä mikään ei voi katkaista. Tässä mielessä lapsi–vanhempi-sidos näyttäytyykin perheen ytimenä, pienimpänä mahdollisena yksikkönä, jota ei voi enää katkaista tekemättä perhettä olemattomaksi⁵⁴.

[M]ies kaatuu viereltä mutta lapsi lähtee sydäimestä. (F)

Tähän puhetapaan liittyy usein myös “verisukulaisuuden”, “verenperinnön” korostaminen. Ymmärrettävistä syistä monet haastatelluista miehistä eivät painottaneet tätä puolta perheen jäsentämisessä. Monien vanhemmuushan perustui muunlaisille kuin biologisille sidoksille. Joidenkin miesten puheessa oli kuitenkin huomattavissa myös perheen määrittelemistä verisiteiden kautta. Myöskään niiden miesten puheessa, joiden perheissä vanhemmuus oli alusta lähtien jaettu kahden miehen (ja mahdollisten naisten) kesken, ei sosiaalista isää aina *johdonmukaisesti* määritelty isäksi. Lähes kaikki haastattelemi miehet olivat kohdanneet ongelmia kun ulkopuoliset eivät osanneet tulkita kaikkia perheenjäseniä perheenjäseniksi juuri puuttuvan geneettisen sidoksen takia. Tämä ei kuitenkaan estänyt heitä välillä lipsahtamasta niin kovin yleisen puhetavan puolelle, jossa “kaikista oikein” vanhemmuus määrittyy biologisesti.

Toisena merkityksellisenä ihmissuhteena, joka nähtiin joissakin perhemääritelmässä perheen ytimessä sijaitsevana kohtana, oli side puolisoitten välillä. Tämä korostui niissä tilanteissa, joissa lapsi ei asunut miesparin yhteisessä kodissa. Tällöin puoliso oli jatkuvasti ”läsnä”, lapsi tai lapset vain tilapäisesti.

Tota meillä perhe on periaatteessa jos ihan tiukasti otetaan ni perhe on vaan *minä ja mun mieheni*, mutta sitten tähän tulee, täs on ollu niinku, sanotaan nyt perhe edelleenkin, siihen kuuluu kaks poikaa. (I)

Ydinperhe

Minulle tuli yllätyksenä kuinka paljon haastattelemi miehet käyttivät ydinperhe -sanaa. Ydinperheellä on totuttu viittaamaan nimenomaan perhetyyppiin, jossa naimisissa olevilla miehellä ja naisella on yhteisiä biologisia lapsia. Aineistoni miehet kuitenkin käyttivät

⁵⁴ Täytyy kuitenkin muistaa että yksi haastatelluista määritteli perheensä muodostuvan yhdestä henkilöstä, itsestään.

sanaa eri tavalla, viittaamaan perheen ytimessä⁵⁵ oleviin sidoksiin. Ydinperhe on se osa perhettä, joka yhdessä asumisen, lapsi–vanhempi- ja/tai puolisosidoksen puhetapojen välityksellä asettuu/asetetaan perheen ytimeen (ko. perheenjäsenen näkökulmasta). Aineiston haastattelupuheessa ydinperhe ei useinkaan ole perhetyyppi vaan perheen osa, eräs perheen lukuisista kehistä, joka sijoittuu analyttisessä kehikossamme usein juuri ensimmäiselle perhemäärittelyn tasolle.

Ne miehistä, jotka käyttivät ydinperhe-sanaa perheensä jonkin osan määrittelyssä, rajasivat perheen ytimen kolmella eri tavalla. Jotkut määrittelivät ytimen asumisen mukaan joko niin, että he itse muodostivat perheen ytimen tai tuntisivat olevansa enemmän perheen ytimessä jos asuisivat lastensa kanssa. Toisaalta eräs mies puhui itsestään ja muualla asuvasta pojastaan ydinperheenä. Kaksi miestä sen sijaan puhui suvereenisti neljän vanhemman perheistään (kokonaisuudessaan) ydinperheinä. Ne muodostivat perheen ytimen, joista näissä tapauksissa löytyi kuitenkin vielä suppeammin määritelty perhe joten ydinperhe kuvasikin näissä paremminkin toisen, välitason perhettä eikä ensimmäisen tason kaikkein intiimeintä yhteyttä.

6.4. ”Koko perhe”

Lapsi tekee perheen, vanhemmuuden jakaminen

Tässä luvussa tarkastelen toisen tason perhemääritelmiin liittyviä puhetapoja. Yksi hyvin selkeä puhetapa, jolla miehet tällä tasolla rakensivat perhettään oli perheen muodostuminen lasten kautta ja välityksellä. Vain neljä miestä kymmenestä oli haastatteluhetkellä parisuhteessa ja heistäkin vain kolmella perhemääritelmä lähti liikkeelle tästä parisuhteesta. Muissa tapauksissa perhe määriteltiin paremminkin lasten ja vanhemmuussuhteen kautta.

Osassa perheitä lapset olivat hyvin tietoisien suunnittelun tulosta ja vanhemmat olivat ”tulleet yhteen” nimenomaan lapsen hankkimiseksi. Lapsi on kaikki kaikessa, perheen priimus motor. Tietoisesti suunnitelluissa monivanhempaisissa perheissä voitaisiin nähdä

⁵⁵ Nimenomaan ytimen kirjaimellisesti otetussa merkityksessä.

lasten *luovan* perheyhteyden kaikkien vanhemmuuteen osallistuvien välille. Seuraavassa naisparin kanssa vanhemmuuden jakava mies pohtii perhettään.

V: Kyllä, mä, mun mielestä me ollaan siis, *lapsi yhdistää meitä, sillä tavalla me ollaan perhe*, totta kai. Mutta ei tietenkään perinteisessä mielessä siten miten useimmat ihmiset mieltää, et isä, äiti ja kaks lasta, et ei todellakaan.

K: Isä, lapsi ja kaks äitiä.

V: Mmm [naurua], niin tää on semmonen. (G)

Toisissa tapauksissa lapsi piti yllä haastatellun suhdetta henkilöihin (toiseen/toisiin vanhempiin), jotka muuten mahdollisesti eivät enää kuuluisi perhemääritelmän alle. Tästä on kyse nimenomaan edellisten puolisoiden (yhtä hyvin mies- kuin naispuolistenkin) kohdalla. Näissä tapauksissa olisi ehkä mahdollista todeta lasten *sitovan* perheen yhteen, pitävän yllä muuten purkautuvia perhesuhteita. Seuraavassa katkelmassa pohditaan suhdetta entiseen miesystävään sekä toisessa ja kolmannessa katkelmassa entiseen aviovaimoon.

Ni hän [ex-miesystävä] kuuluu siihen lähipiiriin myöskin, tietysti sitä kautta, että hänen tyttärensä ja mun poikani on sisaruksia keskenään ni sehän on, luo meidän välille mun mielestä melkeen semmosen sukulaissuhteen. Me ollaan niinku tavallaan *erottamattomasti sidoksissa toisiimme niinku sukulaisetkin, lasten kautta*. (B)

K: Sulla exvaimo kuitenkin kuuluu...?

V: Kyllä tietyllä tavalla kuuluu perheeseen. Mä oon sanonu mun ystäville joilla ei oo... heillä ei oo kenelläkään, näillä läheisimmillä ystävillä ei oo kellään tällasta vastaavaa avioliittokokemusta, että et mun lapseni äiti on kuitenkin eri asemassa kun joku muu niin että... kyllä se on mulle paljo tärkeempi ku joku semmonen, jos olis... sanotaan en tiedä sitte jos ei olis yhteistä lasta ni sit se varmaan olis vaan exvaimo. *Kyl se on mun lapseni äitinä aika merkittävä*. (F)

K: Lasketko hänet [aviovaimon] perheeseen?

V: Emmä sit... mää ehkä lasken hänet jonkinlaiseksi sukulaiseksi siinä mielessä, että niinkun... samalla tavalla kun omat vanhemmat tai oma veli tai tämmöstä, että et se on rinnastettavissa niihin. Et toisaalta se on nyt semmonen suhde mikä nyt varmaan niinku sukulaissuhteetki, että ne ei niinku koskaan täysin katkea, että sanotaan [epäselvää] että meillähän on yhteisiä sukulaisia ja yhteiset lapset. (D)

Aina perhesuhde ei kuitenkaan määritelmässä rakennu lapsen vaan paremminkin vanhemmuuden välityksellä. Yksi mies näkikin välitasolla rakentuvan perheensä syntyvän nimenomaan vanhemmuuden kokemuksen kautta. Perhesidoksen ei kyseisessä puhettavassa nähty niinkään välittyvän lapsen kautta sinänsä vaan nimenomaan *vanhemmuuden*

kokemuksen jakamisen kautta. Me, jotka jaamme näiden lasten vanhemmuuden olemme sidoksissa toisiimme perhesitein.

Sitoutuminen, tekemisissä oleminen

Sitoutuminen oli aineistossa hyvin yleinen tapa määritellä perhettä. Tässä puhettavassa perhe tarkoittaa niitä ihmisiä, jotka haluavat asua ja/tai elää ja/tai jakaa vanhemmuuden yhdessä, jotka ylipäättään kokevat toisiinsa yhteyttä, jonka haluavat nimittää perheeksi. Sitoutuminen liittyi myös erityisesti vanhemmuuden määrittelyyn. Ne henkilöt ovat tietyn lapsen vanhempia, jotka ovat sitoutuneet lapsen vanhempana toimimiseen. Perhe määrittyy, kuten edellisessä kappaleessa totesin, usein juuri tämän lapsi-yhteyden kautta.

Tekemisissä olemisen kautta perhe määrittyi haastattelupuheessa sen sijaan hiukan lyhyemmin. Perheeseen voitiin katsoa kuuluvan ne henkilöt, joiden kanssa puhuja vietti paljon tai eniten aikaa. Yhteiset kokemukset ja aivan erityisesti yhdessä oleminen yhdistävät ihmisiä tämän puhettavan mukaan. Seuraavassa lainauksessa perheyhteyden olemassaoloa rakennetaan kertomuksella yhdessä vietetystä ajasta. Lainauksen alussa tämä tapa määritellä perhe vertautuu toisen puhettavan mukaiseen tapaan nähdä perhe niinä, jotka asuvat yhdessä. Lainauksen isä tai kasvattaja, kuten hän myös itseään kuvasi, puhui myös järjestelmällisesti läpi haastattelun hänen ja hänen puolisonsa *sitoutumisesta* "heidän poikiensa" elämään perheyhteyttä rakentavana asiana.

Ja tuota, *he asuu äidin luona, mutta meil on aika tiivis yhteys. He käy täällä vapaa-aikaa* ja tuota ja myöskin, koska meil on kaks firmaa, ni tota he tekee tänne töitä. Eli hankkii pientä taskurahaa. Eli sanotaan nyt, että tällä hetkellä me määriteltäs niitä niin, että meillä on kahden miehen ja kahden pojan perhe. (I)

Myös aiemmin luvussa 6.2 mainittu kuuden hengen perheen sisällä oleva neljän hengen perhe (tai neljän hengen vanhemmuuden sisällä oleva kahden hengen vanhemmuus) määrittyi juuri *kuopuksen saamiseen sitoutuneiden vanhempien sitoutumisen kautta*. Esikoisen saamiseen oli sitoutunut neljä vanhempaa, kuopuksen saamiseen heistä oli sitoutunut vain kaksi. Tekemisissä olemisen puhetapa ei sen sijaan jäsentänyt tähän perheeseen liittyvää perhemääritelmää, vaan haastateltu päinvastoin seuraavassa lainauksessa viittaa tekemisissä olemisen puhetapaan epäsuorasti kieltäytyen

määrittelemästä perhettään sitä kautta. Jaettu vanhemmuus, *vanhemmuuteen sitoutuminen* oli tässä tapauksessa perimmäisin puhetapa, johon viitaten perhe rajattiin.

[M]eidän perhe, joo, meidän perheellä mä tarkotan meitä kuutta. Että tota, *mä en Merjaa ja Ramia [muuta vanhempia] tietenkään tapaa ollenkaan niin usein ku lapsia ja Miinaa [vanhempi, jonka luona lapset asuvat]. [...] niin, emmä tiedä siis tietysti... käytännössä me ollaan tietysti nelistään [puhujaa, Miina + lapset] aika paljon siellä mut emmä ikinä oo silleen niinku määritelly sitä niinku omaks yksikökseen sinänsä...* (C)

Muotoutuva perhe

Haastatellut miehet puhuivat perheen rakentamisesta jonkinlaisena *muotoutumisena*. Miehet kuvasit usein perheitään joinakin, joiden joko muoto tai ihmissuhteiden sisältö olivat muovautuneet ajan kuluessa. Tälle puhetavalle oli tyypillistä tarinamuoto. Perhe oli ajan myötä ottanut tietyn muodon, sisällyttänyt itseensä tietyt ihmiset ja hylännyt toiset. Toisaalta sellaisissa monivanhempaisissa perheissä, joissa perheenjäsenten ja vanhempien lukumäärä oli alusta asti ollut hyvin selvä⁵⁶, ajan myötä tapahtunut perheen muotoutuminen liittyi perheenjäsenten perheensisäisen paikan jäsentymiseen, erityisesti juuri suhteessa lapseen.

Yksi olennainen teema *muotoutuvien perheiden puhetavassa* oli esimerkkien, mallien puute. Saatettiin tietää joitakin muitakin “homoisia” ja “sateenkaariperheitä” mutta nämä eivät vielä riittäneet malliksi. Yleisesti miehet olivat tunteneet perheensä ainoaksi laatuaan ja omantyyppisen perhemallin näki itsekkin vasta kun sen oli toteuttanut. Seuraavan katkelman mies haeskeli juuri paikkaansa isän ja kahden äidin perheessä.

Sitä kokee tavallaan tekevänsä tässä asiassa jonkinlaista *pioneerityötä*, koska niitä malleja ei oo sillei eikä pysty vertaa itteensä mihinkään, että kaiken joutuu niinku mieltii tavallaan uudestaan hyvin pitkälle, vaikka tietääkin muutamia [homo]isiä ja noin niin tota, kaikkien tilanteet on sit vähän erilaisia, et jokainen joutuu hakeen ne omat ratkasunsa. [...] *Et tää on nyt niinku jo lähtötilanteessa jo se [,että isä ei asu lapsen kanssa]. Et mihin se tulee johtaa ni sitä hän ei kukaan tiedä.* (G)

⁵⁶ Jotkut vanhemmat olivat ennen lapsen syntymää jopa kirjanneet paperille ketkä kaikki perheeseen kuuluivat ja mitkä perheenjäsenten suhteet olivat.

Perhe, johon kuuluu...

Lopuksi yksi tärkeimpiä tapoja, jolla haastatteleman miehet jäsensivät perhettään ja sen rajoja nimenomaan välitason määritelmänä oli puhetapa, jossa määritellään perhe niiden perheenjäsenten summana, joiden katsotaan kuuluvan perheeseen. Perheeseen siis kuuluvat ne henkilöt, jotka *ilmoitetaan* perheeseen kuuluviksi. Perhe määritellään mainitsemalla henkilöt, jotka kuuluvat perheeseen tai luetteloiden perheenjäsenten lukumäärät ja sukupuolet. Perheen käsitteen heteroseksuaalista oletusta korjataan joko mainitsemalla erikseen perheenjäsenten sukupuolet, jos vanhempien sukupuolijako ei vastaa hetero-oletusta, tai viittaamalla vanhempien lukumäärään, jos perheen vanhempien määrä poikkeaa hegemonisesta kahdesta.

Meidän perhehän on tota sellanen, jos on *neljä aikuista ja kaks lasta* (C)

Meidän perhe, joo, meidän *perheellä mä tarkotan meitä kuutta*. (C)

Elikä niinku *meitä on tavallaan viisi eli* minä ja Tuomo, Liisa ja Leena plus Onni (E)

Meillä on nyt tämmönen perhe jossa on *yks lapsi ja neljä aikuista* (E)

Sanotaan jos mä ihan rajaan sen mikä on se suppein *ydinperhe niin se on Esa ja minä*, eli mun poikani ja minä. (F)

No siis, mulla on tällanen oikeestaan kahdessa tasossa oleva perhe, tällanen *laveampi perhe mihin kuuluu 6 ihmistä* ja sitte tällanen suppeampi *sisäpiiriperhe mihin kuuluu 3 ihmistä* (J)

Joidenkin miesten puheessa tällaista ”keitä perheeseen kuuluu” -määritelmää käytettiin suorastaan selkeänä perheen määritteenä, nimenä. Alla esitetty *kahden miehen ja kahden pojan perhe* on loppujen lopuksi hyvinkin yksiselkoinen määritelmä perheelle, johon kuuluu kaksi miestä ja kaksi poikaa. Perhe- sanan heteroseksuaalinen oletus korjataan yksioikoisen tehokkaasti.

...ja sairaalassa ni tosi hyvin suhtauduttiin meihin, ihan ku siel ois ennenki käyny niinku *neljän vanhemman perheitä* synnyttämässä. (E)

Eli sanotaan nyt, että tällä hetkellä me määriteltäs niitä niin, että meillä on *kahden miehen ja kahden pojan perhe*. Se on aika selkeesti näin.[...] ei oo kauheesti tarvinnu määritellä. Mä naapurissa kerroin, että meil on kaks poikaa täällä ja tota ni, ei se

vaadi mitään sen kummempaa, heistä puhutaan etunimillä. Se on itse asiassa aika luontevaa. (I)

Yrityksiä kehitellä käsitteitä

Haastattelupuheessa miehet käyttivät monenlaisia nimityksiä perheilleen tai perhesanalle vaihtoehtoisena. Yleensä nämä nimitykset olivat jonkinlaisia perhe -sananjohdannaisia, etuliittein tarkennettuja, perhe-alkuisia yhdyssanoja tai perheyhteyttä muilla tavoin ilmaisevia toisia sanoja. Kaikkien funktio oli *tarkentaa ja korjata käsitettä perhe*, joka on toisaalta liian yleinen, toisaalta aineiston perheille liian suppea. Tärkeimmät tarkennukset liittyvät vanhempien sukupuoliin ja lukumäärään.

Näitä nimityksiä käytettiin erityisesti toisen, välitasoksi nimittämäni perhemääritelmän nimityksenä. Hyvin suppea ja hyvin laaja perhekäsitys on kulttuurissa tarjolla olevien puhetapojen välityksellä helppo ymmärtää (ja kuvailla) mutta nämä välitason perhemääritelmät sisälsivät yleensä juuri sen vaikeasti perinteisen perhemääritelmän alle pantavan valikoiman vanhempia ja lapsia. Seuraavassa taulukossa esitän miesten perheistään käyttämiä hyvin monenlaisia määritelmiä ja nimiä. Olen luokitellut käytetyt sanat sen mukaan mille analyyttiselle perhemääritelmien tasolle (ks. luku 6.2) ne tulkintani mukaan haastattelupuheessa kuuluivat. Seuraava lista käytetyistä nimityksistä ja käsitteellistyksistä kuvaa haastatteluaineistossani esiintyviä perhemääritelmiä. Listassa mainittu taso 3 viittaa siis seuraavassa alaluvussa 6.5 vielä tarkasteltaviin kolmannen tason kaikista laajimpiin perhemääritelyksiin.

Homomiesten käyttämät perhenimikkeet perhemääritelmien tason mukaan lajiteltuna:

TASO 1	TASO 2	TASO 3
*sisäpiiriperhe	*koko perhe	*perhe laajimmin
*pieni perhe	*iso perhe	ymmärrettynä
*ydinperhe	*perhekuvio	*jollain tavalla perhettä
*sosiaalipoliittinen perhe	*perhemalli	*puolittain perhettä
	*ydinperhe	*laajennettu/laajempi/ laaja/lavea perhe
	*sateenkaariperhe	*perheketju
	*lähipiiri	
	*perherakenne	
	*perhepiiri	
	*neljän vanhemman perhe	
	*kahden miehen ja kahden pojan perhe	
	*orkesteri	

Hegemonisen perhekäsityksen oletuksen vanhempien lukumäärästä (kaksi, yksi kumpaakin) korjaavat ainakin nimitykset neljän vanhemman perhe ja laajennettu/laajempi/laaja/lavea perhe sekä implisiittisemmin perhepiiri, perherakenne, perheketju, lähipiiri, "orkesteri" ja perhekuvio. Perhekäsityksen hetero-oletusta nämä nimitykset eivät sen sijaan korjaa yhtä eksplisiittisesti. Ainoastaan kahden miehen ja kahden pojan perhe korjaa tätä oletusta hyvin selkeästi. Ehkä hetero-oletusta sen sijaan pyritään torjumaan esittämällä perhe muutenkin perinteisestä perhekäsityksestä poikkeavana. "Meillä on tämmönen vähän isompi orkesteri sit täs näin."

Aineiston perhepuheen analyysin yksiselitteinen tulos on, ettei homoperheen positiota haastatteluissa rakentunut. Homoperhe ei ole määritelmä, jolla miehet voisivat kuvata perheitään. Se ei ole kulttuurillisesti järkevä ts. ymmärrettävä. Seuraavassa analyysiluvussa 7 tulee myös ilmi kuinka vanhemmuuden ja seksuaalisuuden teemat asetetaan

vanhemmuuspuheessa hyvin erilleen toisistaan. Tästä syystä myöskään kukaan haastateltavista ei halua kuvata perhettään homoperheenä. Homoperhe ei rakennu diskursiivisesti, sillä ei toisin sanoen ole ainakaan tällä hetkellä diskursiivista tilaa (ks. myös Kuosmanen 2000 ja tämän tutkimuksen luku 4.2).

Listan sanalla sateenkaariperhe saattaa tosin olla potentiaalia nousta yleisemmäksi nimitykseksi perheille, joissa vanhemmat/jotkut vanhemmista ovat homoseksuaalisia. Sitä on käytetty 1990-luvun lopulta lesbo- ja homoyhteisön sisällä positiivisena itsemäärittelyä sekä osana poliittista keskustelua (esimerkiksi Sateenkaariperheet ry. jo nimessään). Omassa haastatteluaineistossani sanaa sateenkaariperhe käytettiin kuitenkin vain kerran nimityksenä ja silloinkin sanaa käyttänyt mies puhui muista perheistä kuin omastaan.

6.5. ”Perhe laajimmin ymmärrettynä”

Tässä alaluvussa tarkastelen haastattemieni miesten puhetta heidän ”laajennetuista” perheistään⁵⁷, joka sijoittuu perhemääritelmien kolmannelle tasolle. Vertaan tätä perhepuhetta angloamerikkalaisessa tutkimuskirjallisuudessa paljon käytyyn keskusteluun valituista perheistä ja fiktiivisestä suvusta (ks. luku 4.1). Sovellettaessa lähinnä amerikkalaista keskustelua Suomeen on ensinnäkin huomattava merkittävä ero kyseisten kielten välillä. Englanninkielen *family* viittaa myös sukulaisiin toisin kuin suomenkielen *perhe*. Tämä näkyi myös haastattemieni miesten puheessa suhteessa ”valittuihin perheisiin” Kath Westonin (1997) tarkoittamalla tavalla. Kolmannen tason perhemääritelmät on kuvailtavissa ehkä yleisimmin termillä laajennettu perhe. Tämä sosiologisen laajentumaperheen käsittettä vastaava käsite olikin yksi tapa, jolla miehet perhettään käsitteellistivät. Kolmannen tason perhe määrittyi aineistossa neljällä tavalla.

Ensinnäkin tämäntyyppiseen laajennettuun perheeseen osa laski omia tai puolisonsa vanhempia sekä muita lapsen isovanhempia. Kuitenkaan *vanhempaa sukupolvea* ei aineistossa yleisesti laskettu perheeseen kuuluvaksi. Nekin, jotka laskivat, tekivät tämän hyvin varovaisesti. Vanhempaa sukupolvea laskettiin mukaan perheeseen joko sen kautta,

⁵⁷ Sosiologisessa ja antropologisessa terminologiassa olisi kyse laajentumaperheistä.

että he olivat omia vanhempia, tai että he olivat omalle lapselle merkityksellisiä isovanhempia joltain muuta kautta. Eräs mies laski perheeseensä myös ”vanhemmuuskumppaniensa”⁵⁸ vanhemmat.

Toiseksi laajasti käsitettävä perhe muodostui niistä, jotka viettävät joulua tai muuta juhlaa yhdessä. Näin määriteltyyn ”*jouluperheeseen*” kuuluu tärkeitä ihmisiä ja tärkeiden ihmisten tärkeitä ihmisiä. Pari miestä määritteli laajempaa perhettään tätä kautta.

Nyt kun vietettiin joulua siinä oli mun tyttäret ja tytärten avomiehet ja sitten mun veljentytär, mun veljeni on kuollut, ja hänen miehensä ja sitten vielä vanhimman tyttären kummi-isä. Että se on mun... *lähinnä mun perhe, jonka kanssa mä vietin joulua*, jos näin katsotaan. (A)

Komanneksi laajentumaperhe määriteltiin yhden miehen haastattelussa *perheketjuna*. Ketjun päät eivät olleet toisilleen lainkaan tuttuja, mutta perheyhteys ikään kuin välittyi välillä sijaitsevien lenkkien kautta. Ketjun olemassa olo tuli miehen tarinassa esille kertomuksena taudista ja lääkkeestä, jota koko perheketjun tuli nauttia. Lääkitys koski hänen miesystävänsä toisella ja lapsiaan toisella suunnalla, sekä lasten äitiä lasten välityksellä. Hän nimitti tällaista ketjuuntunutta perhettä ”*lääketieteelliseksi perheeksi*”.

Neljäs tapa määritellä laajempaa perhettä oli *laskea siihen mukaan muuten tärkeitä ihmisiä*. Tällä tavalla muutamat miehet laskivat perheeseensä mukaan ystäviä. Kuitenkin näin teki vain kaksi miestä ja hekin hyvin varovaisesti.

Joskus mä sanon mun läheisimpiä ystäviäni, että ne on niinku *puolittain perhettä*, mut se on nyt tietysti, että ystävät on mulle läheisiä myöskin. (F)

Mmm, siis, mä muutin kotoonta mä muutin tällaseen solukollektiiviin jossa oli yks tyttö ja poika. Musta se oli niinku hirveen kiva, että se oli sekasolu, no ehkä mä en sitä silloin ajatellu niinkään muttet nyt vois ehkä ajatella et me oltiin *jollain tavalla perhe*. (G)

Ystäviä ei siis yleisesti laskettu perheeseen kuuluviksi. Kuten myös vanhempien ja muiden lähtöperheiden jäsenten kohdalla, perhe ei aineiston haastattelupuheessa jäsenny yhtä laajasti kuin Westonin (1997) innoittama ”valitut perheet” edellyttäisi. Haastateltujen

⁵⁸ Viitataan vanhemmuuskumppaneilla henkilöihin, jotka jakavat lapsen vanhemmuuden, mutta eivät ole/ole olleet/ole koskaan aikoneetkaan olla parisuhteessa.

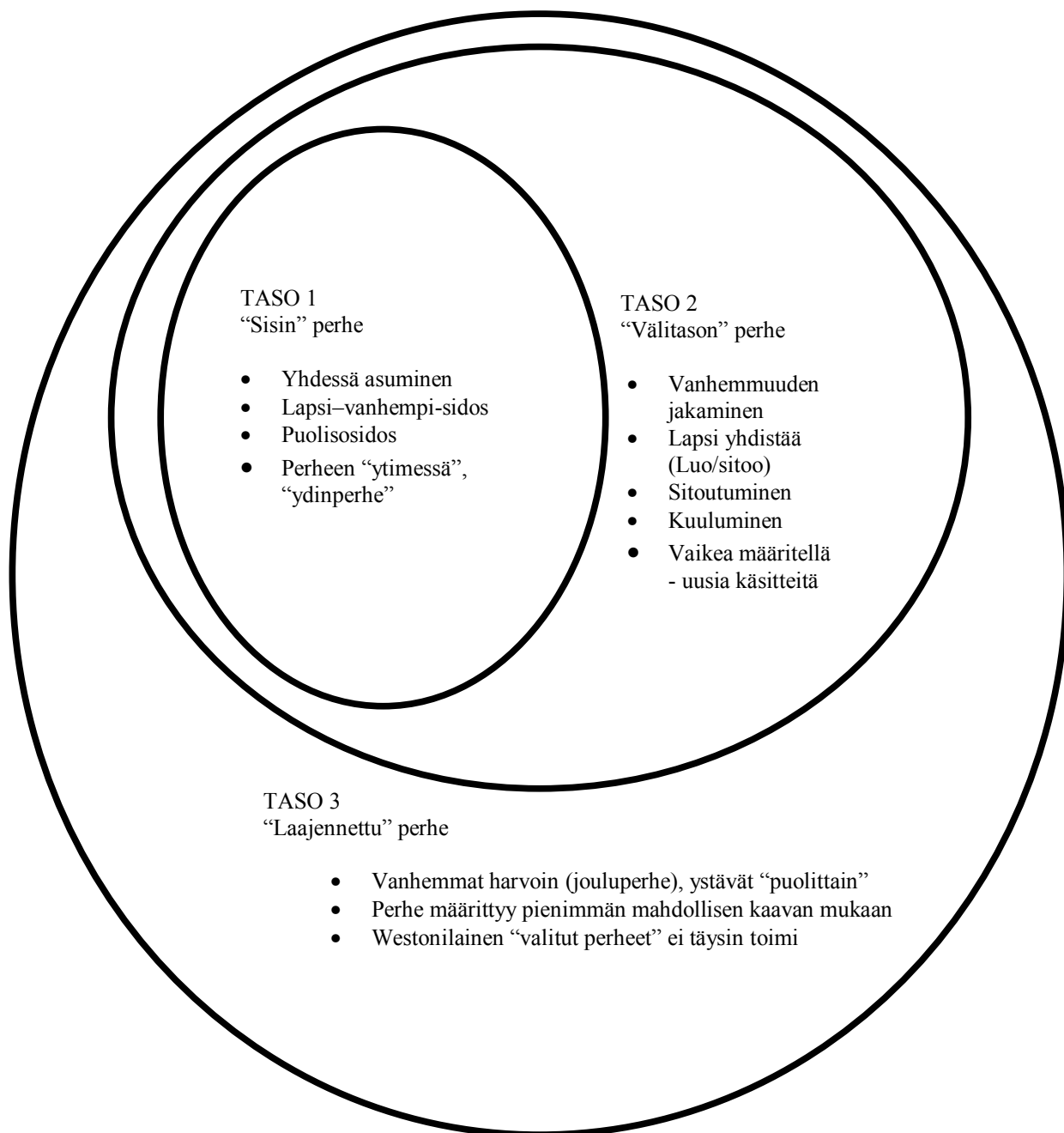
perheet ovat monesti kyllä valittuja siinä mielessä, että ne ovat hyvin tietoisesti suunniteltuja. Kuitenkin miehet puhuvat perheistään pääasiassa sellaisten puhetapojen välityksellä, jotka rakentavat heidän perheensä nimenomaan ensimmäisen ja toisen tason perheinä edellisissä alaluvuissa tarkastelluilla tavoilla, jolloin perhe tavallaan määrittyy pienimmän mahdollisen kaavan mukaan. Laajennettua perhettä kuvailtiin melkein pelkästään haastattelijan kehotuksesta. Vaikka perhe laajimmin ymmärrettynä kuitenkin haastattelupuheessa rakentui neljällä yllä esitellyllä tavalla, ei kolmannen tason perhemääritelmän voi katsoa olevan aineiston miehille kovinkaan olennainen perheen mieltämisen tapa.

Suomalaisten homomiesten puheessa perhe ei siis määriy yhtä maailmoja syleilevästi kuin sanfranciscolaisessa homoyhteisössä viisitoista vuotta sitten. Siitä huolimatta, että miesten perheet eivät käsittäneet yhtä laajoja ympyröitä ihmisiä kuin Westonin tarkastelemat perheet, aineistoni miehet käsittivät ja puhuivat perhesidoksen perusteista samaan tapaan kuin Westonin aineistossa. Aineistoni perheet olisivatkin jääneet hyvin pitkälle määrittymättä, jos niihin olisi sovellettu perinteisiä määritelmiä perheestä veren tai avioliiton kautta (family by blood or marriage). Iso osa perheenjäsenistä oli perhettä myös “veren” ja avioliiton/parisuhteen kautta, mutta perheenjäseneksi määräydettiin myös monin muin tavoin, esimerkiksi lapsen sosiaalisina vanhempina tai vanhemmuuden jakavina vanhemmuuskumppaneina.

6.6. Yhteenveto

Aineiston miesten perhepuheen resursseina toimineet kulttuuriset puhetavat on nyt mahdollista asettaa kehittelemäni analyttisen mallin kehikkoon. Seuraavassa kuviossa on huomionarvoista se, että kunkin tason (taso 1, 2, 3) perheen rakentumisen aineksina tunnistamani *puhetavat ovat toisilleen vaihtoehtoisia tai täydentäviä*. Kuvaa ei tule tulkita niin, että tason 1 perhemääritelmän tulee sisältää kaikki mainitut puhetavat. Sen sijaan kuvioista voi nähdä mihin kaikkiin erilaisiin puhetapoihin aineistoni perhepuheessa tietyntasoisten perhemääritelmien yhteydessä vaihtelevasti viitattiin.

Kuvio 2: Homomiesten perhemääritelmissä käytetyt puhetavat tasoittain.

Puhetavoista ei kuitenkaan valittu yhtä ainoata, jolla oman perheen kuvaileminen tietyllä tasolla tuli mahdolliseksi, vaan puhetapojen kombinaatiolla pyrittiin kussakin tilanteessa toivotunlaiseen perhemääritelmään. Niitä käytettiin korjaamaan hegemonisen perhemääritelmän hetero-oletuksia vanhempien lukumäärästä ja sukupuolista. Nämä korjaavat puhetavat ilmenivät eri lailla eri tilanteissa. Asian voi nähdä myös oman perheen perheyhteyden olemassaolon puolustamisena useilla erilaisilla perusteilla.

Perhekäsitteen suora soveltumattomuus johti siihen, että miehet puhuivatkin mieluummin perheen muodostavista tekijöistä itsessään kuin perheestä sinällään. Puheessa perheen sisältö ja merkitys korostuivat perheen rakenteen kustannuksella (ks. myös Ahola 2000). Puheen päämääränä oli erilaisia puhetapoja yhdistellen löytää jonkinlainen puhetapojen yhdistelmä, jolla voisi tyydyttävästi kuvata omaa perhettään. Suurimpina vastuksina voidaan nähdä perhesanan heteroseksuaalisesta oletuksesta johtuvat väärinkäsitykset perheen vanhempien lukumäärissä ja sukupuolissa. Tehokkaimmin tätä aineistossani torjuttiin puhumalla esimerkiksi kahden miehen ja kahden pojan perheestä. Miesten puheesta ei löytynyt mitään yhtä tapaa puhua perheestä, jossa vanhemmat/jotkut vanhemmista ovat homoseksuaalisia.

Seuraavassa esitän pitkähkön lainauksen, josta on mahdollista havainnollisesti tunnistaa kuinka lainauksen mies siirtyy perheen määrittämisessä puhetavasta toiseen ja tasolta toiselle yrittäessään kuvata neljän vanhemman ja kahden lapsen perhettään haastattelijalle. Lainauksen mies käyttää itse asiassa lähes kaikkia perheemmäärittelyyn liittyviä puhetapoja, joita olen tässä luvussa käsitellyt. Lainauksen jälkeisessä analyysissä olen korostanut mainitut puhetavat *kursiivilla*⁵⁹.

⁵⁹ Katkelma alkaa vasta seuraavan sivun alusta, jotta analyysin seuraaminen helpottuisi.

1⁶⁰: Meidän perhe, joo, meidän perheellä mä tarkoitan meitä kuutta. Että tota, mä en Merjaa ja Ramia [lapsen muut vanhemmat] tietenkään tapaa ollenkaan niin usein ku lapsia ja Miinaa [lasten kanssa asuva vanhempi].[...][Ramista eroaminen] ei oo kuitenkaan vaikuttanu meidän perheen niinku... vanhemmuuden jakamiseen.

K: Että hänkin edelleen kuuluu sun perheeseen?

2: Joo, ja sitte on laajennettu perhe mihin kuuluu sitte itse kunkin kumppanit[...].

K: Onko teillä pienempää kuin kuuden perhettä?

3: Niin, emmä tiedä siis tietysti... käytännössä me ollaan tietysti nelistään aika paljon siellä mut emmä ikinä oo silleen niinku määritelty sitä niinku omaks yksikökseen sinänsä...

K: Mä lähinnä ajattelin, että minä ja lapset, siis sinä ja lapset

4: Aijaa, joo, ei. Ei niinku, joo ei. En oo noin sitä ikinä rajannu. Paitsi sitte niinku siinä... näis meidän... tietysti ku me ollaan ajateltu kaikkia skenaarioita mitä voi sattua ni... ja tota, ihan sitä, että jos Miina kuolee ni mitä sitte, ja tota sit, kyl mä oon sit miettiny, että tota minkälainen... et siinä tilanteessa ni jos mä asuisin lasten kanssa kyl mä sit varmaan mieltäisin sen siks ihan ydinperheeks. Ja sit tota, vaikka niin. Tietysti Merja ja Rami ois siinä tietysti ihan yhtä kiinteesti mukana yhä, mutta tää nyt on spekulointia...

K: Et siihen liittyy se yhdessä asuminen

5: Niin niin oletettavasti. Niin joo et ehkä sen takia mä en niinku oo myöskään niinku Miinaa... niinku minä ja lapset -tyylinen perhedefiniaatti ei oo tullu kysymykseen koska Miinahan asuu lasten kanssa ni se on... niinku välttämättä siinä ytimessä tai perheytimessä.

Ensimmäisessä puheenvuorossaan Juni aloittaa perheensä määrittelemisen toteamalla sen koostuvan kuudesta henkilöstä, jotka asiayhteydestä ovat jo tuttuja. Tässä perhe määritellään *yksikkönä, johon kuuluvat* erikseen mainitut henkilöt. Seuraavaksi hän viittaa *tekemisissä olemisen puhetapaan*, jonka hän tunnistaa määrittelevän Merjan ja Ramin perheen ulkopuolisiksi harvojen tapaamisten perusteella. Sama tapahtuu uudestaan puheenvuoron 3 alussa ja 4. puheenvuoron viimeisessä virkkeessä. Juni kuitenkin kieltäytyy puhettavan vihjaamasta merkityksestä ja kumoaa sen toisen puhettavan määritelmällä perheenjäsenyydestä: he kaikki *jakavat yhteisen vanhemmuuden*. Toisessa puheenvuorossaan Juni kiirehtii tunnistamaan kerroksia, joita olen tässä nimittänyt *perheen eri tasoiksi*. *Laajennetun perheen* hän määrittelee nopeasti käsittämään lapsiensa kaikkien neljän vanhemman puoliset. Toisen, *välitason perheen* alta hän ei sen sijaan aluksi tunnistaa pienempää yksikköä. Neljännessä puheenvuorossa hän kuitenkin “spekuloidessaan” tilannetta, jossa hän asuisi lasten kanssa, tunnistaa mahdollisuuden pienemmän yksikön identifioimiseksi. Tämä hänen ja hänen lastensa muodostama *vanhempi-lapsi-tyyppinen*

⁶⁰ Olen merkinnyt haastatellun puheenvuorot järjestyksellään katkelman analyysin helpottamiseksi.

perhemääritelmä ei kuitenkaan aktualisoidu niin kauan kuin *yhdessä asuminen* ei ole määrittämässä kyseistä perhesidosta "*perheyttimeksi*".

Perheen määrittelemisen osoittautuu siis homomiesten vanhemmuus- ja perhepuheen analyysissa äärettömän monipolviseksi ja ristiriitaiseksi projektiksi. Siksi palaamme lopuksi vielä luvussa 4.1 esitettyyn Frederick Bozettin (1987a) lesbo- ja homovanhemmuustutkimuksen 1980-luvun perusteoksessa esittämään (hyvin funktionaaliseen) määritelmään perheestä, johon olisi tarkoitus mahtua monenlaiset (kaikki?) perhekokoonpanot:

They are established groups of individuals who interrelate in order to satisfy their mutual needs for love and affection... are committed to nurturing one another, they provide each other with a sense of identity, and they have a shared history, past and present and the intension of a future. (Mt., xv. Vrt. Parsons 1955)

Kaikesta ympäröivästä huolimatta Bozettin määritelmä, kuten mikä tahansa muukin universaalisuuteen pyrkivä määritelmä, on helppo osoittaa puutteelliseksi. Tämän tutkielman miesten perhemääritelmät eivät ole yhteensopivia Bozettin määritelmän kanssa esimerkiksi seuraavassa suhteessa. Useat aineiston miehet määrittivät perheenjäsenikseen oman lapsensa muita vanhempia, joihin heillä ei ollut varsinaista perhesuhdetta muuten kuin juuri lapsen välityksellä, esimerkiksi tilanteessa, jossa miespari ja naispari päättävät yhdessä saada lapsen. Tällaista perhesuhdetta ei ole mahdollista kuvata, ainakaan tyhjentävästi Bozettin määritelmällä. Vanhempien funktiona ei ole tyydyttää toistensa rakkauden tarvetta, perhe ei synny keskinäisen läheisyyden tunteen ympärille sinänsä vaan se saa alkunsa yhteisesti jaetusta vanhemmuudesta, jossa huolenpito ja rakkaus kohdistuvat yhteiseen lapseen.

Summa summarum: perhe on se, mihin sillä kulloinkin viitataan.

7. HOMO – VANHEMPI

Tutkimuskysymyksen mukainen kiinnostus homon ja vanhemman positioiden yhteensovittamisen tapaan haastattelupuheessa (yksi luvun 3.5 kolmion kulmista) näyttäytyy suhteessa keräämääni aineiston miesten vanhemmuuspuheeseen hyvin mielenkiintoisessa valossa. Haastattelupuheessa miehet nimittäin hämmästelevät sitä, millä tavalla homous ja vanhemmuus muka liittyvät toisiinsa. Molempien asioiden todetaan kuuluvan omaan elämään, mutta käytännössä asiat esittäytyvät puheessa toisistaan erillisinä. Tämä näkyi haastatteluissa kun keskustelin kaikkien kanssa homoisä-käsitteestä ja kun kyselin eri tavoin miten homoseksuaalisuus ja vanhemmuus olivat “mahtuneet” haastatellun elämään yhtä aikaa. Kysyin myös, millaisia ristiriitoja asioiden yhtäaikainen läsnäolo oli aiheuttanut.

Aktiivisen pohdinnankaan jälkeen homous ei tuntunut näyttelevän mitään roolia arkipäiväisen vanhempana toimimisen, vanhemmuuden suhteen⁶¹. Ei myöskään toisinpäin. Aineiston miehet kokivat näiden asioiden yhdistämisen epämieliseksi arjen tasolla. Homous ei vaikuttanut kodin ja perheen käytäntöihin eikä ihmissuhteisiin. Sen sijaan miehet tunnistivat ulkopuolelta tulevan paineen yhdistää nämä asiat. Ulkopuoliset vaativat, että jäsenämme näennäisesti tärkeät positiomme yhtenäiseksi tarinaksi itsestämme (Davies & Harré 2000,103). He tiesivät, että heidän elämänsä tietyt kaksi piirrettä yhdistyvät yhdeksi ongelmakimpuksi julkisessa puheessa ja vastasivatkin monin tavoin tämän puheen haasteeseen. Koettu ulkopuolinen paine sai miesten puheessa usein muodon juuri epäilynä homouden ja vanhemmuuden yhdistämisen mahdollisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Tätä painetta koettiin sekä homo- ja lesboystävien ja homoyhteisön taholta, että laajemmin yhteiskunnan taholta.

Vastatessaan homouden ja vanhemmuuden yhtäaikaisuuden dilemmaan, haastattelemani miehet joutuivat kummalliseen asemaan. He joutuivat jäsentämään asiat toisin kuin omassa elämässään kokivat asioiden olevan. He kokivat homon ja vanhemman positiot erillisinä, mutta joutuivat ikään kuin väkisin rakentamaan ne yhtenäiseksi positioksi. Tämä tulee

⁶¹ Samoin Kuosmanen (2002) on todennut, että kodin rytmi on non-verbaalista. Lapsen nukuttaminen on naisparinkin arjessa nukuttamista, ei lesbonukuttamista.

erinomaisen hyvin esille miesten pohtiessa homoisä-käsitettä ja heidän soveltaessa sitä omaan elämäänsä. Homoisä liittää yhteen kaikki kolme tässä tutkimuksessa tarkasteltua positiota⁶². Sana sisältää viittaukset homoseksuaalisuuteen, mieheyteen ja vanhemmuuteen. Sananmuodostuksen näkökulmasta se olisi oivallinen tapa yhdistää kyseiset kolme positiota. Kuitenkin haastattelupuheessa sana näyttäytyy hyvin monimerkityksisenä, rajoittuneena ja äärimmäisen ongelmallisena.

7.1. Toisistaan irralliset positiot

Vanhemmuus ja homous näyttäytyivät haastattelupuheessa toisistaan irrallisina asioina. Ne liittyvät eri tilanteisiin, eri henkilöihin ja eri elämänalueisiin. Haastattelemani miehet erottavat ne tietyissä yhteyksissä hyvinkin jyrkästi toisistaan. Tämäntyyppisiin irtiottoihin liittyi usein turhautumista sitä ulkoista painetta kohtaan, jonka koettiin yhdistävän nämä kaksi miesten elämänpiiriin kuuluvaa asiaa.

Tietyissä tilanteissa mä olen homo ja *tietyissä tilanteissa olen isä*[...] (D)

Niin, miksi sitä [homoutta] korostaa. Kysymyshän on kuitenkin *vaan vanhemmuudesta*. (I)

Tällä tavoin painotettiin vanhemmuuden liittyvän vain vanhemmuuteen eikä parisuhteeseen. Vanhemmuudessa oli kyse lapsen ja vanhemman suhteesta. Kaikki perheen ihmissuhteet taas eivät kuulu vanhemmuuden määrittämään alueeseen. Erityisen tarkasti asioiden erillisyyttä painotettiin suhteessa lapseen.

Sit taas jos mä ajattelen lapsen kannalta, ni ei missään tapauksessa. Emmä oo mikään homoisä sille lapselle. Et sille *lapselle mä oon isä* (E)

Kyllä me aika vahvasti ainaki näitten nuorempien kohdalla ollaan isiä. Mut me ei olla sinällään, *me ollaan isiä, mut ei homoisiä*. Me ollaan isiä, Vilho ja Risto. (I)

⁶² Tosin mieheksi positioitumista analysoin eksplisiittisemmin vasta seuraavassa analyysiluvussa 8. Tässä keskityn homon (homoseksuaalin, ks. luku 3.4) ja vanhemman positioihin.

Kun homoutta ja vanhemmuutta tarkasteltiin nimenomaan arjessa tapahtuvan lapsen hoidon ja toisaalta arjessa tapahtuvan parisuhteen näkökulmasta, itse praktinen kehys tekee asioiden mielekkään yhdistämisen puheen tasolla mahdolltomaksi.

Ja se homous lähinnä on kai sitä, että mä asun ja elän miehen kanssa. Se on kai se konkreettisin muoto siitä eikä siihen vaikuta se, että meillä on lapsi. (E)

Asioiden erillisyytys tulee ilmi myös sellaisissa miesten tekemissä kuvauksissa, joissa homous ja vanhemmuus eivät asetu millään lailla vastakkain. Haastatellut miehet eivät nähneet vanhemmuuttaan ja homouttaan ristiriitaisina asioina. Molemmat olivat asioita, jotka mahtuivat elämään yhtä aikaa. Ristiriidattomuus syntyi nimenomaan sen kautta, että homous ja vanhemmuus erotettiin toisistaan erillisiksi oman elämän kuvauksessa. Oman arjen tasolla homouden ja vanhemmuuden positioiden yhteensovittaminen näyttäytyy seuraavassa katkelmassa suorastaan mielivaltaisena yrityksenä.

Homoisä, jos mä kutsuisin itseäni homoisäksi ni mun mielestä mun pitäis sillon nähdä, että mun oma isyyteni on jotenki erilaista kuin muilla isillä. (J)

Ja tähän kilpistyykin homoisä-sanaan liittyvä perimmäinen ongelma. Yhdyssanan etummaisen ja jälkimmäisen sanan yhdessä esiintyminen eivät implikoivat pelkästään neutraalia ilmiöiden samanaikaisuutta vaan myös – haastattelupuheessa pääasiassa – ilmiöiden yhteenkuuluvuutta, jopa epäilyttäviä piirteitä saavaa kausaalisuutta⁶³, joista aineiston miehet haluavat irtisanoutua. Tämän takia positioituminen tämäntyyppisten sanaparien välityksellä tulee ongelmalliseksi ja parhaimmillaankin se tehdään hyvin varovaisesti ja varautuneesti. Miehet kuitenkin tunnistavat sekä vanhemmuuden että homouden suuren merkityksen persoonalliselle identiteetilleen ja selvästi tuntevat myös itse tarvetta ajoittain rakentaa sellaista subjektiviteettia, jossa molempien elämänpiirien läsnäolo tulisi huomioiduksi.

Niin, et jos se seksuaalinen suuntaus pitää tuoda... ku se on kuiteski niinku... onhan se tärkeä osa identiteettiä mut se kuitenkin vaan yks osa sitä. Ja sitte suhteessa siihen isyyteen se on jotenki niinku toisarvonen. (G)

⁶³ Tällä viitataan monen haastatellun pelkoon yleisistä mielikuvista, joissa homomies nähdään kykenemättömänä vanhemmaksi ja jopa vaarallisena lapsen hyvinvoinnille: homoisä→häiriintynyt lapsi.

7.2. Riskinottoa huojuvilla käsitteillä

Nyt tarkastelen, missä yhteyksissä homoisan käsitettä käytetään aineiston haastattelupuheessa ja missä yhteyksissä haastattelemani miehet pitävät sen käyttöä tarpeellisena tai ylipäättään mahdollisena. Aineiston miehillä itsellään oli myös hyvin jäsenneiltyjä näkemyksiä homoisa-käsitteen kielellisistä rajoitteista. Kaikesta päätellen oman vanhemmuuden kuvaamisen tapaa on pohdittu hyvinkin pitkälle.

Et tietenki siihen isyyteen täs valtakulttuurissa liitetään se heterous et *siitähän se homoisa sit tulee*, määrittelee sen et ei oo nyt se ihan tyyppinen isä. (G)

[...] *isä oletusarvosesti pitää sisällään sen, että on hetero*. Siis se on se lähtöoletus, et se homoisa niinku tarvitaan siihen määrittään sitä, että nyt ei ole kyseessä heteroisa ni yhtä lailla ku joku sairaanhoitaja tarkoittaa yleensä mut sitte ku [tarkotetaan] miessairaanhoitajaa ni sit korostetaan et siinä on mies tai tota naisbussinkuljettaja tai tämmönen että... ehkä se, yleensäkin kielessä sillon tarpeen ku täytyy tavallaan sitä *korjata sitä mielikuvaa mikä automaattisesti tulee*. (D)

Näiden katkelmien miehet suhtautuvat rauhallisesti kielellisten ongelmien olemassaoloon. Ne tunnistetaan ja niitä pyritään korjaamaan. Niiden aiheuttamia vääriä mielleyhtymiä voidaan oikaista, kun tiedetään niiden logiikka. Kuitenkin niin kauan kuin heidän perheidensä muodot ovat laajemmalti tuntemattomia, on syytä varautua ongelmiin. Toisaalta ei ainoastaan sana isä sisällä oletuksia. Myös sana homo on rakentunut tiettyjen oletusten perustalle.

Kyllä sitten tietysti ehkä homopuoolellakin se, *että homo oletusarvosesti tarkoittaa lapsetonta* jollonka sitä pitää tavallaan sitten.... [epäselvää] silläkin puolella se täytyy jollakin tavalla tuoda esiin. (D)

Haastattelemini miesten puheessa luontevin positioitumisen tapa onkin isäksi ja homoksi positioituminen toisistaan irrallaan. Todellisten elämäntilanteiden kokemuksen pohjalta tämä olisikin ihanteellinen tapa. Tässä käy kuitenkin niin, että kumpi tahansa positioituminen saattaa johtaa toisen position piiloutumiseen. Jos puhut itsesi isäksi, tulet puhuneeksi itsesi heteroksi. Jos puhut itsesi homoksi, tulet puhuneeksi itsesi lapsettomaksi. Toisin sanoen isän positiokaan ei ole millään tavoin ongelmaton homoseksuaalisuuden puhetoissa (ks. myös moderni homo/lesboidentiteetti –diskurssi. Kuosmanen 2000).

Isänä esittäytyminen myös homoystävien ja -tuttavien edessä oli ajoittain aiheuttanut miehille vaivautuneita ja varautuneita kohtaamisia kuten aineistonluvun 5 tarinoista käy ilmi. Lopputuloksena on ristiriitainen, *kaksitahoinen positioitumisongelma*, joka syntyy vanhemmuuden puhetapojen hetero-oletuksesta ja homoseksuaalisuuden puhetapojen lapsettomuusoletuksesta.

Väärinymmärryksen riskeistä huolimatta aineiston miehet kuitenkin käyttivät sanaa homoisä. Sen käyttäminen muussa kuin oman position rakentamisessa näyttää olevan huomattavasti mutkattomampaa. Kyseisellä sanalla viitattiin usein esimerkiksi “muihin homoisiin”. Ylipäätään se toimi puheessa käteväenä ja lyhyenä tapana esittää asiat silloin kun puhujalla ei ollut liian paljon menetettävää sen epämääräisyyden takia. Oman position yksityiskohtaiseen tarkasteluun se sisälsi liikaa riskejä, mutta sillä pystyi vaivattomasti viittaamaan *muihin – tuttuihin tai tuntemattomiin – homomiehiin, joilla on lapsia*.

Ku tässä on sitte *joittenkin homoisien kanssa* pohtinu sitä, että miksi on niinkun jotenkin luontevampaa ehkä hyväksytympää, että naispari hoitaa lasta kun miespari... (D)

Jos mä kuulin joskus silloin ku Urho oli pieni sanan *homoisä* ni ehkä ensimmäinen ajatus mikä mieleen tuli et ai, niitäkö on *kolmaski*? (J)

Myös omaa elämäntilannetta kuvaillessaan miehet käyttivät sanaa homoisä, mutta tällöin oli kyse joistain muista kuin persoonallista identiteettiä suoraan koskevista tilanteista. Näissä tilanteissa omaa perhettä katsotaan ikään kuin ulkoapäin, verrattuna itsemäärittelyn sisäisyyteen. Vaikka homoisyys ei rakenna miellyttävää positiota, saatetaan sen kuitenkin todeta kuvailevan perheen *tilannetta*.

Sanotaan et se on järkevä silloin ku mä määrittelen [...] niinku tätä meidän *tilannetta*, et mä oon suhteessa Tuomon kanssa ja meillä on lapsi ni kyl mä oon siinä homoisä. (E)

Sana rajataan tässä tarkoittamaan nimenomaan perheen tilannetta, ei vanhemmuuden laatua itsessään. Toisissa tilanteissa homoisä-sanaa käytettiin, *kun oli tärkeätä painottaa vanhempänä toimivan henkilön homoseksuaalisuutta*, kun tarinan ytimenä oli vanhemman homoseksuaalisuus.

Mä ajattelin et olishan se [vanhemmaksi tuleminen] hirveen kiva mut se ei vaan onnistu, se ei oo tän elämäntyylin kanssa yhteensovittavissa. Enkä mä itse asiassa silloin tiennytkään, että et *homoisia* olis, tai mä ajattelin, että se on hyvin harvinaista, emmä tunnenu ketään *homoja joka olis ollu isä*. (B)

Homoisyyden käsitettä käytettiin myös *kuvaamaan ilmiötä kokonaisuudessaan, sosiaalisena ilmiönä*. Tähän luultavasti liittyi useamman miehen arvelu siitä, että esimerkiksi tutkimukseni on eräs niistä rajatuista käyttöalueista, joissa sanan käyttäminen saattaa olla perusteltua. Jonkinlaisen kattokäsitteen käyttäminen on pakollista silloin kun esimerkiksi todetaan kyseisen ilmiön yleinen olemassaolo (tai sen puute).

Että on ihmisillä ollu aikojen alusta asti minkälainen seksuaalinen suuntaus tahansa ni ne on voinu olla vanhempia, siis et *miksei vois olla homoisä*. Et se on sitten jokaisen ihmisen, jokaisen homon omasta... joka on must omaa pienuutta jos ei siihen mahdu siihen ajatteluun se, että vois olla myös isä. Millä tavalla sen sit taas järjestää ni se on sit taas toinen juttu. Tai miten se järjestyy. (G)

7.3. Isä, joka on homo

Homoisä-käsitteen sijasta aineiston miehet etsivät tapoja, joilla voisi korostaa homouden ja vanhemmuuden yhtäaikaisuutta ja merkityksellisyyttä puhujan elämässä, kuitenkin painottaen niiden erillisyyttä. Tällainen aktiivinen, *positiivinen positioituminen vanhemmaksi ja homoksi* tapahtuu pääperiaatteissaan samalla tavoin kuin luvussa 7 on käsitelty miesten perhemäärityksiä. Sanojen ja puhetapojen sisältämiä *oletuksia korjataan* eri tavoin. Tässä haasteeksi nousee miten puhua itsestään *isänä, joka ei kuitenkaan ole hetero* ja kuinka puhua itsestään *homoisänä, joka ei kuitenkaan ole millään lailla homo* suhteessa lapseensa.

Useampi haastattelemani mies ratkaisee ongelman hyvin yksinkertaisella ja tehokkaalla tavalla.

Isä, joka on homo. (A)

Mut sitte niinku suhteessa Tuomoon ja Onniin ni siinä mä oon, no, homoisä tai *isä joka on homo*, sillä tavalla. (E)

Emmä oikeestaan pidä itseeni homoisänä. Mä pidän enemmänki itseäni *isänä joka on homo*. (J)

Tässä vanhemmuuden ja homouden rinnastuminen tapahtuu huomattavasti neutraalimmin kuin yhdyssanassa homoisä. Kieliopillisesti tämä määritelmä suorittaa paremmin toivotun ilmiöiden irrallaan pitämisen, mutta jää kuitenkin melkoisen kömpelöksi. Ehkä siksikään ”isästä, joka on homo” ei ole miesten puheessa varsinaiseksi positiivisen positioitumisen paikaksi. Se on tapa, jolla voi erityisissä tilanteissa kuvata vanhemmuuden ja homouden suhdetta, mutta sillä ei taida kömpelyytensä takia olla potentiaalia maailmassa, jossa jokaista ”erityisryhmää” pyritään kuvaamaan jollakin ”poliittisesti korrektilla” (yhdyss)sanalla, josta sitten parhaimmillaan muodostuu ihanteellinen identiteetin kiinnittymisen kohta.

Tällaisen poliittisesti korrektin, vakiintuneen termin puuttuessa haastattelemani *isät, jotka ovat homoja*, korjaavat homoisämäärittelyn oletuksia myös muilla tavoilla. *He käyttävät ”homoisää” kuvaamaan jopa itseään, mutta eivät kertaakaan määrittelemättä sitä tarkemmin* heti perään ja mainitsemalla sanan rajoituksia. Yksi haastatelluista miehistä käytti mieluummin sanaa homoisukki, joka oli hänen mielestään ”itse asiassa aika sympaattinen”. Sisällöltään sana ei tietenkään eroa homoisästä, mutta miellyttävämmät mielleyhtymät tekevät siitä käytettävämmän.

Mut enemmänki se on niitten ulkopuolisten ihmisten asia, hämmästellä, antaa nimityksiä, kuin että me annettas. Ette te sitä ajattele joka päivä, että tässä nyt ollaan homopari joka kasvattaa lastaan. Ei varmaan. Ei mekään.[...] ku ei puhuta sitten, että he ovatki heterovanhemmat. Puhutaanks semmosta? Kierretään se asia ympäri. Miks mä sit puhuisin näin päin? *Vanhemmat. Kaks isää. Kaks äitiä. On aika yksinkertasia nää asiat.* (I)

Tässä perusstrategiana toimii sama tosiasioiden toteamisen taktiikka kuin mikä todettiin perhemäärittelysten yhteydessä. Selkein tapa määritellä elämäänsä on *viitata olemassa oleviin tilanteisiin ja tiettyihin yksilöihin eikä yksilöihin liittyviin (sukulaisuus)termeihin*. Lapsellani on niin ja niin monta vanhempaa. Puolisoni on sitä ja sitä sukupuolta.

Eikä se oo semmonen sana [homoisä] mitä mä missään vaiheessa tarvitsisin. Emmä normaalisti niinku puhu kenellekkään, että mä oon homoisä. *Et mä kerron et mä oon isä ja sit jos ne kysyy mun perheestä jotain ni mä sanon joo, että mulla on mies.* (E)

Nii, *voi sanoa et mul on lapsi*. Näin mä oon jotenki ajatellu ainaki sellaisissa tilanteis joissa mä tiedän, että et noitten ihmisten kanssa mä en varmaan ikinä tuu olemaan sen

enempää tekemisissä, mut että tässä tilanteessa tää asia on hyvä ilmaista näin. Totta kai mä käytän niinku harkintaa. (G)

Lopuksi on vielä huomion arvoista huomata, että vaikka aineiston miehet pyrkivät eroon homoisä-käsitteen ongelmallisista oletuksista, he eivät juurikaan kiinnittäneet huomiota samantyyppisiin sukupuoleen liittyviin oletuksiin, joita liittyy sanaan isä. Isyyden kohdalla sukupuolittuneet oletukset eivät näyttäyty yhtä suoranaisesti kuin vanhemmuuden hetero-oletus, mutta kuvitellaan tilannetta, jossa sana isä avataan sanapariksi miesvanhempi. Samalla tavoin kuin etuliitteen homo- voitiin nähdä (pelättiin) määrittävän laadullisesti erilaista isyyttä, voidaan varmasti etuliitteen mies- nähdä määrittävän laadullisesti erilaista vanhemmuutta. Seuraavassa luvussa siirrynkkin lopulta tarkastelemaan miten miehisyyys rakentuu tämän tutkimuksen haastattelupuheessa. Onko miehen ja vanhemman positioihin yhtä vaikea kiinnittyä samanaikaisesti kuin näyttää olevan homon ja vanhemman positioiden kohdalla?

8. MIES – VANHEMPI

8.1. Positiivisia positioitumisia ja ensisijaisuuden puhetapoja

Vaikka sukupuolittuneeseen vanhemmuuteen nähtiin aineistopuheessa liittyvän myös ikäväksi koettuja ensisijaisuuden puhetapoja, joita käsittelen myöhemmin, aineistoni vanhemmuuspuheessa yhtäaikainen positioituminen mieheksi ja vanhemmaksi ei näyttäyty lainkaan yhtä ongelmallisena kuin positioituminen homoksi ja vanhemmaksi (homovanhemmaksi). Miesvanhemman positio rakentuu ongelmattomasti eivätkä siihen liittyvät oletukset ja ristikkäiset määrittely- ja määrittymisongelmat tule juuri lainkaan puhutuiksi ääneen. Tutkimuksen miehet positioivat itsensä miesvanhemmaksi ja ovat pääasiallisesti ylpeitä miesvanhemmuudestaan. Sukupuolittunut vanhemmuus – tässä tapauksessa isyys – näyttäytyy lähes tulkoon pelkästään positiivisessa sävyssä. Tämän *positiivisen isyyden puhetapoihin samaistumisen* takia myös *positioituminen miesvanhemmaksi käy aineiston vanhemmuuspuheessa ongelmattomasti*. Vanhemmuuden ja mieheyden puhetavat ilmeisesti nähdään helposti toisiinsa liittyvinä asioina eikä niihin näyttäisi sisältyvän samanlaista vaaraa ristiriitaisista oletuksista kuin yhtäaikaisen homoksi ja vanhemmaksi positioitumisen kohdalla.

Vanhemmuus ei siis tämän tutkimuksen vanhemmuuspuheessa rakennu sukupuolineutraalina. *Miehet eivät yleisesti ottaen puhu vanhemmuudestaan vaan isyydestään*. Tämänkin tutkimuksen yhteydessä vanhemmuus rakentuu puheessa nimenomaan käytäntöjen ja arjen tapahtumien selontekojen tasolla ja vanhemmuuden sukupuolittuneisuus jää niissä usein eksplisiittisesti määrittymättä. Sen sijaan tilanteissa, joissa vanhemmuus lausutaan ääneen, se saa nimenomaisen muodon isyytenä, isyyden puhetapojen kautta. Homouden ja vanhemmuuden puhetavoissa vanhemmuus rakennettiin aineiston haastattelupuheessa ”pelkkänä” vanhemmuutena, joka monin eri tavoin (retorisesti) pidettiin erillään homouteen liittyvistä puhetavoista ja arjen käytännöistä (ks. edellinen luku). Mieheyden ja vanhemmuuden puhetapojen suhteen ei käy samoin. Vanhemmuus ei tällöin rakennu puheessa pelkkänä vanhemmuutena vaan ongelmattomasti miesvanhemmuutena, jolla on oma vakiintunut, kulttuurisesti ymmärrettävä määritelmänsä: isyys.

Tutkimuskysymyksessäni kuitenkin implisiittisesti oletan, että miehen ja vanhemman positiot eivät välttämättä rakentuisi yhtä helposti kuin naisen ja vanhemman positiot yhdistyvät äidin positiossa. Mistä sitten johtuu, että miehen ja vanhemman positio näyttäisivät kuitenkin rakentuvan aineistoni puheessa hyvinkin mutkattomasti? Taustalla voi toki olla tähän tutkimukseen liittyvä tutkimustekninen seikka. Toisaalta kyse voi olla siitä, että miesvanhemman positioon liittyvät oletukset ja käsitykset (isyiden puhetavat) näyttäytyvät puhujalle pääpiirteissään samanarvoisina, yhtä tavoiteltavina, vaikkakin erilaisina kuin naisvanhemmuuteen liittyvät oletukset ja käsitykset (äitiyden puhetavat). Näin isäksi (miesvanhemmaksi) positioitumiseen ei liity samanlaisia riskejä kuin mitä totesimme homovanhemmaksi positioitumiseen liittyvän. *Isäksi tai miesvanhemmaksi voi (uskaltaa) positioitua viittaamalla yleisiin kulttuurisesti ymmärrettäviin isyyden puhetapoihin ("isyysdiskursseihin") kun taas riskialttiimpiin homovanhemman, homoisän ja homoperheen positioihin on liitettävä huomattavat määrät korjaavia ja varmistavia puhetapoja, hiljaisuuksia ja käytäntöjä.*

Vaikka aineiston miehet puhuivat vanhemmuudestaan nimenomaan isyytenä, eivät he olleet tietämättömiä vanhemmuuteen liittyvistä sukupuolittuneista puhetavoista. Tosin vanhemmuuteen liittyvät heteroseksuaalisuuden puhetavat olivat kipeämmin tiedostettuja. Pääasiallisesti sukupuolittuneet vanhemmuudet – isyys ja äitiys – nähtiin tietyiltä osiltaan erilaisina, mutta pääsääntöisesti samanarvoisina ja näin ne rakentuivat pääasiassa myös miesten omassa puheessa. Haastateltavat kuitenkin tunnistivat erilaisia *ensisijaisuuden puhetapoja*, puhetapoja, joissa naisvanhempi asettuu tavalla toisella ensisijaiseksi vanhemmaksi (ks. seuraavat alaluvut). Ymmärrän tällaisten ensisijaisuuden puhetapojen nousevan Vuoren (2001) tunnistamasta, luvussa 4.3 käsitellystä, erityisestä vanhemmuuden sukupuolittuneesta diskurssista, äidinhoivan diskurssista.

Omassa analyysissään Vuori (2001) huomioi kuinka jaetun vanhemmuuden diskurssin halkeamista äidinhoivan keskustelu nousee pinnalle kerta toisensa jälkeen. Vaikka jaettu vanhemmuus eksplikoidaan puheessa, äiti tulee usein implisiittisesti ensisijaiseksi vanhemmaksi asiointilojen kuvauksessa (mt., 134). Samoin nimenomaan arkipäiväisen vanhemmuuden kokemukset miesvanhempana – ja nimenomaan miesvanhempana joko täysin tai osittain ilman naisvanhempaa – olivat aiheuttaneet joillekin haastatelluista

miehistä epämääräisiä tuntemuksia tällaisten ensisijaisuuden puhetapojen olemassaolosta. Näissä kokemuksissa oli tietenkin eroja sen suhteen minkälaisessa asemassa kukin mies oli (ollut) lapsensa elämässä. Osa-aikaisä, jonka lapsi asuu pääasiassa äitinsä luona kohdannee erilaisia tilanteita kuin vuorokauden ympäri vanhemmoiva mies, jonka lapsella ei ole naispuolista vanhempaa lainkaan.

8.2. Ensisijaisuuden sukupuolisia puhetapoja

Tässä luvussa analysoin neljä aineistokatkelmua, joissa rakentuu erilaisia ensijaisuuden puhetapoja. Kahdessa ensimmäisessä pätkässä miesvanhemmuuteen liittyvä erilainen suhtautuminen (tai pikemminkin kokemus siitä) rakentuu nimenomaan suhteessa naiseen ja naisvanhempaan.

No kylhän sitä tietysti jotku on kauhistelleet... tai et miten äiti voi jättää lapsensa, enemmän sitä ehkä... ei vaan siis tavallaan, että miten äiti voi jättää lapsen. Et sitä taas pidetään pikemminkin positiivisena, että mies ottaa sitten vastuun ja hoitaa sitte. [...] Ku tässä on sitte joittenkin homoisien kanssa pohtinu sitä, että miksi on niinkun jotenkin luontevampaa ehkä hyväksytympää, että naispari hoitaa lasta kun miespari. [...] ...verrattuna siihen, että kun on ollu näitä, että lesbopareilla on lapsia, että se ois jotenki niinku... ehkä siinä tilanteessa sitten se, että se on niinku normaalimpaa että naiset huolehtii lapsista kuin se, että miehet hoitaa. (D)

Mies vanhempana rakentuu tämän pätkän alussa ikään kuin huomaamatta varjossa, kun kyseisen miehen elämäkokemusten tasolla ongelmaksi nousi avioeron aikoihin hänen ex-vaimonsa (osittainen) poissaolo lasten elämästä. Äiti on puuttuessaankin ensisijainen. Puuttuessaan äiti ei rakennu ensisijaiseksi vanhemmaksi vaan ensisijaiseksi ongelmaksi. Ongelmaksi ei asetu lasten kanssa jäävä isä tai miehen vanhemmuus sinällään. Tärkeämmäksi nousee kysymys: missä on äiti, ensisijainen vanhempi? Tämän hädän varjossa mies voi asettua pääasialliseksi vanhemmaksi, mutta tämä tapahtuu ikään kuin sijaisen astumisena varsinaisen opettajan tilalle tai lapsenvahdin astumisena varsinaisen vanhemman tilalle. Tämä toissijaisuus näkyy aineistokatkelmassa vanhemmuuden käytäntöjä suorittavan miehen saamina “ylimääräisinä” suosionosoituksina, tai “glooriana” kuten eräs toinen mies sitä kuvasi. Ensijainen vanhempi suorittaa vanhemmuuden käytäntöjä *luonnollisesti*, ilman sen kummempaa kiitosta. Miesvanhemman vastaanottamat ylimääräiset suosionosoitukset sen sijaan rakentavat kyseisen miehen vanhemmuuden

työstä poikkeuksellista ja rajaavat sen ensisijaisuuden ulkopuolelle. Seuraavan katkelmankin miehelle nämä oudossa valossa näyttäytyvät kiittelyt olivat tuttuja.

Jonkin verran [olen kokenut vanhemmuuttani vähäteltävän sen takia, että olen mies].
Mä en osaa kauheen konkreettisesti sitä niinku pukea sanoiksi mut semmonen fiilis on välillä tullu niinku että äiti on tärkeempi ja äiti on niinku se oikea vanhempi ja se isä on enemmän sitte niinku välttämätön paha ja mukana [...]Se on vaan semmonen yleinen fiilis. Et en mä osaa mitään niinku konkreettista sanoo et mistä se on tullu, että se on vaan niinku miten ihmiset ajattelee asiat ja mikä niinku vahvistuu joka kautta missä nyt lasten kanssa ollaan tekemisissä. Mä huomaan sen kun mä työnnän Onnia niinku vaunuis ulkona ni suurin osa niinku vauvoja työntävistä ihmisistä on naisia. Et mä katon aina tosi pitkään jos tulee mies vaunujen kanssa vastaan koska sitä tapahtuu erittäin harvoin. Ja silloin mä huomaan, että muaki vähän katotaan, naiset kattoo et ajaa tos on niinku mies työntää vaunuja. [...] Et äiti myöskin et ajaa osaaksä vaihtaa vaippoja niinku sillee et naiseltahan tää menee luonnostaan mut ootsäki ny opetellu tän ja niinku sit vähän sillä asenteella kuitenkin. (E)

Samalla tavalla tämä mies tunnistaa “semmoisena yleisenä fiiliksenä”, että omaa miehen vanhemmuutta ei koeta otettavan yhtä vakavasti kuin naisen vanhemmuutta. Tällainen tunne näyttäytyy aistittuna, mutta se syntyy arjen pienissä yksityiskohdissa, pienissä tapahtumissa, jotka toistuvat ja joissa sama äidinhoivan ensisijaisuus jatkuvasti eksplikoidaan. Pienet asiat, tapahtumat, sanat ja ilmeet sekä niiden toisto. Edellä olevassa aineistonäytteessä tunne äidinhoivan ensisijaisuudesta syntyy mielenkiintoisen ketjun kautta. Ensin on huomio siitä, että useimmat lastenvaunuja työntävät vanhemmat ovat naisia. Puhuja huomaa itse kiinnittävänsä erityistä huomiota vastaantuleviin miespuolisiin vaunutyöntäjiin ja tulee tätä kautta tietoiseksi itseensä kohdistuvista katseista. Tällaisen katseen tulkinta äidinhoivan ensisijaisuuden puhetapojen aiheuttamana kummasteluna on tietenkin tulkitsijan silmässä. Tavallaan on kuitenkin yhdentekevää nouseeko kyseisenlainen tulkinta siitä tavasta, jolla vastaantulijat katsovat miestä vai tämän oletuksesta siitä, miten lastenvaunuja työntävää miestä katsotaan. Äidinhoivan diskurssi on kuitenkin jonkun “päässä” ja se aktualisoituu tällaisissa toistuvissa pienissä tilanteissa. Sama tapahtuu äidin ihastellessa vaipanvaihtotaitoa tai kätilön (erään toisen miehen tarinassa) kiitellessä vastasyntyneen lapsen isän kylvetystaitoa. Tapahtuu pieniä asioita, jotka kummastuttavat vanhemman käytäntöjä suorittavaa miestä ja nostattavat tulkinnan suhtautumisesta isään ikään kuin hiukan kyvyttömänä, puolitaitoisena lapsenlikkana.

8.3. Ensisijaisuuden biologisia puhetapoja

Seuraavassa katkelmassa puhuja pohtii mielestäni äärimmäisen herkullisella tavalla äidinhoivan diskurssin ja biologisen vanhemmuuden diskurssin⁶⁴ yhteistoimin jäsentämää neljän vanhemman perheen vanhempien kartoitusta ja lokerointia. Samalla kohdataan tilanne, jossa jaetun vanhemmuuden diskurssikaan ei riitä, kun vanhemmuuden jakajia on perheessä useampia kuin kaksi.

Koska Onni [puhujan lapsi] asuu äitiensä luona ni minä ja Tuomo [mies] ollaan sit vähän niinku toissijaisina siinä muiden silmissä ja sit varsinki Tuomo et mä en nyt tiedä biologisena isänä niinku... mä en oikeen pysty hahmottamaan sitä aina et miten ihmiset meidät mieltää. Et näkeekö ne sen, että Liisa ja Leena [äidit] on enimmäkseen Onnin kanssa vai näkeekö ne, että minä ja Leena ollaan biologiset vanhemmat. Et et niinku, must tuntuu, että ihmiset kuitenkin laittaa meitä jollain tavalla järjestykseen. Mua aina kiinnostaa se et Leena on kuitenkin aika selkeesti aina se ykkönen. Et onko sitten kakkosena Liisa vai minä. Ja sit tavallaan mun mielestä Tuomo on sit kuitenkin aina se viimeinen. Et lähinnä se, että kumpi on ennen, minä vai Liisa, mua mietityttää aina se, että miten ihmiset meidät laittaa. Et mun mielestä on hölmö laittaa ylipäätään tällä tavalla mut sit tulee just ne biologia ja tän kulttuurin kautta tää tämmönen järjestys väkisinkin. Et nyt mä oon miettiny sitäki, että seuraavia lapsia et jos vaihdellaan näitä isiä ja äitejä et muuttaako se tätä asennetta ja järjestystä mitenkään. (E)

Puhuja pohtii tässä katkelmassa kuinka hänen perheensä vanhempien asema nähdään ulkopuolelta käsin. Lähtökohtana on kahden erillisen vanhemmuuteen liittyvän ensisijaisuuden puhetavan tunnistaminen. Kiinnostavaa on, mikä tässä kyseisessä tilanteessa nousee ensisijaiseksi ensisijaisuuden puhetavaksi. Kilpailu käydään kahden ensisijaisuuden puhetavan välillä. Toisessa on kyse vanhemman sukupuolesta ja toisessa vanhemmuuden biologisesta perustasta. Nämä äidinhoivan ja biologisen vanhemmuuden diskurssit muodostavat perheen neljälle vanhemmalle neljä erilaista positiota tai paikkaa suhteessa kyseisiin diskursseihin itseensä. Rakentuvat positiot ovat biologisen äidin, sosiaalisen äidin, biologisen isän ja sosiaalisen isän positiot (ks. kuvio 3 alla).

Jännittäväksi tilanne kehittyy, kun ryhdytään tarkastelemaan näiden positioiden keskinäisiä suhteita ja sitä, miten vanhemmuuden erilaiset puhetavat organisoivat kyseisiä positiota

⁶⁴ Tällä viitataan vanhemmuuden puhetapoihin, jotka rakentavat vanhemmuuden biologisen perinnöllisyyden oletukselle.

järjestykseen. Järjestämisen tarve tulee ilmi ensisijaisuuksina, joita vanhemmuuden puhetapoihin sisältyy ainakin juuri sukupuolen ja biologisuuden osalta. Tarkastelemamme haastattelukatkelman mies näkee äidinhoivan ja biologisen vanhemmuuden diskurssien jäsentämän järjestyksen ääripäiden määrittävän itsestäänselvästi ja selkeästi. Sekä biologisella että sukupuolisella akselilla onnekaasti sijoittunut biologinen äiti vie itsestäänselvästi ensimmäisen sijan kun taas sosiaalinen isä rajautuu armotta viimeiseksi. Äärimmäisen tasaväkinen kilpailu käydään toisesta sijasta. Kumpi onkaan tärkeämpi, sosiaalinen äiti vai biologinen isä?

Kuvio 3: Äidinhoivan ja biologisen vanhemmuuden diskurssien rakentamat positiot ja niiden mukaiset sukupuolen (S) ja biologisen perinnöllisyyden (B) mukaiset ensisijaisuudet.

Biologinen äiti (SB)	Sosiaalinen äiti (S)
Biologinen isä (B)	Sosiaalinen isä (-)

Sosiaalisen äidin ja biologisen isän positiot asettuvat tietenkin käytännössä *erilaisiin hierarkkisiin järjestyksiin kussakin erillisessä vanhemmuuden selonteossa*, riippuen puhetavoista, joihin näissä selonteissa viitataan. Joissakin yhteyksissä vanhemmuuden biologinen perusta korostuu, toisissa vanhemman sukupuoli. Poliittisia seurauksia kyseisten ensisijaisuuksien järjestyksellä on esimerkiksi tilanteessa, jossa pohditaan huoltajuuden vahvistamista sosiaalisen äidin ja biologisen isän välillä. Biologisen vanhemmuuden diskurssin mukaiset biologisen äidin ja biologisen isän positiot asettuvat seuraavassa (saman miehen) aineistonäytteessä järjestykseen suhteessa toisiinsa sekä suhteessa sosiaalisiin vanhempiin.

Synnyttää ja imettää, aivan. Kyllä mä oon huomannu ihan samaa et meillä... tai aina ku puhutaan tästä ni aina kysytään et kumpi synnytti. Ja sitten, se on toisarvonen tekijä mut usein kysytään vielä sitten et kumpi on isä. Mut se ei... selvästi huomaa, että se ei oo ihan niin tärkeä. Äiti... et kumpi synnytti ni se on kaikista tärkein. (E)

Biologisen äidin positio määrittyy tässä synnyttämisen ja imettämisen käytäntöjen kuvauksen kautta. Biologisen äidin paikantaminen tuntuu perheen ulkopuolisten mielestä olevan kaikista olennaisin tieto perheen ihmissuhteista, sen sijaan biologisen isän paikantaminen ei ollut osoittautunut lainkaan yhtä mielenkiintoiseksi⁶⁵. Tällaisissa perheen yksityisasioiden uteluissa rakentuu tietysti kuva biologisesta äidistä oikeana äitinä erotuksena sosiaaliseen äitiin. Mutta tämän eronteon kiihkeys verrattuna perheen miespuolisten vanhempien biologisen erottelun laimeuteen rakentaa jälleen miesvanhemmuuden toisarvoisena, niinkin toisarvoisena, että miesvanhempien biologisella isyydellä ei ole niin kovin suurta merkitystä.

Jatkan aiemman esimerkin nelivanhempaisen perheen vanhemmuuspositioiden analyysia liittämällä vielä kuviossa 3 esittämäni biologisesti ja sukupuolisesti määrittyneet positiot luvussa 4.3 esitelyihin äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskursseihin (Vuori 2001). Jaetun vanhemmuuden diskurssin näen tässä tietynlaisten vanhemmuuden puhetapojen kokonaisuutena, joka pyrkii syrjäyttämään äidinhoivan diskurssin, vaikkakin osoittautuu usein käytännössä pelkästään ohjelmalliseksi puheeksi. Se kuitenkin laajentaa vanhemmuuden puhetapoja äidinhoivasta isänhoivaan päin, mutta aivan tietyllä tavalla. Jaetun vanhemmuuden diskurssi elää niiden lukuisten yhteiskunnassamme käytyjen keskusteluiden kautta, joissa vanhemmuutta ollaan jakamassa yhdellä, aivan tietyllä tavalla. Kyseessä ei ole vanhemmuuden uusjako millään muulla kuin heteroseksuaalisen pariskunnan tasolla. Vanhemmuutta jaetaan naisen ja miehen kesken, äidin ja isän kesken. Jaetun vanhemmuuden diskurssi ei millään tavoin jaa vanhemmuutta kahden miehen tai kahden naisen kesken eikä – puhumattakaan – useamman kuin kahden vanhemman kesken.

Alla olevan kuvion 4 avulla havainnollistan, minkälaisia ensisijaisuuksia äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssit asettavat *esimerkkiperheemme* neljälle vanhemmalle. Äidinhoivan diskurssi asettaa naisen antaman hoivan etusijalle. Vaikka biologinen äiti rakentuu biologisen vanhemmuuden diskurssin kautta ensisijaisena, äidinhoivan diskurssin näkökulmasta vanhemman *sukupuoli näyttäytyy olennaisimpana oikean vanhemmuuden rakentajana*. Näin kuka tahansa nainen on ensisijainen vanhempi suhteessa kehen tahansa mieheen. Sen sijaan jaetun vanhemmuuden diskurssi rakentaa vanhemmuuden

⁶⁵ Myös muut aineiston miehet, jotka olivat miespuolisen kumppaninsa kanssa vanhemmoineet lastaan/lapsiaan alusta lähtien yhdessä, kertoivat samanlaisista kokemuksista.

nimenomaan kahden kauppana, ja vieläpä aivan erityisesti *kahden eri sukupuolta olevan vanhemman kauppana*. Jaetun vanhemmuuden diskurssit tuottavat puhetta, joka rajaa vanhempien lukumäärän kahteen, yhteen kumpaakin sukupuolta. Täten esimerkkinä perheessä, joissa on useampia samaa sukupuolta olevia vanhempia, rakentuu vanhemmiksi korkeintaan yksi nainen ja korkeintaan (mutta mieluiten vähintään) yksi mies.

Kuvio 4: Äidinhoivan ja biologisen vanhemmuuden diskurssien rakentamat positiot ja niiden mukaiset äidinhoivan diskurssin (Ä) ja jaetun vanhemmuuden diskurssin (J) mukaiset ensisijaisuudet.

Biologinen äiti (ÄJ)	Sosiaalinen äiti (Ä)
Biologinen isä (J)	Sosiaalinen isä (-)

Biologinen äiti vie jälleen kerran voiton sijoittuen vanhemmaksi sekä äidinhoivan diskurssin että jaetun vanhemmuuden diskurssin välityksellä. Äidinhoivan diskurssi tunnistaa sosiaalisen äidin naisena ja biologinen isä jakaa vanhemmuuden biologisen äidin kanssa. Sosiaalisen isän positio taas ei rakennu kummassakaan diskurssissa. Toisin sanoen kulttuurissamme ei varsinaisesti löydy vanhemmuuden puhetapaa, jolla sosiaalisen isän vanhemmuus tulisi kulttuurisesti ymmärrettäväksi. Tarvittaisiin vielä jaetun vanhemmuuden diskurssin käsitystä laajempaa käsitystä vanhemmuudesta, jonkinlaista kulttuurista puhetapaa, joka asettaisi kaikki lapsen vanhempana toimivat vanhemmat vanhemman positioon, huolimatta näiden seksuaalisista suuntautumisista, sukupuolista, perhetilanteista ja lukumäärästä (muiden muassa).

9. HOMOMIES, VANHEMMUUS JA PERHE

Homouden, mieheyden ja vanhemmuuden puhetavat ja niiden asettamat positiot eivät lankea automaattisesti yhteen haastattelemini vanhempana toimivien homomiesten perhe- ja vanhemmuuspuheessa. Perheen määritelmässä sijoittumisongelmia aiheuttavat perheen vanhempien perinteitä vastaamattomat lukumäärät ja sukupuolet. Homon position ottaminen vanhemmuuspuheessa taas aiheuttaa mielikuvia, joita tahdotaan korjata monin tavoin. Miesvanhemman positio värityy melko positiivisesti vaikka erilaiset ensisijaisuuden puhetavat tuntuvat kyseenalaistavan oman vanhemmuuden merkitystä.

Homomies ja hegemonisen perhepuheen oletukset

Haastattelemini homomiesten *perheet olivat hyvin monimuotoisia*. Ne eivät olleet vain kehittyneet ja muotoutuneet monimuotoisiksi muuttuvien ihmissuhteiden myötä vaan ne olivat usein alunperinkin hyvin tietoisesti suunniteltuja (vrt. Lankinen 2003). Perhepuheessaan aineiston *miehet pyrkivät eri tavoin puhumaan perheestään niin, että se tulisi kulttuurisesti ymmärrettäväksi*. He vetosivat erilaisiin puhetapoihin, joilla perheyhteyttä kuvataan. Tietynlaisissa tilanteissa viitattiin tietynlaisiin puhetapoihin tai puhetapojen yhdistelmiin.

Luovilla perhemäärittelyksillä pyrittiin korjaamaan nimenomaan hegemoniseen perhepuheeseen sisältyviä *oletuksia vanhempien sukupuolista* (mies ja/tai nainen) *ja lukumääristä* (yksi tai mieluiten kaksi). Useimmissa aineistoni perheissä oli useampi kuin kaksi vanhempaa. Tarkastelinkin *perheenmääritelmien kerroksellisuutta kolmessa eri tasossa*. Ensimmäisen tason sisin perhe ja laajimmin käsitetty perhe rakentuivat kulttuurisesti helpoiten. Sen sijaan toisen tason perhemääritelmän tekeminen, joka pyrki kuvaamaan kaikki monivanhempaisen perheen vanhemmat esimerkiksi vanhemmuuden jakamisen tai vanhemmuuteen sitoutumisen puhetapojen välityksellä, näyttäytyi vaikeimmin määriteltävänä perheen tasona.

Aineiston homomiesten perhepuheessa *perhe määrittyi pääasiassa pienimmän mahdollisen kaavan mukaan*. Perhemääritelmiä ei rakennettu yhtä maailmoja syleilevästi kuin

esimerkiksi 1980-luvun San Franciscossa (Weston 1997). Muita kuin lapsia ja heidän vanhempiaan sisältävät perhemääritelmät tehtiin melko varovaisesti ja niissä esimerkiksi ystävät ja kauemmat sukulaiset rakentuivat ”ikään kuin” perheenä, ”puolittain” perheenä. *Perheen sisin kehä sen sijaan määrittyi välitason perheestä erillisenä, kaikista pienimpänä yksikkönä, usein yhdessä asumisen, vanhempi–lapsi- ja/tai puolisosidoksen kautta. Vaikka perheen ”ydin” usein rakentuikin perhepuheessa kaikista läheisimpänä, ei välitason perhe rakentunut yleensä vähempiarvoisena vaan nimenomaan ”koko perheenä” tai ”isona perheenä”.*

Välitason perhemääritelmäksi kutsumani vaikeitten määriteltävä perhe aiheutti aineiston miehille osittain samanlaisia määrittelyongelmia, kuin mitä uusperheissä elävät perheenjäsenet ovat kohdanneet. Kun sukulaisuuden kategoriat eivät olekaan yksiselitteisiä (Stacey 1996) vaan esimerkiksi isiä on perheessä useampia, syntyy väistämättä määrittelyongelmia. Monimuotoinen perhe ei istu simplistiseen perhemalliin. Samalla tavalla uusperheissä perheen rajat eivät voi määrittyä yksioikoisesti (esim. Rosenblom 1989, 50–51; Harinen 1998, 66–69; Huttunen 2001, 127 – 148) kun perhe määrittyy useina erillisinä kehinä riippuen katsojan ja tilanteen näkökulmasta. *Eri perheenjäsenten perheet ovat eri näköisiä ja tilanteisesti muuttuvia.*

Homomiesten perheiden määrittelyongelmat eivät kuitenkaan tyhjene uusperhetutkimuksen tarkastelemaan näkökulmiin. Monien aineistoni miesten perheiden ero uusperheiden tilanteeseen⁶⁶ on, että uusperheet ovat ”vanhojen” perheiden yhteensulautumia, *homomiesten perheet sen sijaan usein jo syntyessään sisältävät tämäntyyppistä kerroksellisuutta.* Omassa puheessaan aineiston miehet yrittivät ratkaista perhemääritelmiinsä liittyviä ongelmakohtia ja *käyttivät hyvin monenlaisia sanoja perheensä määrittämiseksi nimenomaan tällä toisella, välitasolla. Vanhempien lukumäärään liittyvää oletusta osa näistä korjasi tehokkaasti. Sen sijaan vanhemmuuden hetero-oletusta ne eivät juurikaan korjanneet.*

Perhepuheessa huomionarvoisinta oli, että *itse sanaa perhe vältettiin*, jos asia oli mahdollista esittää toisin. Hegemoniseen perhekäsitteeseen sisältyvät ongelmalliset *oletukset oli tehokkainta kiertää puhumalla käytännöllisistä tilanteista, ihmissuhteista,*

⁶⁶ Tässä on hyvä muistuttaa että osa aineistoni miesten perheistä on lisäksi uusperheitä.

yksittäisistä ihmisistä itsestään ("perhe, johon kuuluu...") eikä kategorisoivilla määritelmillä. Perheen sisältö toisin sanoen korostui muodon kustannuksella (vrt. Ahola 2001). Aineiston perhepuheen analyysi vahvistaa entisestään perhetutkimuksessa viimeaikoina painotettua käsitystä, että yksittäisen perhemääritelmän kehittäminen on mahdotonta (Jallinoja 2000, Forsberg 2003). Myös hyvin yleinen rakkauden teema osoittautuu aineiston perheiden kuvausten analyysissä ylimitoitetuksi perhemääritelmän kriteeriksi (vrt. Bozett 1987a). Kun perhe määrittyy esimerkiksi lapsen vanhemmuuden jakamisen kautta, ei rakkaus suinkaan *välttämättä* ole se liima, joka sitoo perheen vanhemmat yhteen.

Homoisä ja puutteelliset puhetavat

Homon ja vanhemman positiot pidettiin haastattemieni isien vanhemmuuspuheessa visusti erillään toisistaan. Ne kuvattiin erillisiin elämänalueisiin kuuluvina asioina, joilla ei ollut tekemistä toistensa kanssa. Miehen ja vanhemman positiot sen sijaan rakentuivat puheessa suhteellisen ristiriidattomasti rinta rinnan. Ratkaiseva ero liittyy kulttuurisiin puhetapoihin, joiden välityksellä *miesvanhemmuus rakentuu positiivisena ja ymmärrettävänä*⁶⁷. *Homovanhemmuus sen sijaan rakentuu kulttuurisesti kummallisena, epäymmärrettävä ja mahdollisesti epäsuotuisia mielikuvia sisältävänä.* Homovanhemmaksi positioitumiseen liittyvät riskit ovat seurausta puutteellisesta vanhemmuusdiskurssista, joka ei kykene paikantamaan homomiestä vanhempana ja siten aiheuttaa epäluuloisia mielikuvia jonkun positioituessa homoksi ja vanhemmaksi yhtä aikaa. Sen sijaan miesvanhemman positiota sääntelee kulttuurisesti hyvinkin tunnetut vanhemmuuden puhetavat: isyys, isyyden diskurssi.

Puuttuvasta (tai puutteellisesta) homovanhemman diskurssista johtuen sanojen homo ja isä yhdistelmä ei ole neutraali. Kun puhutaan miesvanhemmasta, sanojen liitos näyttää neutraalina ilmiöiden yhtäaikaaisuutena (miesvanhempi on vanhempi, joka sattuu olemaan mies). Homovanhemman yhteydessä asioiden (homous + vanhemmuus) yhteenkuulumisen logiikka ei näyttäytyäkään yhtä neutraalina. Homoisä -sanaparin puoliskoihin erillisinä

⁶⁷ Nissisen (2000) artikkelissa vanhempina toimivat homomiehet tunnistivat isyyden myötä yllättäviä miehisyyttä piirteitä itsessään, jotka isyys oli tuonut mukanaan. Samoin kuin aineistoni miesten kohdalla, vanhemmuuteen liittyvät mieheyden pohdinnat näyttävätyivät positiivisessa valossa.

liittyvät *seksuaalisuuden ja vanhemmuuden (mutta ei mieheyden!) teemat sekoittuvat toisiinsa* ja vanhempi–lapsi-suhteen kuvaukseksi. (Ks. myös Kuosmanen 2000; 113, 120.)

Haastatteleman *miehet rakentavat puheessaan homouden ja vanhemmuuden hyvin irrallisina elämänalueina*. Kuitenkin he kokevat tarvetta puhua kyseiset kaksi asiaa osaksi omaa elämää. Tämä tarve liittyy osaltaan esittämäni kaksitahoiseen positioitumisongelmaan, joka syntyy kun *isän positio johtaa hetero-oletukseen ja homon positio lapsettomuuden oletukseen*. Miten kuvata itsensä *isänä, joka on homo* ilman, että seksuaalisuuden ja vanhemmuuden teemat ”lipsahtavat” sijoiltaan ja vanhempi–lapsi-suhde määrittyy seksuaaliseksi. Lapsen kanssa eläminen on arkea vanhemmalle kuin vanhemmalle. Mitä on homovanhemman elo lapsen kanssa? Ei ainakaan *homoarkea*, ei *homohoivaa*, ei *homorakkautta*, eikä siis lopulta lainkaan *homovanhemmuutta*. Vain vanhemmuutta.

Miesvanhemmuudesta (isydestä) käydään yhteiskunnassamme valtavan laajaa keskustelua (Vuori 2001, Jallinoja 2000). Homomiesten vanhemmuus on sen sijaan vasta viime aikoina pikku hiljaa alkanut nousta julkisen keskustelun aiheeksi. Aineiston vanhemmuuspuheesta voi tehdä sen mielenkiintoisen päätelmän, että se mikä puhuttaa yhteiskuntaa (miesvanhemmuus) ei juurikaan puhuta aineistoni miehiä. Sen sijaan homovanhemmuus, joka ei juurikaan puhuta yhteiskuntaa, puhuttaa homomiehiä sitäkin enemmän. Ja juuri siksi. Homovanhemmaksi positioituminen on tällä hetkellä huojuvilla käsitteillä taiteilua.

Isä ja ensisijaisuuden puhetavat

Aineistoni homomiesten arjen kokemusten pienissä yksityiskohdissa ja näiden yksityiskohtien toistossa pääsevät esille vanhemmuuden puhetapoihin liittyvät erilaiset ensisijaisuuden puhetavat. *Äidinhoivan diskurssi* asettaa naisvanhemman/vanhemmat ensisijaiseksi vanhemmaksi (Vuori 2001) kun taas *biologisen vanhemmuuden diskurssi* asettaa biologiset vanhemmat muiden vanhempien edelle. Näiden diskurssien risteyskohdissa rakentuvat sosiaalisen äidin ja biologisen isän positiot, joiden yhteydessä ensisijaisuuden puhetavat ottavat mittaa ensisijaisuudestaan. Näiden diskurssien kartoittamassa positiokentässä biologinen naisvanhempi rakentuu ensisijaisena

vanhempana, biologinen miesvanhempi parhaimmillaankin *toisena* vanhempana, nimenomaan suhteessa ensisijaiseen vanhempaan. (”Toisena” hyvin paljon samassa mielessä kuin naisen nähdään rakentuvan länsimaisessa kulttuurissa ”toisena” Simone de Beauvoirin (1980) teoksessa *Toinen sukupuoli*.) *Sosiaalisen isän positio ei tule millään lailla ymmärrettäväksi vallitsevissa äidinhoivan, biologisen vanhemmuuden eikä jaetun vanhemmuuden diskursseissa.*

Jaetun vanhemmuuden diskurssi on laajentanut vanhemmuuden puhetapoja koskemaan isää aivan uudella tavalla (Vuori 2001). Se kuitenkin sisältää analyysissa aukeavan, hyvin eksplisiittisen hetero-oletuksen. Itseasiassa äidinhoivan diskurssi ei yksinapaisuudessaan kykene yhtä eksplisiittiseen hetero-oletukseen. Jaetun vanhemmuuden diskurssin värittämät puhetavat sisältävät selkeä kuvan vanhempien lukumäärästä. *Kaksi vanhempaa onkin jaetun vanhemmuuden diskurssin ydin.*

Kohti laajempaa vanhemmuutta, perhettä ja isyyttä

Homoseksuaalisten vanhempana toimivien miesten perheiden näkökulmasta tarvittaisiin uudenlaisia vanhemmuuden puhetapoja, jotta heidän perheidensä kaikki vanhemmuudet tulisivat puhuttaviksi kulttuurisesti ymmärrettävällä tavalla. *Vanhemmuutta tulisi todella jakaa, mutta ei vain mies–naisparin kesken.* Nykyiset jaetun vanhemmuuden puhetavat eivät vielä kykene ”jakamaan” vanhemmuutta tarvittavan laajasti. Tarvitsisimme *vieläkin jaetumman vanhemmuuden diskurssia*, ei-vain-rajoitetussa-mielessä-jaetun vanhemmuuden diskurssia. (Vrt. Valerie Lehr (1999): “More extended families”.)

Suomalaisessa isyystutkimuksessa on tarkasteltu isyyden muutosta ja analysoitu siirtymistä perinteisestä, autoritaarisesta, velvollisuuksien isyydestä uuteen, rakastavaan isyyteen, jossa miehet kokevat isyyden itselleen tärkeänä asiana (Tigerstedt 1994, Kauhanen 1998, Huttunen 1999, Roos & Rotkirch 1997). Näissä isyyden käsitteellistyksissä isyyttä on peilattu suhteessa äitiin. *”Uusi isä” on jotain uutta suhteessa äitiin.* Haastattelemieni miesten perheessä isyys ei useinkaan voi muotoutua ”suhteessa äitiin”. Silloin kun äiti ei ole läsnä (ainakaan jatkuvasti), ei kysymys isän osuudesta vanhemmuuden työssä voi nousta samalla lailla äidin välityksellä esille. Monet aineistoni miehistä ovat ”kokonaisia isiä” jo käytännön vaatimusten pakosta. Homomiehet lienevät muutenkin usein ”uusia

isiä”. Isyystutkimukselle olisikin mielestäni haaste *tarkastella isyyttä itsenäisen miespuolisen henkilön vanhemmuuden kokemuksena ja käytäntönä*. Toki isyys tapahtuu usein rinta rinnan äitiyden kanssa, se ei kuitenkaan tapahdu ainoastaan suhteessa äitiyteen eikä missään nimessä ainoastaan äitiyden ”piirissä” tai ”kontekstissa”.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana Suomessa on tapahtunut monenlaisia muutoksia vanhemmuuden puhetavoissa. Tämän tutkimuksen kannalta on merkityksellistä, että lesbojen ja homojen vanhemmuudesta on 1990-luvun puolivälistä lähtien ensimmäistä kertaa Suomessa käyty edes jonkinlaista julkista keskustelua (Kuosmanen 2000). Olemassa olevien kulttuuristen vanhemmuuden puhetapojen kautta on kuitenkin ainakin homomiesten yhä tänä päivänä vaikea muodostaa positiivista homoisän positiota. Käytännössä tässä strategisessa positioitumisessa osoittautuu käyttökelpoisimmaksi asiantilojen ja perhesuhteiden kuvaus käytännön tasolla.

LÄHTEET

Aarnipuu, Tiia (2002): Sateenkaariperheellisiä työssä ja poissa työstä. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.): Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. Stakes, raportteja 269. Helsinki: Stakes.

Ahola, Minna (2000): ”Ihan perhe vaan”. Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. Julkaisematon Pro gradu –tutkielma. Helsingin Yliopisto. Sosiologian laitos.

Aittola, Tapio & Raiskila, Vesa (1994): Jälkisanat. Teoksessa Berger, Peter & Luckmann, Thomas: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.

Alasuutari, Pertti (1999): Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Autere, Hanna (1996): Lesboperhe ja päivähoito. Varhaiskasvatuksen ammatillinen näkökulma päivän keskusteluun. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.

Barrett, Michèle & MacIntosh, Mary (1982): The Anti-social Family. London: Verso.

Beauvoir, Simone de (1980): Toinen sukupuoli. Helsinki: Kirjayhtymä.

Becker, Howard S. (1998): Tricks of the Trade. How to Think About Your Research While You’re Doing It. Chicago: The University of Chicago Press.

Bekkengen, Lisbet (1999): Män som ”pappor” och kvinnor som ”föräldrar”. Kvinnovetenskaplig tidskrift. Vol. 20:1, 33–48.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.

Bigner, Jerry & Jacobsen, R. Brooke (1992): Adult Responses to Child Behaviour and Attitudes Toward Fathering: Gay and Nongay Fathers. Journal of Homosexuality. Vol. 23:3, 99–112.

Bozett, Frederick (1987a): Preface. Teoksessa Bozett, Frederick (ed.): Gay and Lesbian Families. New York: Praeger.

Bozett, Frederick (1987b): Gay fathers. Teoksessa Bozett, Frederick (ed.): Gay and Lesbian Families. New York: Praeger.

Bruun, Anna (2000): Jossakin sen rajan pitää olla – lesbo- ja homovanhemmuus ylioppilasaineissa. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.): Yhtä tavallisia kuin muut. Lukiolaisten käsityksiä seksuaalivähemmistöistä. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.

Chodorow, Nancy (1979): The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender. Berkley: University of California Press.

Davies, Bronwyn & Harré, Rom (2000): Positioning: the Discursive Production of Selves. Teoksessa Davies, Bronwyn: A Body of Writing. Walnut Creek: Altamira Press. Julkaistu myös 1990: The Journal for the Theory of Social Behaviour. Vol. 20: 1, 43–63.

Donzelot, Jacques (1980): The Policing of Families. London: Hutchinson.

Fairclough, Norman (1992): Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Forsberg, Hannele (2003): Kriittinen perhetutkimus ja perhekäytännöt. Julkaisematon esitys: Perhetutkimuksen seminaarisarja 15.4.2003. Jyväskylän Yliopisto, Perhetutkimusyksikkö.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2003, toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Gottberg, Eva (1996): Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden julkaisusarja A: 83. Turku: Turun Yliopisto.

Grönfors, Martti; Haavio-Mannila, Elina; Mustola, Kati. & Stålström, Olli (1984): Esitietoja homo- ja biseksuaalisten ihmisten elämäntavasta ja syrjinnästä. Teoksessa Sievers, Kaj & Stålström, Olli (toim.): Rakkauden monet kasvot. Espoo: Weilin-Göös.

Harinen, Päivi (1998): Elämän kokoisia perheitä. Tutkimus yksinhuoltaja- ja uusperheessä elävien nuorten perhepuheesta. Teoksessa Helve, Helena (toim.): Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet. Sarjassa Nuorisotutkimusohjelma 2000, tutkimuksia 5/98. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Heiskala, Risto (2000): Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

Hiltunen, Rainer (1999): Rikoksesta tasa-arvoon – homoseksuaalien oikeudellisen aseman kehittyminen. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.): Homo Fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Sarjassa naistutkimusraportteja 1 /1999. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hoikkala, Tommi (1993): Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gaudeamus.

Hoikkala, Tommi (1994): Mies, kasvatus ja auktoriteettimaisema. Teoksessa Roos, J.P. & Peltonen, Eeva (toim.): Miehen elämää. Rauma: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hovatta, Outi (1989): Lisää laillisen säätelyn ristiriitaisuuksia: ”lapsen etu”, rajoitus pareihin ja kohdunvuokrauskielto. Teoksessa Häyry, Heta & Häyry, Matti (toim.): Luonnotonta lastensaantia? Helsinki: Gaudeamus.

Huttunen, Jouko (1999): Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos. Tampere: Tampere University Press.

Huttunen, Jouko (2001): Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hynnä, Maria (1997): Lesbojen vaihtoehtoinen lisääntyminen. Teoksessa Lehtonen, Jukka; Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita.

Jallinoja, Riitta (1983): Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Juva: WSOY.

Jallinoja, Riitta (2000): Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jardine, Alice & Smith, Paul (1987, eds.): Men in Feminism. London: Methuen.

Jokinen, Arja (1999a): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999b): Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arto (1999a): Tuntuu mieheltä. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos : kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Arto (1999b): Suomalainen miestutkimus ja -liike: muutoksen mahdollisuus. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): Mies ja muutos : kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press.

Juhila, Kirsi (1999): Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Juva, Kersti (1984): Noitia, äitejä, nosturinkuljettajia -lesbolaisuus yhteiskunnassa. Teoksessa Sievers, Kaj & Stålström, Olli (toim.): Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta. Espoo: Weilin+Göös.

Kaskisaari, Marja (1997): Homoparisuhdekeskustelu -diskurssi ja performatiivi. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere: Vastapaino.

Kauhanen, Saija (1998): Kohti uudenlaista isyyttä. Joensuu: Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos.

Komitén om barn i homosexuella familjer. Sverige (2001): Barn i homosexuella familjer: betänkande av komitén om barn i homosexuella familjer. Statens offentliga utredningar; 2000:10. Stockholm: Fritzes.

Kuosmanen, Paula (1996): Lesboäitiys: näkymätön identiteetti. Teoksessa Kurki-Suonio, Kirsti (toim.): Vanhemmuuksia. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja n:o 45. Helsinki: Yliopistopaino.

Kuosmanen, Paula (1997): Lesboäidit ja lapset = lesboperhe? Teoksessa Lehtonen, Jukka; Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita.

Kuosmanen, Paula (2000): Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Sarjassa naistutkimusraportteja 2000:1. Helsinki: tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

Kuosmanen, Paula (2002): Lesbokoti – lasten tilana. Julkaisematon esitelmä: Perhetutkimuksen päivät 11.–12.4.2002. Jyväskylän Yliopisto: Perhetutkimusyksikkö.

Kurki-Suonio, Kirsti (1992): Isien oikeudet ja lapsen etu – naisnäkökulma ja lapsen huollon määräytyminen. Teoksessa Turunen, Riitta (toim.): Naisnäkökulmia oikeuteen. Helsinki: Gaudeamus.

Kuronen, Marjo (1989): Onnellinen ja ongelmaton äitiys. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia. Sarja B Nro 2. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laird, Joan (1993): Lesbian and Gay Families. Teoksessa Froma Walsh (ed.): Normal Family Processes. New York: Guilford Press.

Lampela, Tiia (2000): Sateenkaariperheen ABC-kirja. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.

Lankinen, Anu (2003): En självklarhet, en oväntad möjlighet, eller ett resultat av en lång process. Beslutet om föräldraskap i den inre narrativen hos lesbiska och bisexuella kvinnor samt homo- och bisexuella män. Julkaisematon Pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi: Psykologiska institutionen.

Lehr, Valerie (1999): Queer Family Values. Debunking the Myth of the Nuclear Family. Philadelphia: Temple University Press.

Lehtonen, Jukka; Nissinen, Jussi & Socada, Maria (1997, toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita

Millbank, Jenni (1992): Lesbian Mothers, Gay Fathers: Sameness and Difference. Australian Gay and Lesbian Law Journal, Spring Vol. 2.

Mustola, Kati (2000): Uudet lisääntymismenetelmät. Lääketieteellistäminen ja rotuhygienian haamu. Naistutkimus. Vol. 2: 76–88.

Mustola, Kati & Kuosmanen, Paula (1997): Finland. Teoksessa Griffin, Kate & Mulholland, Lisa A. (eds.): Lesbian Motherhood In Europe. London: Cassell.

Nissinen, Jussi (1997): Verkostot osana hoidollista vuorovaikutusta. Teoksessa Lehtonen, Jukka; Nissinen, Jussi & Socada, Maria (toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita.

- Nissinen, Jussi (1999): Homoseksuaalisuus ja isyys. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.): Homo Fennicus, miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa. Sarjassa naistutkimusraportteja 1 /1999. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Parsons, Talcott (1955): Family, socialisation and interaction process. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (1997): Hirveät vanhemmat. Teoksessa Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (toim.): Vanhemmat ja lapset. Tampere: Gaudeamus.
- Rosenblom, Heljä (1989): Uusperhe. Uusi mahdollisuus. Porvoo: WSOY.
- Salonen, Ilpo (1995): Ihan hyvä mies. Helsinki: Like.
- Schalin, Lars-Johan (1991): Perheen ihmissuhteista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Seidman, Steven (1996): Introduction. Teoksessa Seidman, Steven (ed.): Queer Theory/Sociology. Cambridge (Mass.): Blackwell.
- Seppänen, Juhani (2000): Ensimmäinen sana on isä. Helsinki: Otava.
- Silverman, David (2000): Doing Qualitative Research. London: Sage.
- Sinkkonen, Jari (1998): Yhdessä isän kanssa. Juva: WSOY.
- Solantaus, Tytti (2002): Lapset homo- ja lesboperheissä. Käsikirjoitus (6.8.2002) kirjaan, jonka toimittaa Lääkäri Sosiaalinen Vastuu. Ilmestyyne kesällä 2003.
- Stacey, Judith (1991): Brave New Families. Stories of domestic upheaval in late twentieth century America. New York: Basic Books.
- Stacey, Judith (1996): In the Name of the Family. Rethinking Family Values in the Postmodern Age. Boston: Beacon Press.
- Stålström, Olli (1997): Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu. Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka (1997): Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Tampere: Gaudeamus.
- Suoninen, Eero (2001): Harold Garfinkel. Etnometodologia ja sosiaaliset järjelytavat. Teoksessa: Hänninen, Vilma; Partanen, Jukka & Ylijoki, Oili-Helena (toim.): Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino.
- Tigerstedt, Christoffer (1994): Kotityö ja isyys uusina projekteina. Teoksessa Roos, J.P. & Peltonen, Eeva (toim.): Miehen elämää. Rauma: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tiihonen, Arto (2001): Nimeämätön esitelmä Vihreiden naisten järjestämässä isänpäiväseminaarissa ”Onks fajjaa näkyny?” 10.11.2001.

Weeks, Jeffrey; Donovan, Catherine & Heaphy, Brian (1996): *Families of Choice: Patterns of Non-Heterosexual Relationships. A Literature Review*. London: South Bank University.

Weston, Kath (1997): *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.

Virkki, Juha (1994): Esipuhe. Teoksessa Virkki, Juha (toim.): *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Juva: WSOY.

Vuori, Jaana (1995): Äitiyden ja sukupuolen vaihtuvat kuviot. Nancy Chodorovin teoria feministisen teorian kaleidoskoopissa. *Naistutkimus*. Vol. 8:1, 25–37.

Vuori, Jaana (2001): Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1: Haastattelupyyntö

Tutkimus homomiesten vanhemmuudesta

(Julkaistu Z-lehdessä marraskuussa 2001, sekä useammalla sähköpostilistalla)

Vaikka parisuhdelaki on saatu eduskunnassa läpi, keskustelu ihmisoikeuksien puolesta ja heteronormatiivista määrittelyä vastaan jatkuu vanhemmuuden ympärillä. Nyt sinulla on mahdollisuus ottaa osaa tähän keskusteluun osallistumalla tutkimukseeni, joka käsittelee homomiesten vanhemmuutta.

Toivon saavani vanhemmuuteen liittyviä kirjoituksia monenlaisilta homomiehiltä, myös niiltä, jotka eivät tahdo/ole tahtoneet lapsia elämäänsä. Toivon kirjoittajien pohtivan mitä vanhemmuus heille merkitsee/on merkinnyt. Toivotko/oletko toivonut tulevasi isäksi? Minkälaiseen päätökseen olet mahdollisesti päätenyt? Miksi? Minkälaisia ristiriitoja ajatus vanhemmuudesta on kohdallasi mahdollisesti aiheuttanut? Sana on vapaa.

Niitä miehiä, jotka toimivat tai ovat toimineet lapsen isänä, vanhempana, kasvattajana, hoivaajana jne. rohkaisen ilmoittamaan minulle myös yhteystietonsa. Toiveenani on haastatella heitä henkilökohtaisesti joulukuussa. Voit tulla haastateltavaksi myös kirjoittamatta mitään. Valmistelen graduani Helsingin Yliopiston sosiologian laitokselle.

Juha Jämsä

Yhteystiedot

LIITE 2: Haastatteluissa käsitellyt teemoja

Tässä iskusanamuodossa *joitakin* niistä teemoista, joita haastatteluissa käsiteltiin. Lista ei ole millään lailla tyhjentävä. Myöskään kaikkia tässä mainittuja teemoja ei jokaisessa haastattelussa käyty lävitse. Olen merkinnyt **lihavoinnilla** joitakin keskeisimpiä teemoja, joita käsiteltiin jokaisessa haastattelussa, tosin hyvin eri tavoin. Haastattelut olivat siis hyvin vapaamuotoisia ja teemasta toiseen siirryttiin luontevasti aasinsiltojen kautta. Haastatteluiden päämääränä oli tuottaa kysymyksenasettelun kannalta monipuolista puhetta vanhemmuudesta, sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Yksittäisten teemojen merkitys ei tässä näkökulmassa ollut kovin suuri. Teemat ovat alla sattumanvaraisessa järjestyksessä.

- **Perhe**, perhekuvio, suku, perhehistoria, suhteet sukuun, ystävät?
- Sosiaaliset verkostot?
- **Mitä määritelmiä perheessä käytetään?** Miksi lapset kutsuu ketäkin vanhempaa? Miksi kuka muka ketä muuta tahansa?
- Mitä vanhemmuus merkitsee? Elämänsisältönä, tunteena? Oletko ylpeä lapsesta? ylpeiletkö? kenelle? Milloin? Puhutko lapsista? Kenen kanssa?
- Miten vietätte lomat? Miten eri perheiden kanssa?
- Kuinka monta vanhempaa on hyvä? Sukupolvea? Asuntoa/kotia? Parisuhdetta?
- Minkälaista isyyden kuuluisi olla? Isän tehtävät? Voiko isä olla äiti? Minkälaisena isänä pidät itseäsi? Oma isä – itse isänä? Isän malli/miehen malli/naisen malli?
- **Vauvakuume?** Onko? Milloin? Minkälaista? Miten sopeuduit? Suhteessa homouteen?
- **Ongelmia yhdistää homo/mies/vanhempi?** Mistä syntyy? Ristiriitaisia vaatimuksia?
- **Missä tilanteessa vanhemmuuttasi on tunnuttu kyseenalaistettavan?** Miksi? Miten näkyi?
- Perheen näkyvyys, työssä jne.?
- Perheen lasten hoitotapa, -vuorot, -järjestelyt, perustelut? Miten muotoutuivat?
- **Tilanteita** koulussa, töissä, neuvolassa, sairaalassa, virastoissa, kelassa, poliisilla?
- Tilanteita sukulaisten, tuttavien, satunnaisten ohikulkijoiden kanssa?
- Homous? Historia?
- **Suhteet homomaailmaan?** Baarit, järjestöt, puheet, tilat?
- Lainsäädäntö? Epäkohdat?
- Miten asutte? Huoneet, tilat, kun vieraita?
- Miten kutsut itseäsi eri tilanteissa?